

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI HUZURIDAGI BILIM VA
MALAKALARNI BAHOLASH AGENTLIGI**

AXBOROTNOMA

BULLETIN

4

2025

Toshkent

KIRISH

“Axborotnoma” ilmiy-uslubiy jurnalining ushbu sonida 2025-yil 14-oktabr kuni Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan tashkil etilgan “Bilim va malakalarni baholashda nazariy va amaliy yondashuvlar” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallaridan tanlangan maqolalar chop etilmoqda.

Birinchi maqolada Maqolada O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sifatini baholash tizimini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar, xususan, Bilim va malakalarni baholash agentligining rivojlanish bosqichlari, maqsadi va vazifalari, uning faoliyatida amalga oshirilgan islohotlar haqida so‘z yuritigan. Imtihan natijalarini hisoblashda xalqaro tajribalarning joriy etilishi, chet tili va umumta’lim fanlaridan milliy test tizimining bosqichma-bosqich joriy etilishi va takomillashtirilishi hamda baholash jarayonlarining shaffofligi va obyektivligini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar yoritib berilgan.

Ikkinchi maqolada Bilim va malakalarni baholash agentligining ona tili va adabiyot fanidan milliy sertifikati (adabiyot qismi) mazmun-mundariyasi hamda baholanadigan konstruktlar A-level (Buyuk Britaniya, Singapur), AP (AQSH) va International Baccalaureate (IB Diploma Program) singari xalqaro kvalifikatsiyalarning mazmun-mundariyasi hamda baholanadigan konstruktleri bilan solishtiriladi va Milliy sertifikat tizimini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ilgari surilgan.

Uchinchi maqolada nemis tili grammatik bilimlarni, xususan, sifat turlanishi, artikllar, olmoshlar va gap qurilishi kabi konstruktleri baholashda autentik badiiy matnlardan foydalanish metodologiyasi o‘rganilgan.

To‘rtinchi maqolada tarix fanidan o‘tkazilgan test sinovlari natijalari asosida test savollarining javob namunalari sinaluvchilar qobiliyat darajasiga va aksincha qobiliyat darajasi javob namunasiga qanchalik sezgir ekanligi, shuningdek, test topshiriqlarining qiyinlik darajalari va sinaluvchilarning qobiliyat darajalari o‘rtasidagi mutanosiblik o‘rganilgan.

Beshinchi maqolada zamonaviy til testlarida lisoniy va vizual vositalarning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganishda multimodal diskurs tahlili (MDA) metodologiyasining imkoniyatlari tadqiq etiladi. IELTS, TOEFL iBT va PISA kabi xalqaro baholash tizimlari misollari asosida, vizual elementlar matnni shunchaki to‘ldirib qolmay, balki ma’no hosil qilish jarayonida faol ishtirok etishi asoslab berilgan.

Oltinchi maqolada qoraqalpoq tili mashg‘ulotlarida esse yozish jarayonida o‘quvchilar duch kelayotgan asosiy qiyinchiliklar chuqur tahlil qilingan.

Yettinchi maqolada O‘zbekiston Respublikasida ilk bor qo‘llanilayotgan, ko‘zi ojiz shaxslarning og‘zaki kompetensiyalarini baholash uchun mo‘ljallangan yangi maxsus test topshiriqlari formati haqida ma’lumot taqdim etilgan.

Sakkizinchi maqolada kogeziya (bog‘lanish) va kogerentlik (mantiqiylik, bir butun bo‘lib turish) kategoriyalarining chet tilida yozma nutq ko‘nikmalarini baholashdagi o‘rni tahlil qilingan.

To‘qqizinchi maqolada ta’lim tashkilotlariga qabul jarayonida qo‘llaniladigan pedagogik o‘lchov vositalari, xususan test topshiriqlarini ishlab chiqish va ekspertizadan o‘tkazishga qo‘yiladigan talablar, test topshiriqlarini yaratish amaliyotini yaxshilash uchun metodik tavsiyalar taqdim etilgan.

DOI /10.5281/zenodo.18933350

BILIM VA MALAKALARNI BAHOLASH AGENTLIGI FAOLIYATIDAGI ISLOHOTLAR

M.M. Karimov, J.T. Odilov

O'zbekiston Respublikasi Oliy Ta'lim, Fan va Innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Bilim va malakalarni baholash agentligi, 100084, Toshkent sh, Bog'ishamol k., 12

Qisqacha mazmuni. Maqolada O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini baholash tizimini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar, xususan, Bilim va malakalarni baholash agentligining rivojlanish bosqichlari, maqsadi va vazifalari, uning faoliyatida amalga oshirilgan islohotlar haqida so'z yuritgan. Imtihon natijalarini hisoblashda xalqaro tajribalarning joriy etilishi, chet tili va umumta'lim fanlaridan milliy test tizimining bosqichma-bosqich joriy etilishi va takomillashtirilishi hamda baholash jarayonlarining shaffofligi va obyektivligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar yoritib berilgan.

Agentlikning xalqaro baholash tashkilotlari bilan hamkorligi, pedagogik o'lchovlar sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlari, malaka oshirish kurslari hamda kadrlar salohiyatini rivojlantirish yo'nalishidagi faoliyati bayon qilingan.

Milliy baholash tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, ta'lim sifati monitoringini tizimli yo'lga qo'yish va baholash tizimida zamonaviy yondashuvlarni joriy etish nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: baholash tizimi, Rash modeli, milliy sertifikat, pedagogik o'lchovlar, xalqaro baholash, ta'lim sifati.

1. Kirish

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ushbu islohotlar nafaqat ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy bilimlarni chuqur o'zlashtirishga, balki xalqaro mehnat bozori talablariga javob bera oladigan, raqobatbardosh va yuqori malakali kadrlar tayyorlashga qara-

tilgan strategik maqsadlarni ham o'z ichiga oladi.

2017-yildan boshlab Harakatlar strategiyasi, keyinchalik Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida ta'lim sohasida tubdan yangilanishlar boshlandi: maktabgacha ta'lim qamrovi keskin oshirildi, oliy ta'lim muassasalari soni 70 tadan 200 tagacha ortdi, yoshlarni oliy ta'limga qamrab olish darajasi 9 foizdan 42 foizga oshdi, ta'lim

dasturlari esa xalqaro standartlarga moslashtirildi.

Mazkur islohotlarning asosiy maqsadi – “Uchinchi Renessans” g’oyasini ro’yobga chiqarish, ya’ni zamonaviy bilim va innovatsiyalarga asoslangan yangi avlodni shakllantirish orqali mamlakatning barqaror iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta’minlashdan iborat. Ushbu jarayon nafaqat davlat ta’lim muassasalarini modernizatsiya qilish, balki xalqaro hamkorlikni kengaytirish orqali amalga oshirilmoqda.

Bu sohada Bilim va malakalarni baholash agentligining ham hissasi salmoqlidir. Ushbu tashkilot o’z oldiga qo’yg’an maqsad va vazifalari ham yoshlarni oliy ta’lim muassasalariga saralash, ularning bilim darajasini sertifikatlash, pedagog va rahbar xodimlarni attestatsiyadan o’tkazish kabi muhim vazifalarni bajarishdan iboratdir.

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat test markazi tashkil etish to’g’risida”gi 1994-yil 14-maydagi 258-son qarori bilan O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi tashkil etildi [1].

1998-yil 11-martda Vazirlar Mahkamasining “Davlat test markazi tarkibida kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish, pedagog kadrlar va ta’lim muassasalari attestatsiyasi

boshqarmasini tashkil etish to’g’risida” 109-son qarori bilan Davlat test markazi tarkibida Kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish, pedagog kadrlar va ta’lim muassasalari attestatsiyasi boshqarmasi tashkil etildi. Quyidagilar Boshqarmaning asosiy vazifalari etib belgilangan:

kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish va o’quv jarayoni samardorligini xolisona baholash tizimini joriy etish borasida izchil davlat siyosatini amalga oshirish;

hozirgi zamon talablarini hisobga olgan holda uzluksiz ta’lim tizimi pedagog, professor o’qituvchilari va rahbar kadrlar attestatsiyasini tashkil etish va o’tkazish;

idoraviy bo’ysunishi va mulkchilik shaklidan qat’i nazar, barcha turdagi ta’lim muassasalarini attestatsiyadan o’tkazish va shu asosda ularni akkreditatsiya qilish uchun tegishli hujjatlar tayyorlash va Vazirlar Mahkamasiga taqdim etish, ta’lim muassasalari reytingini belgilash;

ta’lim tizimini boshqarish organlari hamda mahalliy ijro etuvchi hokimiyatning pedagog kadrlar va ta’lim muassasalari attestatsiyasini tashkil qilish va o’tkazish borasidagi faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat etish;

kadrlar tayyorlash sifati monitoringi tizimini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish.

2004-yil 24-iyunda Vazirlar Mahkamasining “O’zbekiston Respublikasi

Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida" 293-son qarori qabul qilinib, ushbu qaror bilan quyidagilar Davlat test markazining asosiy vazifalari etib belgilandi:

respublika ta'lim muassasalariga test sinovi orqali tanlov o'tkazish, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish maqsadida talabgorlar bilimlarini xolisona baholanishini nazorat qilish sohasida davlat siyosatini amalga oshirish;

abituriyentlar, o'quvchilar, talabalar bilimlarining O'zbekiston Respublikasi davlat ta'lim standartlariga va davlat talablariga muvofiqligini tahlil qilish;

test sinovi natijalarining validligi, ishonchliligi va adolatliligini ta'minlash;

uzluksiz ta'lim tizimida band bo'lgan pedagoglar, professor-o'qituvchilar tarkibi va rahbar xodimlarni attestatsiyadan o'tkazishni tashkil etish va amalga oshirish;

idoraviy mansubligi va mulkchilik shakllaridan qat'i nazar, ta'lim muassasalarini attestatsiyadan va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazishni tashkil etish va amalga oshirish, ta'lim muassasalari reytingini aniqlash;

Vazirlar Mahkamasining Nodavlat ta'lim muassasalari faoliyatini litsenziyalash komissiyasining ishchi organi funksiyalarini bajarish;

xorijiy mamlakatlarda berilgan ta'lim to'g'risidagi hujjatlarni e'tirof

etish va nostrifikatsiyalash (tengligini aniqlash) tartibi amalga oshirilishini tashkil etish va ta'minlash [2].

2017-yil 17-iyulda Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi faoliyatini yanada takomillashtirish to'g'risida" 508-son qarori qabul qilinib, ta'lim tizimida pedagogik o'lchovlar sohasini rivojlantirishda muhim bosqich bo'ldi. Mazkur qaror bilan Davlat test markazining asosiy vazifalari aniq belgilandi va quyidagi yo'nalishlarga qaratildi:

- ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilish jarayonida test sinovi orqali tanlab olish tamoyilini amalga oshirish orqali davlat siyosatini izchil tatbiq etish;

- test sinovlari natijalarining validligi, ishonchliligi va adolatliligini ta'minlash;

- test materiallari bazasini tizimli ravishda shakllantirish va doimiy yangilab borish;

- pedagogik o'lchov vositalarini takomillashtirish, ularning psixometrik sifatini oshirish;

- test sinovlarini tashkil etish, o'tkazish va butun jarayonni muvofiqlashtirish;

- test materiallarini nashr etish va tarqatish;

- test sinovlari natijalarini chuqur tahlil qilish va statistik-psixometrik baholash;

- chet tillarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini rivojlantirish [3].

2018-yil 20-fevralda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi faoliyatini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi 130-sonli qarori qabul qilindi.

Ushbu normativ-huquqiy hujjat mamlakat ta'lim tizimida pedagogik o'lchovlar va ta'limda baholash jarayonlarini institutsional jihatdan mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Ushbu qarorga muvofiq, Davlat test markazi ta'lim muassasalariga o'qishga qabul qilishda test sinovi orqali tanlab olishga oid davlat siyosatini amalga oshiruvchi yagona vakolatli davlat boshqaruvi organi etib belgilandi. Markazning asosiy vazifalari esa quyidagi yo'nalishlarga qaratildi:

- ta'lim muassasalariga qabul jarayonida test sinovlarini tashkil etish, o'tkazish, natijalarini tahlil qilish va rasmiy e'lon qilish;
- test texnologiyalarini ilmiy asosda rivojlantirish va zamonaviy standartlarga moslashtirish;
- pedagogik o'lchov vositalarini takomillashtirish, ularning psixometrik xususiyatlarini oshirish;
- umumta'lim fanlarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini tizimli rivojlantirish;

- rahbar kadrlar va mas'ul lavozimlarga tayinlanadigan shaxslarning davlat tilini bilish darajasini aniqlash, shuningdek ularga davlat tilini bilish bo'yicha tegishli daraja sertifikatini berish.

Ushbu qaror 2017-yildagi 508-sonli qarorni rivojlantirgan va to'ldirgan holda, Davlat test markazi faoliyatini yanada professional va ilmiy yo'nalishda takomillashtirishga asos bo'ldi. Natijada Markaz nafaqat qabul jarayonlarini boshqaruvchi tashkilot, balki test materiallari bazasini shakllantirish, testning xususiyatlarini tahlil qilish, milliy baholash tizimlarini xalqaro standartlarga yaqinlashtirish va ta'lim sifatini obyektiv monitoring qilish markaziga aylandi [4].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2022-yil 21-dekabrda PF-269-son Farmoni bilan Vazirlar Mahkamasini huzuridagi Davlat test markazi negizida Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Bilim va malakalarni baholash agentligi tashkil etildi [5].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo'lga qo'yishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" 2023-yil 25-yanvardagi PF-14-son Farmoniga asosan Bilim va malakalarni baholash agentligi Davlat test markazining tegishli huquq va

majburiyatlari bo'yicha huquqiy vorisi hisoblanadi [6].

Hozirgi kunda Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan 50 dan ortiq turdagi imtihonlar tashkil etiladi. Jumladan:

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari safida muddatli harbiy xizmatni o'tayotgan harbiy xizmatchilarning jangovar va ma'naviy-ma'rifiy tayyorgarligini baholash imtihonlari;

umumta'lim (biologiya, kimyo, matematika, fizika, tarix, geografiya, ona tili va adabiyot, rus tili va adabiyot, qoraqalpoq tili va adabiyot) fanlari bo'yicha umumta'lim fanlarni bilish darajasini aniqlash imtihonlari (9 ta fan asosida);

to'rtta ko'nikma bo'yicha chet tilini bilish darajasini aniqlash imtihonlari (16 ta xorijiy til asosida);

O'zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasining bakalavriat ta'lim yo'nalishiga o'qishga qabul qilish bo'yicha maxsus psixologik tanlov va yozma imtihon (diktant);

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va aloqa-harbiy institutining bakalavriat ta'lim yo'nalishiga o'qishga qabul qilish uchun test sinovlari;

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Harbiy tibbiyot akademiyasiga va Qurolli Kuchlar akademiyasining psixologiya (harbiy psixologiya) ta'lim yo'nalishiga o'qishga qabul uchun test sinovlari;

davlat oliy ta'lim tashkilotlarining bakalavriat ta'lim yo'nalishlariga o'qishga qabul qilish bo'yicha test sinovlari;

oliy ta'lim tashkilotlari huzuridagi akademik litseylarga o'qishga qabul bo'yicha imtihonlar;

ichki ishlar vazirligi tasarrufidagi akademik litseylarga o'qishga qabul qilish uchun test sinovlari;

"Temurbeklar maktabi", "Yosh chegarachilar" va Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik litseylarga o'qishga qabul qilish uchun test sinovlari;

"Temurbeklar maktabi", "Yosh chegarachilar" va Jaloliddin Manguberdi nomidagi harbiy-akademik litseylar o'quvchilari o'rtasida fan olimpiadasi;

xorijiy va nodavlat ta'lim tashkilotlaridan O'zbekiston Respublikasidagi davlat oliy ta'lim tashkilotlarining mos va turdosh ta'lim yo'nalishlariga o'qishni ko'chirish bo'yicha imtihonlar;

Jamoat xavfsizligi universiteti, Fuqaro muhofazasi instituti, Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi, Bank-moliya akademiyasi, Huquqni muhofaza qilish akademiyasi, Sudyalilar oliy maktabi hamda Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasining magistraturasiga o'qishga qabul qilish bo'yicha test sinovlari;

xorijiy davlatlarda ta'lim olganlik haqidagi hujjatlarni tan olish bo'yicha imtihonlar;

Ichki ishlar organlariga ishga kirish uchun saralash test sinovlari;

Shaharsozlik va uy-joy kommunal xo'jaligi sohalari mutaxassislarini sertifikatlash imtihonlari;

Milliy statistika qo'mitasi tizimidagi statistika faoliyati bilan shug'ullanuvchi xodimlar uchun test sinovlari;

"El-yurt umidi" jamg'armasi ochiq stipendiya tanlovining test sinovi bosqichi;

rahbar kadrlar va mas'ul lavozimlarga tayinlanadigan shaxslarning davlat tilini bilish darajasini aniqlash imtihonlari;

oliy ta'lim tashkilotlarining qo'shma ta'lim dasturlariga qabul

uchun chet tillari bo'yicha test sinovlari;

oliy ta'lim tashkilotlarining buyurtmalariga asosan ikkinchi va undan keyingi oliy ta'limga o'qishga qabul qilish bo'yicha imtihonlar;

Davlat xavfsizlik xizmati akademiyasi bakalavriatiga o'qishga qabul qilish uchun dastlabki saralash imtihonlari.

Respublikada faoliyat yuritayotgan xorijiy oliy ta'lim tashkilotlari va ularning filiallari hamda nodavlat oliy ta'lim tashkilotlariga ajratilgan davlat granti asosidagi qabul parametrlari uchun test sinovlari kabi imtihonlar o'tkazib kelinmoqda.

2. Oliy ta'lim tashkilotlariga qabul imtihonlaridagi islohotlar

Davlat test markazi oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalariga qabul test sinovlarini tashkil etish va o'tkazish bo'yicha asosiy vakolatli organ sifatida belgilandi.

Test tizimi 1992-yilda ikki variantli model hamda cheklangan hajmdagi test materiallaridan tashkil topgan universal savollar kitobi bilan boshlangan. 1993-yilda mavjud 46 ta oliy ta'lim muassasasining 19 tasida tajriba tariqasida test sinovlari o'tkazilgan. Testlar paralel ikki (A, B) variantli bo'lib, kunduzgi va kechki bo'limlar uchun ona tili, matematika, ijtimoiy fanlar – tarix va geografiya, xorijiy tillar fanlaridan 48 tadan test

topshirig'i, tabiiy fanlar – fizika, geografiya, kimyo fanlaridan 72 ta test topshirig'i bo'lgan.

O'rta maxsus o'quv yurtlarida test sinovlari natijalari bo'yicha abituriyentlar tanlash 1994-yilda ayrim o'rta maxsus o'quv yurtlariga, 1995-yildan boshlab esa idoraviy bo'ysunuvidan qat'i nazar, barcha o'rta maxsus o'quv yurtlariga joriy etildi [7].

1995-yilda testlar paralel uch (A, B, C) variantli bo'lib, ona tili, matematika, fizika, kimyo, biologiya, tarix, geografiya, xorijiy tillar, o'zbek tili, rus tili fanlaridan 36 tadan test topshirig'i bo'lgan.

1996-yilda oliy va oʻrta maxsus oʻquv yurtlari qabuli jarayonidagi test sinovlarida test topshiriqlari variantlarini taʼlim yoʻnalishlari, mutaxassisliklar va taʼlim tillari boʻyicha kompyuter yordamida generatsiyalash (tuzish)ga asoslanuvchi yangi, koʻp variantli test tizimi yaratildi [7].

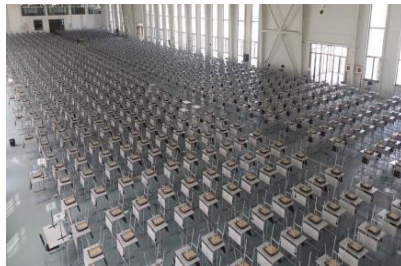
2009-yilda 80 ta har bir tipdagi savollar kitobi uchun 30 tadan paralel variant joriy etildi.

2010-yilda har bir abituriyent uchun muqobil javoblari generatsiyasi individual boʻlgan paralel variantli test tizimiga oʻtildi.

2017-yil 17-noyabrda Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Respublika oliy taʼlim muassasalari bakalavriatiga kirish test sinovlarini oʻtkazish tartibini takomillashtirish toʻgʻrisida”gi PQ-3389-son qarori qabul qilinib, davlat oliy taʼlim

tashkilotlariga qabul imtihonlarini oʻtkazishda tub islohotlar boshlandi [8].

Ushbu qarorga asosan 2018-2019-oʻquv yilidan boshlab oliy taʼlim muassasalariga oʻqishga qabul qilish boʻyicha test sinovlari Toshkent shahrida “Oʻzekspomarkaz” Milliy koʻrgazmalar majmuasi pavilyonlari hamda uning hududida oʻrnatiladigan qoʻshimcha yigʻma pavilyonlarda, shuningdek, katta sigʻimdagi boshqa binolarda yoki turli tashkilotlarning katta sigʻimdagi binolarida oʻtkazilishi belgilandi. Hozirgi kunda test sinovlarini oʻtkazish uchun Oʻzbekiston Respublikasining 11 ta viloyati va Qoraqalpogʻiston Respublikasida zamonaviy koʻp sigʻimli binolar qurib bitkazildi va test sinovlari oʻtkazilmoqda (1-rasm).

1-rasm. Bilim va malakalarni baholash agentligining test sinovlarini tashkil etish va oʻtkazish uchun muljallangan katta sigʻimdagi binolari

Test oʻtkazish jarayonlarining toʻliq videokuzatuv ostida oʻtkazilishi hamda onlayn translyatsiya qilinishi keng jamoatchilik, shu jumladan, abituriyentlar va ularning ot-onalariga test sinovlarini onlayn

rejimda kuzatib borish imkoniyatini yaratdi. Shuningdek, test sinovi natijalarini bir kun ichida eʼlon qilish amaliyoti yoʻlga qoʻyilganligi ham tashkilot faoliyatidagi muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

2019-yilgacha abituriyentlar test sinovlari natijasi bilan faqat bitta oliy ta'lim muassasasining bitta ta'lim yo'nalishi tanlovida qatnashish huquqiga ega edilar. 2019-yilda amalga oshirilgan islohot natijasida, 2019 – 2020-o'quv yilidan boshlab abituriyentlarga uchtagacha oliy ta'lim muassasasini va shunga mos ta'lim yo'nalishlarini tanlash imkoniyati joriy etildi. Bu esa abituriyentlarning tanlov imkoniyatini oshirdi hamda oliy ta'lim muassasalariga bilim darajasi yuqori bo'lgan abiturintlarni qabul qilish imkoniyatini yaratdi.

2020-yilda O'zbekiston oliy ta'limga qabul jarayonlarida raqamlashtirish va liberallashtirish yo'nalishidag islohotlar davom ettirildi. Xususan, 2020 – 2021-o'quv yili qabulidan boshlab abituriyentlarga ro'yxatdan o'tishda beshtagacha oliy ta'lim muassasasini va shu muassasalarning fanlar majmuasi mos keladigan besh tagacha ta'lim yo'nalishini tanlash huquqi berildi. Ushbu o'zgartirish abituriyentlarning strategik tanlov imkoniyatlarini sezilarli darajada oshirdi va qabul natijalarida yuqori samaradorlikni ta'minladi.

Shuningdek, 2020-yildan boshlab oliy ta'lim muassasalariga kirish uchun an'anaviy (oflayn) hujjat topshirish tartibi butunlay bekor qilindi va to'liq

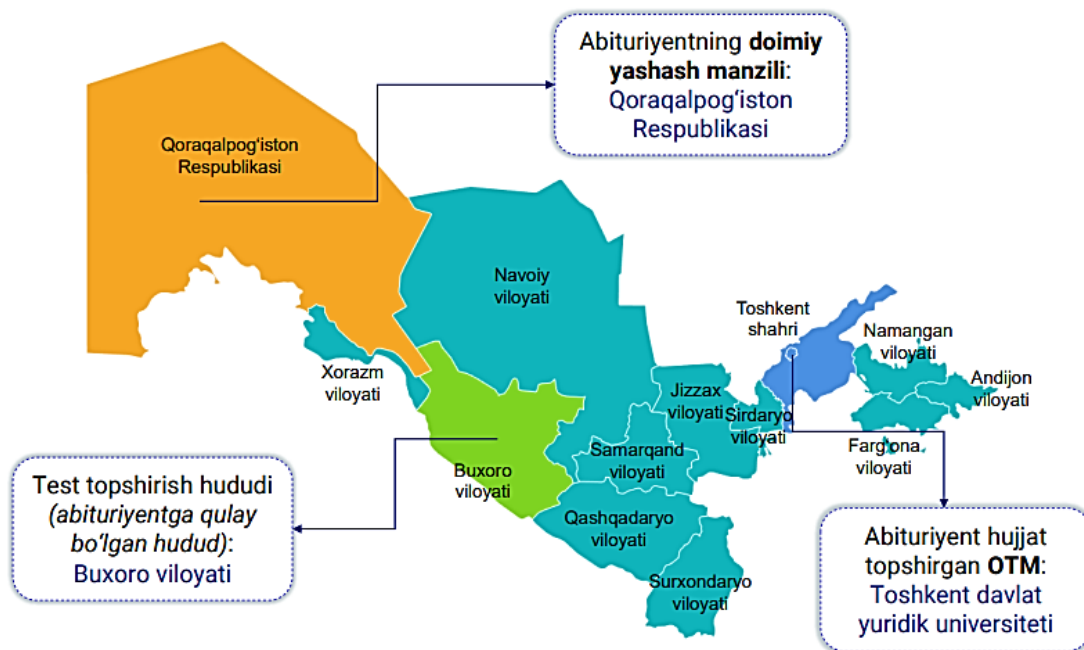
elektron (onlayn) ro'yxatdan o'tkazish tizimi joriy etildi. Ushbu tizim yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (my.gov.uz) va Bilim va malakalarni baholash agentligining rasmiy veb sayti orqali amalga oshirildi. 2020-yilda joriy etilgan onlayn ro'yxatdan o'tkazish va ko'p variantli tanlov tizimi qabul jarayonining shaffofligini, qulayligini va samaradorligini tubdan oshirdi hamda pandemiya sharoitida xavfsiz va masofaviy tarzda tashkil etish imkonini berdi.

Ro'yxatdan o'tgan abituriyentlar shaxsiy kabinetida "Abituriyent ruxsatnomasi"ni elektron shaklda yuklab olish huquqiga ega bo'ldilar va bu hujjat test sinovlariga kirish uchun yagona rasmiy identifikatsiya vositasi sifatida ishlatildi.

Shuningdek, tizimning to'liq raqamlashtirilishi:

test sinovlari yakunlan-ganidan so'ng (ko'pincha keyingi kuni) natijalarni shaxsiy kabinet orqali real vaqtda olish;

yakuniy tanlov (davlat granti yoki to'lov-kontrakt asosida qabul qilish) natijalari hisoblangandan keyin tavsiya etilgan o'quv joyi va yo'nalishi haqida tezkor ma'lumot olish hamda tegishli hujjatlarni yuklab olish imkoniyatlarini ta'minladi.

2- rasm. Abituriyentlar test topshirish hududlari

Shu bilan birga oliy ta’lim muassasalariga qabul jarayonida abituriyentlar uchun test sinovlarini o’tkazish hududini erkin tanlash imkoniyati joriy etildi. Ya’ni abituriyent yashash joyi yoki o’qishni rejalashtirayotgan oliy ta’lim muassasasidan qat’i nazar, O’zbekiston Respublikasining istalgan hududi (Qoraqalpog’iston Respublikasi, viloyatlar markazlari yoki Toshkent shahri)ni tanlab, o’ziga qulay bo’lgan joyda test sinovlarida ishtirok etish huquqiga ega bo’ldilar (2-rasm).

2020-yildan test sinovi natijalarini e’lon qilish mexanizmi tubdan takomillashtirildi. Test sinovlari o’tkazilgan kundan keyingi kun abituriyentlarning javob varaqalari rangli skanerlash orqali raqamlashtirilib, shaxsiy kabinetiga (abitur.dtm.uz platformasi orqali)

joylashtirila boshlandi. Ushbu raqamlashtirilgan javob varaqasi bilan birgalikda abituriyentga:

har bir savol bo’yicha (to’g’ri/noto’g’ri javob berilganligi haqida);

umumiy to’plangan ball haqida ma’lumotlar taqdim etildi (3-rasm).

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim muassasalariga test sinovlari orqali qabul qilish tizimini takomillashtirish bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida” 2019-yil 14-maydagi PQ-4319-son qarori bilan 2021-2022-o’quv yili qabulidan boshlab oliy ta’lim muassasalarining bakalavriat ta’lim yo’nalishlariga kirish test sinovlarida qo’llaniladigan fanlar majmuasi ikki bo’limga ajratildi.

Umumiy balli: 72.40

JAVOBLAR VARAQASI

ABITURIYENT DIQDQSHIM

1. SHARHI (HACDQNDI FIKRATLI) HESOBQNDAN FQYDALANING

2. HAR BIUR TEST TOPSHIRIQIDQI JAVOBLAQNDAN FQYAT BQTASIN BELGILQNG

BYIRIMANQIQO ABITURIYENTQA!

1. AQDOLQVQTE, SAHQIQO SHARHQBQNDI FIKRQ

2. K KQBQSDQY, TESTQBQVQY QZADQNIQ OTMETIT'YE, TO'G'RIKO QDIN OTMET'

DQRQBCHQB BO'YASH NQMUNAQSI / QIBQBZELI QAPQBQBQBQBQY QURQBQBQV

Yil: _____

NBox: 20277 17 TIP: 2204

Test kuni: _____ Smena: 1

Hudud: _____

Bino: 3 Guruh: 40 O'tirish o'rni: 17

_____

Majburiy fanlar
1.1

1-30: [Bubble grid]

Davlat va huquq asoslari
3.1

31-40: [Bubble grid]

Ingliz tili
2.1

41-60: [Bubble grid]

Chet tili
Иностранный язык

Test topshiriqlari kitobning raqami / Номер книги и тестовых заданий

1008294

Abituriyent tomonidan to'ldiriladi!
Заполняется абитуриентом!

_____

_____

_____

TEST SINQVIDAN CHETLASHTRISH DALQLATNQMASI / АКТ QD OTQBTRQBENIQ OT TESTQBQVYQ IQBQBQBQNY

(Chetlashtrish sadi va kabi) / Форма и причина отстранения

1) _____

2) _____

1. B ×	31. C ✓	61. A ✓
2. A ×	32. B ×	62. B ×
3. C ✓	33. D ✓	63. A ×
4. A ×	34. C ×	64. B ×
5. B ×	35. C ×	65. A ×
6. D ×	36. D ×	66. C ×
7. C ✓	37. C ✓	67. A ✓
8. C ×	38. A ×	68. B ×
9. D ✓	39. D ✓	69. A ✓
10. A ✓	40. B ×	70. C ×
11. B ✓	41. C ✓	71. C ✓
12. B ×	42. B ×	72. B ✓
13. C ×	43. A ✓	73. C ×
14. B ✓	44. A ×	74. B ×
15. C ×	45. D ✓	75. B ×
16. B ×	46. C ×	76. A ✓
17. C ×	47. D ×	77. B ✓
18. C ✓	48. B ×	78. B ×
19. B ×	49. C ×	79. C ×
20. B ×	50. A ✓	80. B ×
21. B ✓	51. B ✓	81. B ✓
22. B ×	52. B ✓	82. C ✓
23. A ✓	53. B ×	83. B ✓
24. B ×	54. B ×	84. B ×
25. C ×	55. D ✓	85. B ×
26. D ×	56. C ×	86. C ×
27. B ✓	57. D ×	87. B ✓
28. D ×	58. D ×	88. B ×
29. C ✓	59. B ×	89. B ×
30. B ×	60. C ✓	90. B ×

3-rasm. Abituriyentning javoblar varaqasi va test natijasi

Birinci bo'lim barcha abiturientlar uchun majburiy bo'lib, uchta:

- ona tili va adabiyoti (o'zbek, rus yoki qoraqalpoq tili – ta'lim tili bo'yicha);
- matematika;
- O'zbekiston tarixi fanlaridan iborat bo'ldi.

Ikkinchi bo'lim esa abiturient tomonidan tanlangan bakalvriat ta'lim yo'nalishiga muvofiq ikkita mutaxassislik fanidan iborat bo'ldi.

Bundan tashqari, 2021-yil abiturientlarga o'zlarining test natijalari bilan birgalikda boshqa abiturientlarning ham natijalarini real vaqtda onlayn kuzatib borish imkoniyati joriy etildi. Ushbu funktsiya shaxsiy kabinet orqali ta'minlanib, qabul jarayonining shaffofligi va ochiqligini sezilarli darajada oshirib, abiturientlar va ularning ota-onalari tomonidan natijalarni mustaqil monitoring qilish imkonini yaratdi (4-rasm).

Shuningdek, abituriyentlarga tanlov ustuvorligini tanlash huquqi berildi. Bunda abituriyentga **“Davlat granti”** ustuvorligini yoki **“Ta’lim yo’nalishi”** ustuvorligini tanlash imkoniyati yaratildi.

“Davlat granti” ustuvorligi – abituriyentlarga barcha tanlagan yo’nalishlarida avval davlat granti tanlovida, so’ngra to’lov-kontrakt asosida o’qish tanlovida qatnashish imkonini beradi.

Bu imkoniyat abituriyentga yuqori ball bilan davlat granti asosida o’qish imkoniyatini oshiradi. Bu tizim abituriyentga birinchi navbatda grant asosida tahsil olishni ta’minlash uchun qulay hisoblanadi. Ammo abituriyent test natijalari asosida to’plagan bali davlat granti tanlovida yetarli bo’lmasa to’lov-kontrakt bo’yicha tanlov amalga oshiriladi (5-rasm (a)).

Abituriyent ID raqami	F.I.SH	Yo’nalish	Oliy ta’lim muassasasi	To’plagan ball	Ta’lim tili	Ta’lim shakli	Batafsil
4776203	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	176,4	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
4763338	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	175,2	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
5155872	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	174,9	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
4774472	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	174	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
4760331	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	173,3	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
5191919	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	173,1	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
4840422	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	173	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
4503092	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	172,9	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
4842949	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	172,9	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil
5293942	[Redacted]	Axborot xavfsizligi (sohalar bo’yicha)	Toshkent axborot texnologiyalari universiteti	172,9	O’zbekcha	Kunduzgi	Batafsil

Sahifa: 2 | Joriy sahifadagi ma’lumotlar soni: 10 | Barcha topilgan ma’lumotlar soni: 2681 Konkurs: 35,7

- Imtiyoz mavjud
  - Davlat granti
  - To’lov shartnoma
  - Tavsiya etilmagan
  - Bu yo’nalishda tavsiya etilmadi
  - Test sinovlaridan chetlashtirilgan

4-rasm. Abituriyentlarning test natijalari

“Ta’lim yo’nalishi” ustuvorligi — abituriyent tanlagan 5 tagacha ta’lim yo’nalishning har birida avval davlat

grantini, keyin esa to’lov-kontrakt asosida ketma-ketlikda tanlovda ishtirok etadi. Bunda o’tish ballari

davlat grantiga yetarli bo'lmasa, o'sha ta'lim yo'nalishining to'lov-kontraktiga tanlovda ishtiror etadi. Shundan so'ng keyingi yo'nalishga o'tish yuz beradi (5-rasm(b)).

2022 – 2023-o'quv yili qabulidan boshlab abituriyentlarga tanlangan ta'lim yo'nalishlarini turli ta'lim shakllari (kunduzgi, kechki, sirtqi va masofaviy) doirasida bir vaqtning o'zida tanlash imkoniyati yaratildi. Natijada abituriyentlar o'z shaxsiy va iqtisodiy sharoitlariga mos ravishda mos-lashuvchan tanlov qilish huquqiga ega bo'ldilar.

2024-yil 24-mayda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish va davlat buyurtmasini joylashtirish tizimini takomillashtirish to'g'risida" PF-81-son Farmoni qabul qilinib 2024-2025-o'quv yili qabulidan boshlab davlat oliy ta'lim muassasalari va professional ta'lim muassasalariga (kasb-hunar maktablari bundan mustasno) qabul qilish jarayoni tubdan isloh qilindi. Xususan, qabul imtihonlari "avval test, so'ng tanlov" tamoyiliga muvofiq bir vaqtning o'zida o'tkazilishi belgilandi. [10].

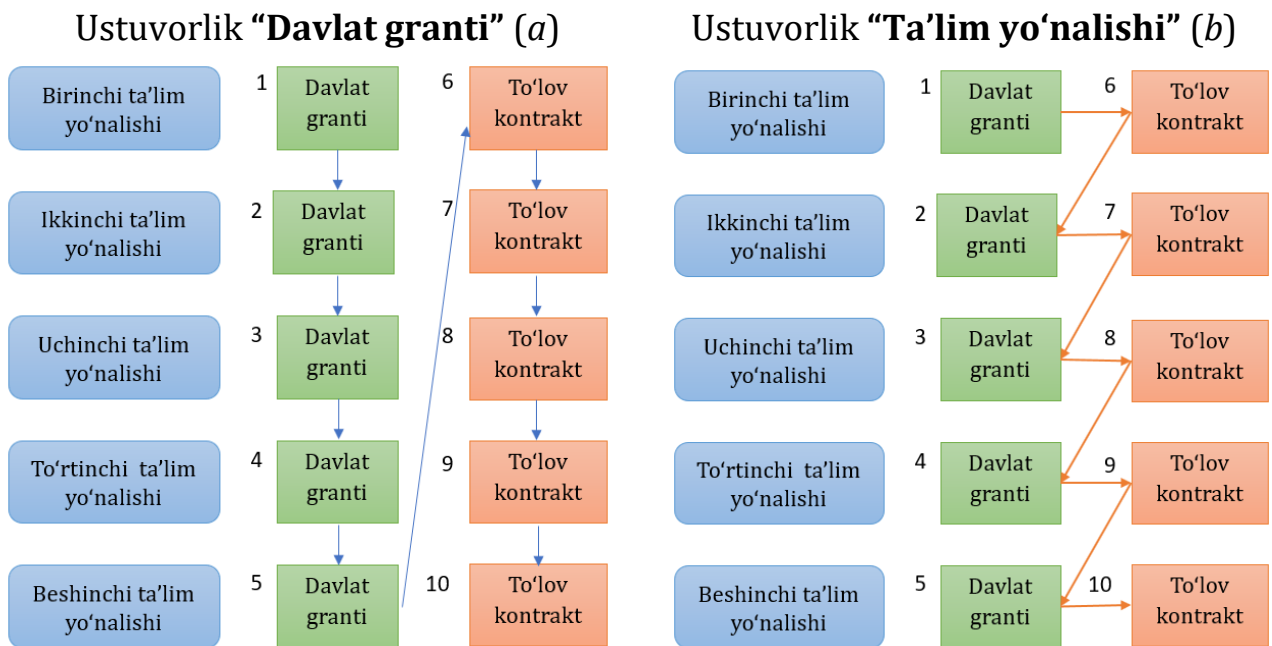
Unga ko'ra davlat oliy ta'lim muassasalari bakalavriatiga qabul

uchun abituriyentlarni ro'yxatga olish jarayoni quyidagi bosqichlarda amalga oshirila boshladi:

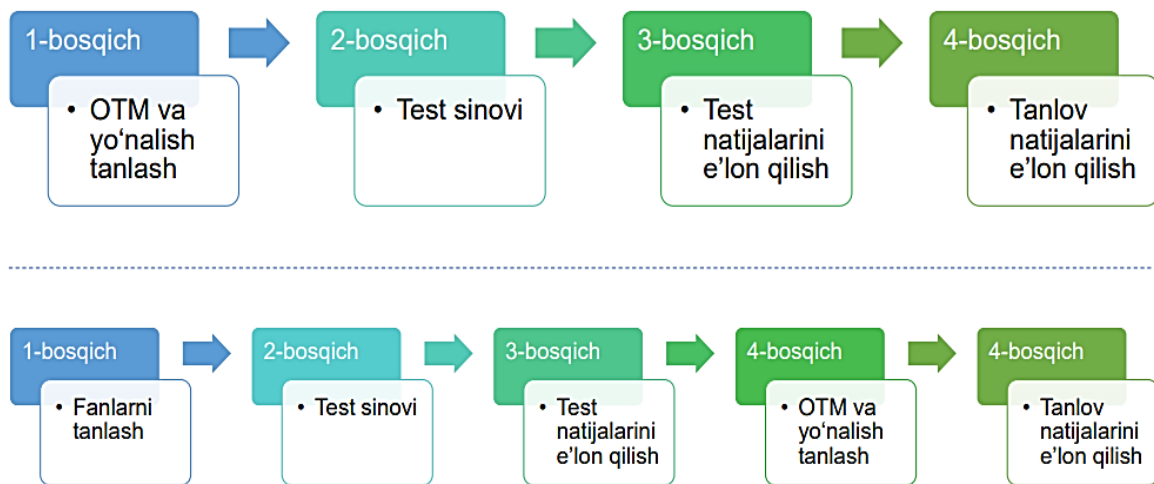
birinchi bosqichda abituriyentlar har yili 5-iyundan 25-iyunga qadar (25-iyun kuni ham) test sinovi topshirish uchun ro'yxatdan o'tadi hamda test sinovi topshiriladigan fanlar majmuasi, ta'lim tili va test topshirish hududini hamda kirish imtihonlari tarkibida kasbiy (ijodiy) imtihon bo'lsa, davlat oliy ta'lim muassasasini tanlaydi.

ikkinchi bosqichda abituriyentlar test sinovlari to'liq yakunlanganidan so'ng 15 kun davomida oliy ta'lim muassasasi, bakalavriat ta'lim yo'nalishi va ta'lim shaklini tanlaydi (6-rasm).

Islohotlardan yana biri – bu fanlar majmuasida chet tili birinchi fan sifatida belgilangan ta'lim yo'nalishlariga qabul xorijiy tilni bilish darajasini tasdiqlovchi milliy yoki xalqaro tan olingan sertifikat asosida amalga oshirila boshlangani bo'ldi. Ushbu tartib O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 24-maydagi PF-81-son Farmoni bilan tasdiqlangan bo'lib, tegishli yo'nalishlarda chet tili bo'yicha test sinovi o'tkazilmaydi.

5-rasm. Tanlov abituriyent ta'lim yo'nalishlarining qat'iy ketma-ketligi bo'yicha tanlangan ustuvorlik (“**Davlat granti**” (a) yoki “**Ta'lim yo'nalishi**” (b)) asosida amalga oshirilishi.

6-rasm. “Avval test, so'ng tanlov” tamoyili asosida abituriyentlarning oliy ta'lim muassasalariga qabul qilish bosqichlari

Abituriyentlar ro'yxatdan o'tish bosqichida belgilangan minimal darajadagi sertifikatni taqdim etishlari shart qilib belgilandi. Mazkur islohot xorijiy tillarni o'qitish va o'rganish

sifatini oshirish, abituriyentlarning til ko'nikmasini xalqaro va milliy standartlar asosida obyektiv baholash, shuningdek, oliy ta'limning xalqaro integratsiyasini kuchaytirishga qaratil-

gan. Sertifikat talabi faqat chet tili birinchi fan sifatida ko'rsatilgan yo'nalishlarga nisbatan qo'llaniladi; boshqa yo'nalishlarda chet tili ikkinchi fan bo'lsa, test sinovi saqlanib qoladi.

2025-2026-o'quv yili qabulidan boshlab esa fanlar majmuasida chet tili birinchi fan sifatida belgilangan ta'lim yo'nalishlariga qabul xorijiy tilni bilish darajasini belgilovchi milliy yoki xalqaro sertifikat asosida amalga oshirila boshladi.

3. Chet tilini bilish darajasini aniqlash imtihonlari

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-son qarori bilan Davlat test markazi tarkibida maxsus chet tillarni bilish va egallash darajasini baholash boshqarmasi tashkil etildi [11].

Ushbu qaror bilan mamlakatda chet tillarni bilish darajasini standartlashtirilgan va rasmiy baholash hamda sertifikatlash tizimi ilk bor joriy etildi. Bu tizim xorijiy tillarni o'rganish sifatini oshirish, o'quv natijalarini obyektiv baholash va xalqaro ta'lim hamda mehnat bozorida tan olinadigan sertifikatlar berishga xizmat qildi. Hozirgi vaqtda Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan 16 ta chet tili bo'yicha milliy

Qayd etish kerakki, oliy ta'lim tashkilotlariga qabul uchun o'tkaziladigan test sinovlari 16 ta umumta'lim fanlari bo'yicha 7 ta ta'lim tilida va 15 ta xorijiy tillarda amalga oshiriladi. Ushbu yondashuv qabul jarayonining moslashuvchanligini, inklyuzivligini va shaffofligini yanada oshirib, abituriyentlarga talim olgan tiliga mos variantlarni tanlash imkonini beradi.

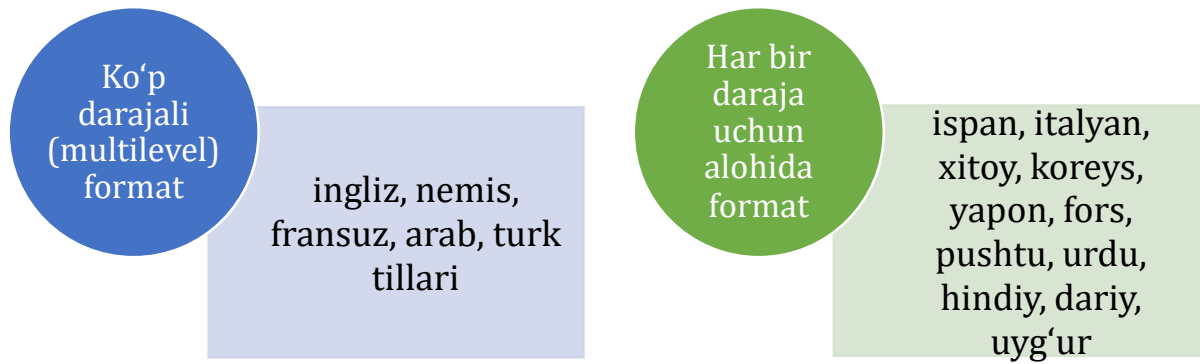
sertifikat imtihonlari muntazam o'tkazib kelinmoqda. Ularning 5 tasi ko'p darajali (multilevel) formatda, 11 tasi esa har bir daraja uchun alohida formatda o'tkaziladi (7-rasm).

2025-yilning 1-yarim yilligida 16 ta chet tili bo'yicha milliy sertifikat imtihonlarida jami 235 ming nafardan ortiq talabgorlar test sinovlarida ishtirok etganligini ta'kidlab o'tish lozim.

Imtihonlar barcha talabgorlar uchun 4 ta ko'nikma, jumladan:

- tinglab tushunish;
- o'qish;
- yozish;
- gapirish

bo'yicha tashkil etilmoqda [12-13].

7-rasm. Chet tilini bilish darajasi bo'yicha milliy sertifikat formatlari

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimi va akademik litseylar faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2020-yil 3-dekabrda PQ-4910-son qaroriga muvofiq Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan akademik litsey bitiruvchilari uchun chet tilini bilish darajasini aniqlash va malaka sertifikati berish imtihonlari yo'lga qo'yilgan [12].

Mazkur qarorga asosan akademik litsey bitiruvchilari uchun har yili bir marotaba, to'rtinchi chorakda, bepul chet tili imtihonlari tashkil etiladi. Ushbu amaliyot natijasida litsey bitiruvchilarining til bo'yicha ko'nikmalari baholanib, ularning oliy ta'lim muassasalariga kirish imkoniyatlari kengaytirildi.

Bundan tashqari, nogironligi bo'lgan shaxslar (I va II guruh), shuningdek, nogironligi bo'lgan bolalar uchun barcha bo'limlarni o'z ichiga olgan holda maxsus bir bosqichli

elektron imtihon tizimi joriy etildi. Ushbu tizim orqali jismoniy imkoniyati cheklangan talabgorlar uchun qulay va adolatli sharoitlar yaratildi.

Mazkur tizim asosida ko'zi ojiz shaxslar uchun ham alohida format ishlab chiqilgan bo'lib, unda talabgorlarning tinglab tushunish va gapirish ko'nikmalari orqali chet tilini bilish darajasini baholash yo'lga qo'yildi.

Mazkur toifadagi 151 nafar talabgor imtihon sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tdi va belgilangan tartibda sertifikatga ega bo'ldi.

Bilim va malakalarni baholash agentligida kelgusida ham baholash jarayonlarini xalqaro tan olingan tizimlar (IELTS, TOEFL, DELF, TOPIK va boshqalar) bilan muvofiqlashtirish ishlarini davom ettirishni maqsad qilgan.

Chet tillarini o'rganish va baholash sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar O'zbekiston Respublikasi fuqarolarga mamlakat

hududini tark etmagan holda xalqaro darajada tan olinadigan sertifikatlarni qo'lga kiritish imkoniyatlarini kengaytirishga, shuningdek, ta'lim tizimi

hamda mehnat bozorida til ko'nikmalariga asoslangan yondashuvni izchil rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

4. Umumta'lim fanlarini bilish darajasini aniqlashning milliy test tizimi

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim sifatini oshirish va bilimlarni baholash tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Mazkur jarayonda umumta'lim fanlari bo'yicha o'quvchilarning bilim darajasini obyektiv, shaffof va ishonchli baholash masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu munosabat bilan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 12-oktabrdagi "Umumta'lim fanlarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini joriy etish to'g'risida"gi 646-son qarori qabul qilinib, unga muvofiq 2020-yil 1-dekabrda boshlab bakalavriat ta'lim yo'nalishlariga mos fanlar majmuasi doirasida umumta'lim fanlari bo'yicha bilim darajasini aniqlashning milliy test tizimini bosqichma-bosqich joriy etish belgilandi [14].

Ushbu tizim ta'lim jarayonida baholashning yagona mezonlarini shakllantirish hamda oliy ta'limga qabul jarayonida adolat va ochiqlikni ta'minlashga xizmat qilib kelmoqda. Hozirda 9 ta umumta'lim fanidan milliy

sertifikat imtihonlari tashkil etiladi va o'tkaziladi (8-rasm).

2025-yilning birinchi yarmida 9 ta umumta'lim fanlari bo'yicha tashkil etilgan milliy sertifikat imtihonlarida 300 ming nafarga yaqin talabgor ishtirok etganligini ta'kidlab o'tish lozim.

2024-yilgacha umumta'lim fanlari bo'yicha milliy sertifikat imtihonlarida talabgorlarning natijalarini xom ball bilan baholash orqali amalga oshirilgan. Mazkur yondashuvda test sinovi yakuniy natijalari maksimal ballga nisbatan foiz ko'rsatkichlari orqali baholanib, belgilangan chegaraviy mezon — ya'ni eng yuqori ballning kamida 60 foizini to'plagan talabgorlarga uch yil muddat amal qiluvchi sertifikatlar berilgan. Ushbu baholash modeli test topshiriqlarining qiyinlik darajasi va turli darajadagi bilim va ko'nikmaga ega bo'lgan talabgorlarni bir-biridan aniq va ishonchli ajrata olish qobiliyatini cheklashi bilan bir qatorda, baholash natijalarining aniqligi va solishtiriluvchanligini ta'minlashda muayyan metodologik cheklovlarga ega bo'lgan.

8-rasm. Umumta’lim fanidan milliy sertifikat imtihonlari

Bunda, eng yuqori ballning 60 foizidan 85 foizigacha natija qayd etgan abituriyentlarga sertifikatda ko‘rsatilgan o‘zlashtirish darajasiga mutanosib ravishda oliy ta’lim muassasalarining bakalavriat ta’lim yo‘nalishlariga qabul qilish bo‘yicha test sinovlarida mazkur fandan belgilangan maksimal ballga nisbatan tabaqalashtirilgan ball berilgan, 86 foiz va undan yuqori natijaga erishgan abituriyentlarga esa mazkur fandan eng yuqori ball qo‘llanilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 12-oktabrdagi 646-son qarori bilan tasdiqlangan milliy test tizimining asosiy mezonlari va baholash tamoyillari keyingi yillarda bir qator o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan takomillashtirildi.

Ushbu normativ-huquqiy hujjatga kiritilgan o‘zgartirishlar va qo‘shimchalar asosida, 2024–yildan boshlab imtihon natijalarini baholash jarayonida xalqaro miqyosda keng qo‘l-

laniladigan Rash modeli asosidagi baholash usuli rasman joriy etildi [14-21].

Test sinovi natijalariga ko‘ra talabgorlarga quyidagi oltita daraja bo‘yicha sertifikatlar beriladi:

- 70 ball va undan yuqori natija olgan talabgorlar uchun – **A+ daraja**;
- 65–69,9 ball olgan talabgorlar uchun – **A daraja**;
- 60–64,9 ball olgan talabgorlar uchun – **B+ daraja**;
- 55–59,9 ball olgan talabgorlar uchun – **B daraja**;
- 50–54,9 ball olgan talabgorlar uchun – **C+ daraja**;
- 46–49,9 ball olgan talabgorlar uchun – **C daraja**.

1. A+ va A darajali sertifikat olgan talabgorlar oliy ta’lim muassasasining bakalavriatiga qabul qilish bo‘yicha test sinovlarida ushbu fandan belgilangan maksimal ballga ega bo‘ladilar.

2. B+, B, C+ va C darajali sertifikat olgan talabgorlar esa mos

ravishda sertifikatdagi umumiy ballga nisbatan foiz asosida proporsional ravishda ball oladilar.

3. Darajasidan qat'iy nazar, milliy sertifikatga ega bo'lgan barcha abituriyentlarga majburiy fanlar bo'yicha belgilangan eng yuqori ball beriladi.

2025-yildan boshlab O'zbekiston Respublikasida kimyo va biologiya fanlari bo'yicha milliy sertifikat imtihonlarining formatiga muhim yangilik kiritildi. Ushbu o'zgartirish yuqori darajadagi kognitiv jarayonlarni (tahlil qilish, sintez qilish, baholash va ijodiy fikrlash) obyektiv baholash maqsadida amalga oshirildi. Xususan, imtihon tarkibiga kengaytirilgan javobni talab qiluvchi ochiq turdagi test topshiriqlari (yozma ish qismi) qo'shildi.

Ushbu yozma ish qismi quyidagi xususiyatlarga ega:

- talabgorlardan mavzuni chuqur tahlil qilish, ilmiy dalillar

keltirish, jarayonlarni izohlash yoki muammolarni hal etish bo'yicha batafsil yozma javob berishni talab etadi;

- Blum taksonomiyasining yuqori darajalariga mos keladigan topshiriqlar yaratish imkonini beradi;

• an'anaviy yopiq va qisqa javobli ochiq savollardan farqli o'laroq, bu topshiriqlar abituriyentning ilmiy fikrlash, mantiqiy izchil yozuv va dalillar bilan ishlash qobiliyatini sinaydi;

- baholash mezonlari rasmiy ravishda tasdiqlangan bo'lib, javobning mazmuniy to'g'riligi, ilmiy aniqligi, tuzilishi, terminologik boyligi va mantiqiy izchilligi hisobga olinadi.

Yozma ish qismi aprobatsiyadan muvaffaqiyatli o'tdi va amaliyotga joriy qilindi. Ushbu o'zgarish umumta'lim fanlarini baholash tizimining sifatini tubdan yaxshilash yo'lidagi strategik qadam sifatida baholanmoqda.

5. Bilim va malakalarni baholash agentligining xalqaro hamkorlari

Bilim va malakalarni baholash agentligi o'z faoliyati doirasida ta'lim sohasida xalqaro standartlarni joriy etish va baholash tizimlarini takomillashtirishga katta e'tibor qaratib kelmoqda. Shu maqsadda agentlik baholash sohasida dunyoda yetakchi hisoblangan bir qator xalqaro tashkilotlar bilan muntazam hamkorlik

qiladi (1-jadval). Bu hamkorlik doirasida agentlik:

- baholash metodologiyalari va test topshiriqlarini ishlab chiqish va ilmiy, amaliy tajribalarni o'rganish;
- xalqaro standartlar asosida test va sertifikat tizimlarini ishlab chiqish va takomillashtirish;

- baholash jarayonlarini sifat jihatdan takomillashtirish va mutaxassislarni malakasini oshirish;
  - milliy baholash tizimini xalqaro tajribaga moslashtirish orqali talabgorlarning bilim va malakalarini obyektiv, shaffof va adolatli tarzda baholashni ta'minash
- kabi dasturlarni bajarib kelmoqda. Shu bilan birga, agentlikning bu yondashuvi milliy sertifikat tizimi sifatini oshirish, talabgorlarga nisbatan baholashning aniq va ishonchli mexanizmini yaratish hamda oliy ta'lim muassasalari uchun kadrlarni tanlash jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi.

1-jadval

Bilim va malakalarni baholash agentligining Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorligi

T/r	Davlat	Tashkilot
1	Buyuk Britaniya	Cambridge University Press and Assessment
2		Oxford University Press
3		AQA Global Assessment Services
4		Britaniya Kengashi
5	Niderlandiya	Cito
6	Ozarbayjon	Davlat imtihon markazi
7	Turkiya	Baholash, tanlash va joylashtirish markazi (ÖSYM)
8	Yaponiya	Kei Advanced
9	Qozog'iston	Milliy test markazi
10	Amerika qo'shma shtatlari	College Board
11		Educational Testing Service (ETS)
12		ITEP International
13		"SCANTRON" korporatsiyasi

6. Bilim va malakalarni baholash agentligi huzuridagi Ilmiy-o'quv amaliy markazi faoliyati

O'zbekiston ta'lim tizimida baholash sohasini professional va ilmiy asosda rivojlantirish yo'lidagi yana bir muhim qadam tashlandi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-sentabrdagi "Test tizimini takomillashtirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 562-son qarori bilan Davlat test markazi huzurida "Ilmiy-o'quv amaliy markazi" davlat muassasasi tashkil etildi hamda pedagogik o'lchovlar va baholash tizimlarini rivojlantirish bo'yicha strategik yo'nalishlar belgilandi. Ushbu qarorning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat bo'ldi [22]:

- pedagogik o'lchovlar sohasida mutaxassislar malakasini oshirish uchun muntazam kurslar va trening dasturlarini tashkil etish;
- xalqaro tajriba va eng yaxshi amaliyotlarni joriy etish maqsadida yetakchi xalqaro tashkilotlar, ilmiy markazlar bilan uzoq muddatli hamkorlikni yo'lga qo'yish;
- milliy test tizimining psixometrik sifatini, ishonchliligini va xalqaro standartlarga mosligini tubdan oshirish.

Mazkur qarorda Ilmiy-o'quv amaliy markazining:

- testologiya va pedagogik o'lchovlar sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish;

- testologiya va pedagogik o'lchovlar, chet tillari bo'yicha malaka oshirish kurslarini tashkil etish;

- pedagogik o'lchov vositalarini rivojlantirish;

- xorijiy tajribalarni o'rganish hamda milliy tizim yaratish va sohaga joriy qilish

kabi asosiy faoliyat yo'nalishlari belgilandi. Bundan tashqari Ilmiy-o'quv amaliy markazi o'z oldiga qo'yilgan maqsadlarga erishish uchun quyidagi vazifalarni:

- test materiallarini ishlab chiqish va ularning sifatini baholash bo'yicha malakali mutaxassislar tayyorlash, mahalliy va xalqaro oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlik aloqalarni yo'lga qo'yish, zamonaviy baholash metodologiyalariga asoslangan ta'lim dasturlari ishlab chiqish;

- shartnoma asosida pedagogik o'lchovlar va chet tillari bo'yicha qisqa va uzoq muddatli malaka oshirish kurslarini tashkil etish, shuningdek, tinglovchilar uchun diagnostik test sinovlarini o'tkazish markaz faoliyatining amaliy yo'nalishini tashkil etish;

- baholash va pedagogik o'lchovlar sohasida ilmiy izlanishlar olib boruvchi tadqiqotchilar uchun zarur ilmiy va tashkiliy

shart-sharoitlar yaratish, xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish hamda ushbu tajribalar asosida milliy baholash tizimini shakllantirish;

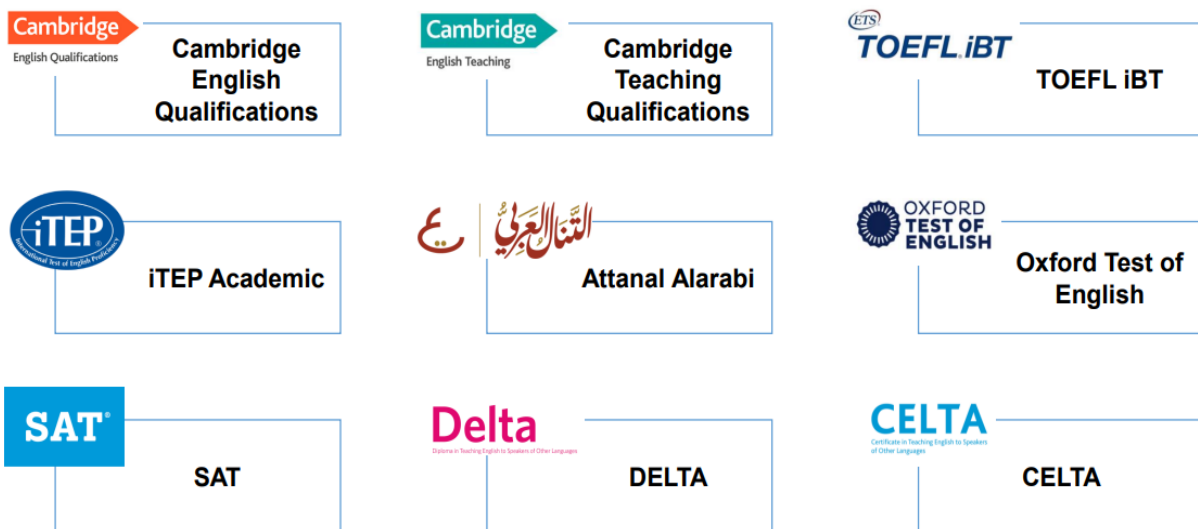
- xalqaro imtihon oluvchi tashkilotlar bilan hamkorlikda imtihonlarni tashkil etish va o'tkazish [23].

Yuqorida qayd etilgan vazifalar Ilmiy-o'quv amaliy markazining milliy baholash tizimini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish va xalqaro baholash standartlarini joriy etishdagi muhim rolini belgilaydi.

Hozirgi kunda Ilmiy-o'quv amaliy markazi tomonidan bir qator nufuzli xalqaro imtihonlarni tashkil etish va o'tkazish ishlari amalga oshirilmoqda. Mazkur imtihonlar til bilish darajasi, akademik tayyorgarlik hamda peda-

gogik ko'nikmalarini xalqaro standartlar asosida baholashga xizmat qiladi. Jumladan, markaz tomonidan quyidagi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda imtihonlar o'tkazib kelinmoqda (9-rasm).

Mazkur xalqaro imtihonlarning muntazam o'tkazilishi til bilish darajasi, akademik tayyorgarlik hamda pedagogik ko'nikmalarni xalqaro standartlar asosida baholashga xizmat qilish bilan birga milliy baholash tizimini xalqaro baholash standartlari bilan uyg'unlashtirish, talabgorlarning bilim va ko'nikmalarini ob'ektiv baholash hamda ularning ta'lim va kasbiy faoliyatdagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

9-rasm. Ilmiy-o'quv amaliy markazining xalqaro hamkorlari va o'tkaziladigan xalqaro imtihonlar

Ilmiy-o'quv amaliy markazi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ta'lim sohasida baholash tizimlarini

takomillashtirish hamda pedagogik o'lchovlar sifatini oshirishga qaratilgan

quyidagi asosiy yoʻnalishlarda faoliyat olib bormoqda:

- chet tillarni bilish darajasini baholash tizimini xalqaro standartlar asosida rivojlantirish;
- baholash jarayonlarida ishtirok etuvchi mutaxassislar uchun seminar va treninglar tashkil etish;
- pedagogik oʻlchov vositalarini ishlab chiqish va ularni ilmiy hamda amaliy ekspertizadan oʻtkazish;
- test topshiriqlari sifatini xalqaro mezonlar asosida muntazam monitoring qilib borish.

Shuningdek, hozirgi kunda Ilmiy-oʻquv amaliy markazi tomonidan 10 ga yaqin malaka oshirish kurslari yoʻlga qoʻyilgan boʻlib, ushbu kurslar orqali ikki ming nafarga yaqin pedagog kadrlarning malakasi oshirilgan. Mazkur faoliyat pedagog kadrlarning baholash sohasidagi kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda milliy baholash tizimini xalqaro tajriba bilan uygʻunlashtirishga xizmat qilmoqda.

Xulosalar

Oʻzbekiston Respublikasida taʼlim sifatini baholash tizimini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar bilimlarni xolis, ichonchli va adolatli baholashni rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi.

Imtihon natijalarini baholashda xalqaro tajribalarning joriy etilishi chet tili va umumtaʼlim fanlaridan milliy sertifikat tizimining bosqichma-bosqich takomillashtirilishiga hamda baholash jarayonlarining shaffofligi va obyektivligini taʼminlashga xizmat qiladi.

Agentlik va Ilmiy-oʻquv amaliy markazining xalqaro baholash tash-

kilotlari bilan hamkorligi, pedagogik oʻlchovlar sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlari, malaka oshirish kurslari hamda kadrlar salohiyatini rivojlantirish yoʻnalishidagi faoliyati baholashning ilmiy asoslarini yaratadi.

Milliy baholash tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, taʼlim sifati monitoringini tizimli yoʻlga qoʻyish va baholash tizimida zamonaviy yondashuvlarni joriy etish baholashning obyektiv, shaffof va ishonchliligini taʼminlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994-yil 14-maydagi 258-son qarori "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Davlat test markazini tashkil etish to'g'risida" <https://lex.uz/docs/-726048>
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004-yil 24-iyundagi 293-son qarori "Davlat test markazi faoliyatini takomillashtirish to'g'risida". <https://lex.uz/uz/docs/-3566142>
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 17-iyuldagi 508-son qarori "Davlat test markazi faoliyatini yanada takomillashtirish to'g'risida". <https://lex.uz/uz/docs/-3566142?ONDATE=16.06.2022>
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 130-son qarori "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi faoliyatini yanada takomillashtirish to'g'risida" <https://lex.uz/uz/docs/-3566142>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-dekabrda PF-269-son Farmoni "Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" <https://lex.uz/docs/-6324756>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi PF-14-son Farmoni "Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo'lga qo'yish chora-tadbirlari to'g'risida". <https://lex.uz/acts/-6369997>
7. <https://gov.uz/oz/uzbmb/pages/about>
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 - yil 16- noyabr PQ-3389-son qarori "Respublika oliy ta'lim muassasalari bakalavriatiga kirish test sinovlarini o'tkazish tartibini takomillashtirish to'g'risida"
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-maydagi PQ-4319-son qarori "Oliy ta'lim muassasalariga test sinovlari orqali qabul qilish tizimini takomillashtirish to'g'risida". <https://lex.uz/ru/docs/-4414457>
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 24-may PF-81-sonfarmoni "Oliy ta'lim tashkilotlariga o'qishga qabul qilish va davlat buyurtmasini joylashtirish tizimini takomillashtirish to'g'risida" <https://lex.uz/ru/docs/-6937332>
11. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-son qarori "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" <https://lex.uz/docs/-2126032>
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-dekabrda PQ-4910-son qarori "Iqtidorli yoshlarni saralab olish tizimi va akademik litseylar

- faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"
<https://lex.uz/ru/docs/-5141332?ONDATE2=04.07.2023&action=compare>
13. M.D. Ermamatov, M.D. Alimov, A.A. Sulaymonov, A.R. Sattiyev, Kalibrovkalangan test topshiriqlair: Sharq tillaridan o'tkazilgan test sinovi natijalarining statistik tahlili, Axborotnoma 3-4-son, 16-83 b., 2022.
  14. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 12-oktabrdagi 646-son qarori "Umumta'lim fanlarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini joriy etish to'g'risida" <https://lex.uz/docs/-5044726>
  15. Rash, G. (1960). Probabilistic Models for Some Intelligence and Attainment Tests. Copenhagen: Danish Institute for Educational Research.
  16. Baker, Frank (2001). The Basics of Item Response Theory, ERIC Clearinghouse on Assessment and Evaluation, University of Maryland, College Park, MD
  17. Hambleton, R.K., Swaminathan, H., & Rogers, H.J. (1991), Fundamentals of item response theory. Newbury Park, CA: Sage
  18. Wright, B. D., & Stone, M. H. (1979). Best test design. Chicago, IL: Mesa Press.
  19. M.D. Ermamatov, M.D. Alimov, A.A. Sulaymonov, A.R. Sattiyev, Kalibrovkalangan test topshiriqlair: Sharq tillaridan o'tkazilgan test sinovi natijalarining statistik tahlili, Axborotnoma 3-4-son, 16-83 b., 2022.
  20. M.D. Ermamatov, A. Abbosov, A.A. Baratov, Test topshiriqlarini kalibrovkalash va qobiliyatlarini tenglashtirish, , Axborotnoma 3-4-son, 4-16 b., 2022. 60 BULLETIN 1/2023
  21. M.Dj. Ermamatov, A.R. Sattiyev, D.M., Alimov, A.A. Baratov, A.A. Sulaymonov. Test topshiriqlari soninining, test natijariga ta'siri, Axborotnoma, 1-2-son, 30-39 b.
  22. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-sentabrdagi 562-son qarori "Test tizimini takomillashtirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" <https://lex.uz/docs/-5000821>
  23. M.P. Abdullayeva. Testlarni standartlashtirishda spetsifikatsiyaning roli. Bilim va malakalarni baholashda nazariy va amaliy yondashuvlar. Xalqaro ilmiy – amaliy konferensiya tezislari to'plami. 2025 yil 14 – oktyabr, 21-bet

REFORMS IN THE AGENCY FOR ASSESSMENT OF KNOWLEDGE AND QUALIFICATIONS

M.M. Karimov and J. Odilov

Agency for Assessment of Knowledge and Qualifications under the Ministry of Higher Education, Science and Innovation, Office for Assessment of Knowledge and Proficiency in Foreign Languages, 12 Bogishamol St., Tashkent, 100084

Abstract. The article discusses reforms aimed at improving the education quality assessment system in the Republic of Uzbekistan, particularly the stages of development, goals, and objectives of the Agency for the Assessment of Knowledge and Skills, as well as the reforms implemented within its activities. It highlights the introduction of international best practices in the evaluation of examination results, the gradual improvement of the national certification system for foreign languages and general education subjects, and the measures taken to ensure transparency and objectivity in assessment processes.

In addition, the article describes the Agency's cooperation with international assessment organizations, its research activities in the field of educational measurement, professional development courses, and initiatives to enhance human resource capacity. The theoretical and practical significance of aligning the national assessment system with international standards, establishing systematic monitoring of education quality, and introducing modern approaches to assessment is emphasized.

Keywords: assessment system, Rasch model, national certificate, pedagogical measurements, international assessment, quality of education.

MAKTAB BITIRUVCHILARINING ADABIYOT BO'YICHA BILIM VA KO'NIKMALARINI BAHOLASH: MILLIY VA XALQARO TAJRIBA QIYOSIY TAHLILI

K.Q. Jalilov

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103-uy

Qisqacha mazmuni. Baholashning ta'lim jarayoni ishtirokchilari xatti-harakatlariga ta'siri, ularning nimani va qanday o'rganishlari va o'rgatishlarini belgilashi – “washback” ta'siri ilmiy adabiyotlarda o'z isbotini topgan. Xususan, “yuqori qiymatga ega” (“high stakes”) deb qaraladigan imtihonlar ta'lim oluvchilar va ta'lim beruvchilarga ta'sir ko'rsatish orqali ta'lim tizimiga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Maqolada Bilim va malakalarni baholash agentligining ona tili va adabiyot fanidan milliy sertifikat (adabiyot qismi) mazmun-mundariyasi hamda baholanadigan konstruktlar A-level (Buyuk Britaniya, Singapur), AP (AQSH) va International Baccalaureate (IB Diploma Program) singari xalqaro kvalifikatsiyalarning mazmun-mundariyasi hamda baholanadigan konstruktleri bilan solishtiriladi va Milliy sertifikat tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: milliy sertifikat, adabiyot, yuqori qiymatga ega testlar, washback.

1. Kirish

Baholash ta'lim jarayoni va uning natijasiga ta'sir ko'rsatishi ilmiy adabiyotlarda o'z isbotini topgan. Xususan, natijalari baholanuvchi uchun muhim ahamiyat kasb etadigan, muhim qarorlar qabul qilish uchun ishlatiladigan imtihonlar (“yuqori qiymatga ega imtihonlar” – ing. “high stakes exams”) ta'lim oluvchilar va ta'lim beruvchilarning xatti-harakatlariga hamda nimani va qanday o'rganish yoki o'qitish borasidagi qarorlariga kuchli ta'sir ko'rsatadi, bunday ta'sir esa ijobiy yoki salbiy

bo'lishi mumkin (1, 2). Shunday ekan, “yuqori qiymatga ega” imtihonlar nafaqat ta'lim oluvchilar yoki talabgorlarning o'zlashtirish darajasini aniqlash va saralash (tanlash) vositasi bo'lib xizmat qiladi, balki o'quv dasturlariga va pirovardida ta'lim sifatiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu nuqtayi nazardan, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 12-oktyabrdagi 646-son qarori asosida Bilim va malakalarni baholash agentligi tomonidan joriy etilgan Umumta'lim fanlarini bilish darajasini aniqlash

bo'yicha Milliy sertifikat uchun imtihonlar (3) ham "yuqori qiymatga ega" test deb qaralishi mumkin. Bu imtihonlarning "yuqori qiymat"ga egaligi, ya'ni test topshiruvchi uchun muhim ahamiyat kasb etishi ikki yo'nalishda ko'rinadi: birinchidan, sertifikatga ega bo'lgan abituriyentlarga oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlarida tegishli fan bo'yicha maksimal yoki tabaqalashtirilgan ball berilishi va ikkinchidan, sertifikatga ega pedagog kadrlarning ish haqiga ustamalar qo'shilishi (4). Bunday rag'batlantirish mexanizmlari tabiiy ra-

vishda ushbu imtihonlarning ta'lim tizimiga ta'sirini oshiradi va ularning mazmun-mundarijasini o'zgartirish orqali tizimga ijobiy ta'sir o'tkazish imkonini beradi. Mazkur maqolada qo'lanilish sohasi o'xshash va Milliy sertifikatga muqobil sifatida qaralishi mumkin bo'lgan bir qator xorijiy imtihonlarning (A-level, AP, IB) mazmun-mundarijasi va ularda baholanadigan ko'nikmalar adabiyot fani misolida tahlil qilinadi va Milliy sertifikat mazmun-mundarijasini takomillashtirish bo'yicha takliflar ilgari suriladi.

2. Maktab bitiruvchilarining adabiy bo'yicha bilim va ko'nikmalarini baholashga xalqaro yondashuvlar tahlili

Buyuk Britaniyada maktab bitiruvchilari tomonidan topshiriladigan va bir qancha imtihon kengashlari (AQA, Pearson Edexcel, Cambridge OCR singari) tomonidan o'tkaziladigan A-level (Advanced Level) oliy ta'limga kirish uchun yetarli kvalifikatsiya sifatida nafaqat Buyuk Britaniya va Britaniya Hamdo'stligi mamlakatlari-da, balki dunyoning ko'plab mamlakatlarida tan olinadi. AQSHning College Board tomonidan taklif qilinadigan AP (Advanced Placement) imtihoni ham oliy ta'limga kirish huquqini beradigan kvalifikatsiya bo'lib, maktabning yuqori sinflarida tegishli fanni o'rgangandan keyin topshiriladi. Xalqaro miqyosda oliy ta'limga kirish kvalifikatsiyasi sifatida tan olinadigan yana bir imtihon shtabkvartirasi Jenevada joylashgan IBO

xalqaro notijorat tashkiloti tomonidan taklif qilinadigan IB (International Baccalaureate) Diploma Programme dasturi oxirida topshiriladi. Quyidagi 1-jadvalda mazkur imtihon dasturlarida adabiyot fanidan baholanadigan ko'nikmalar hamda test topshiriqlari turlari va shartlari solishtirilgan (5-9).

Quyidagi jadvaldan ko'rish mumkin, tahlil qilinayotgan tizimlarda maktab bitiruvchilarining adabiyot bo'yicha kompetensiyalarini baholashda har xil adabiy turlarga mansub asarlarni qamrab olishga harakat qilinadi va maktab bitiruvchisining matn tahlili bilan birga yozma argumentatsiya (fikrini izchil dalillash) kompetensiyasini ham o'lchash maqsadida kengaytirilgan javobni talab qiluvchi (esse tipidagi) ochiq test topshiriqlaridan keng foydalaniladi.

A-level, AP va IB DP xalqaro dasturlarining adabiyot bo'yicha imtihonlari qiyosiy tahlili

	<i>A-level</i>	<i>AP</i>	<i>IB DP</i>
<i>Baholanadigan ko'nikmalar</i>	<p>badiiy matnga nisbatan asosli, shaxsiy va kreativ javob shakllantirish</p> <p>badiiy matnda ma'no yaratish usullarini tahlil qilish</p> <p>badiiy matnning yaratilishi va qabul qilinishiga kontekstning ta'sirini tushunish</p> <p>badiiy matnlar o'rtasidagi bog'liqliklarni tahlil qilish</p> <p>matn interpretatsiyalarini tadqiq qilish</p>	<p>badiiy matnni tanqidiy tahlil qilish (obrazlar, vaziyat, struktura, roviy (muallif) nuqtayi nazari, badiiy til, interpretatsiya va argumentatsiya)</p>	<p>badiiy matnni, uning konteksti, badiiy elementlari va xususiyatlarini tahlil va talqin qilish</p> <p>til yordamida ma'no yaratilishini, badiiy tasvir vositalarining qo'llanilishi va ta'sirini, matnlar o'rtasidagi bog'liqliklarni va badiiy matnning insoniyatni qiziqtirgan masalalar bo'yicha turfa nuqtayi nazarlar taqdim qilishini tahlil qilish</p> <p>fikrni aniq, izchil, mantiqiy, ta'sirchan yetkaza olish</p>
<i>Test topshiriqlari turlari va shartlari</i>	<p>ochiq (kengaytirilgan javobni talab qiluvchi) test topshiriqlari</p> <p>matn tahlili, matnlarning qiyosiy tahlili</p> <p>asarlar matnlarini imtihonga olib kirish mumkin</p> <p>turli janrlar, davrlar, adabiy oqimlar</p>	<p>yopiq (muqobil javobli) test topshiriqlari (matn asosida)</p> <p>ochiq (kengaytirilgan javobni talab qiluvchi) test topshiriqlari</p> <p>she'riyat, nasr, drama, badiiy argumentatsiya</p> <p>notanish matnlar va o'qishga tavsiya qilingan asarlar</p>	<p>ochiq (kengaytirilgan javobni talab qiluvchi) test topshiriqlari</p> <p>matn tahlili, matnlarning qiyosiy tahlili</p> <p>tanish va notanish matnlar tahlili</p> <p>og'zaki taqdimot (kurs davomida): ikki asar tahlili (ingliz tilidagi asar va ingliz tiliga tarjima qilingan asar)</p>

Umuman, mazkur imtihon tizimlarini solishtirishda ular o'quvchining adabiy savodxonligi va oliy ta'limga tayyorgarligini o'lchash imkonini beradigan quyidagi uch modelga tayanishini ko'rish mumkin:

tahlilchi: bu modelda o'quvchi matn bilan yaqindan ishlashi, muallif tiliga xos xususiyatlar, badiiy tasvir vositalari va asar kompozitsiyasining o'zaro aloqasini tahlil qilishi, "bu matn qanday ishlaydi?" degan savolga javob izlashi kutiladi;

tanqidchi: mazkur model o'quvchini matn tahlilida kengroq kontekstni ham (masalan, asar yozilgan davr, muallifning dunyoqarashi, asarda ko'tarilgan ijtimoiy, siyosiy va madaniy masalalar) hisobga olishga va "bu matn nima uchun yozilgan va u kimning manfaatlarini ifodalaydi?" degan savolni qo'yishga undaydi;

kommunikator: bu modelda asosiy urg'u o'quvchining olgan bilimlari va tahlil natijalarini boshqalarga aniq, izchil va ishonchli dalillar bilan yetkazib berish qobiliyatiga qaratiladi.

Ushbu modellarda badiiy matn nafaqat madaniy artefakt (madaniy yodgorlik) sifatida, balki fikrni dalillash manbayi hamda o'quvchi (kitobxon) va matn o'rtasidagi dialog uchun asos sifatida ko'riladi. Bunday yondashuv o'quvchining bilimlarni tayyor holda o'qituvchi yoki darslikdan passiv o'zlashtirishi emas, balki faol qurishini nazarda tutadigan konstruktivizm yondashuvi va badiiy matndan ma'no hosil qilishni o'quvchi va matn o'rtasidagi dialog jarayoni sifatida ko'radigan tranzaksiya nazariyasining (11) asosiy g'oyalariga hamohangdir.

3. Ona tili va adabiyot bo'yicha Milliy sertifikat imtihoni adabiyot qismining o'ziga xos xususiyatlari

O'zbekistonda Bilimlarni baholash tomonidan Milliy sertifikat imtihonlarida adabiyot alohida fan sifatida ajratilmagan bo'lib, adabiyotga oid ko'nikmalar ona tili va adabiyot sertifikati doirasida baholanadi. Shu o'rinda qiziq paradoksni kuzatish mumkin: bir qator davlatlar, xususan, Buyuk Britaniya va AQSH ta'lim tizimlarida adabiyot alohida fan sifatida o'qitilmasdan, ona tili tarkibida bo'lsa-da, maktab bitiruvchilarini sertifikatlashda adabiyotdan alohida

imtihon topshiriladi. O'zbekistonda esa maktab ta'limining o'rta va yuqori bosqichida adabiyot alohida fan sifatida o'qitilsa-da, Milliy sertifikat tizimida ona tili va adabiyot bir fan sifatida baholanadi.

Ona tili va adabiyot bo'yicha Milliy sertifikat imtihonida jami 45 test topshirig'idan 17 tasi adabiyot faniga oid bilim va kompetensiyalarni baholashga qaratilgan bo'lib, shulardan 10 test topshirig'i ikkita matn (nasriy yoki dramatik hamda lirik) tahliliga

oiddir. Bu test topshiriqlari badiiy asarni tahlil qilishga oid kompetensiyalarni (parchaning umumiy g'oyasi va mazmunini anglash, obrazlarga tavsif berish, yashirin ifodalangan ma'noni topish, lingvistik xususiyalar, badiiy tasvir vositalari hamda ularning maqsadini aniqlash singari) o'lchashga qaratilgan. Qolgan test topshiriqlari esa umumiy o'rta ta'lim dasturiga kiritilgan va mustaqil o'qish uchun tavsiya qilingan badiiy asarlar hamda adabiy-nazariy tushunchalar (adabiy tur va janrlar, badiiy obraz va badiiy tasvir, she'r vaznlari va she'riy san'atlar) yuzasidan bilimlarni tekshiradi (10, 11).

Adabiyotga oid kompetensiyalarni baholashda faqat yopiq va mohiyatan yopiq test test topshiriqlariga yaqin bo'lgan qisqa javobni talab qiluvchi ochiq test topshiriqlariga tayanilishi quyidagi muammolarga sabab bo'lishi mumkin:

- badiiy tahlil va argumentatsiya ko'nikmalarini to'liq tekshirish imkoni mavjud emas, bu esa adabiyot darslarida "nega?" va "qanday?" singari yuqori darajadagi

kognitiv ko'nikmalarni ishga solishni talab qiladigan savollar o'rniga "kim?", "nima?", "qachon?" singari quyi darajadagi kognitiv ko'nikmalarni tekshiruvchi savollarga ko'proq e'tibor qaratilishiga olib keladi;

- matnga asoslanmagan (umumiy o'rta ta'lim dasturiga kiritilgan yoki mustaqil o'qish uchun tavsiya qilingan badiiy asarlar va adabiy-nazariy tushunchalar yuzasidan bilimlarni tekshirishga qaratilgan) test topshiriqlari reprezentativlikning pastligi (bir asar yoki tushunchadan bitta test topshirig'i berilishi) tufayli testning validligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi;

- badiiy matndan ma'no chiqarish individual jarayon ekanligi, ayni bir matnni turli o'quvchi turlicha talqin qilishi mumkinligi hisobga olinsa, ayrim hollarda matn asosidagi test topshiriqlari test tuzuvchining subyektiv interpretatsiyasiga asoslan-ganini kuzatish mumkin, bu esa abituriyentlarning asosiy e'tibori matnni tushunish va tahlil qilish o'rniga test yechish texnikalariga qaratilishiga olib kelishi mumkin.

4. Xulosa va tavsiyalar

Ona tili va adabiyot bo'yicha Milliy sertifikat imtihonlari validligini oshirish, shuningdek, bu imtihonlarning ta'lim tizimiga kuchli ta'siridan ijobiy foydalanish (ijobiy "washback" hosil qilish) maqsadida quyidagi takliflar ilgari surilmoqda:

ona tili va adabiyotni alohida fanlar sifatida ajratish hamda filologiya yo'nalishlari uchun adabiyotni mutaxassislik fanlaridan biri sifatida belgilash – bu testda qamrab olingan bilim va kompetensiyalar reprezentativligini va pirovardida, testlarning validligini, xususan, abituriyentning oliy ta'lim

dasturlarini qay darajada muvaffaqiyatli o'zlashtirib keta olishi haqida prediktiv ma'lumot bera olish imkoniyatini oshiradi;

adabiyot fanida baholanadigan konstruktarni aniq belgilash, bunda yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarga, xususan, tahlil, fikrini asoslash, kontekstni va matnning o'quvchiga ta'sirini hisobga olgan holda badiiy matndan ma'no yaratish, badiiy matnga baho berish singari ko'nikmalarga urg'u berish - bu

xalqaro tajribada mavjud tahlilchi va tanqidchi modellarini milliy tizimga integratsiya qilish imkonini beradi;

yuqori darajadagi kognitiv ko'nikmalarni tekshirish maqsadida ochiq test topshiriqlaridan keng foydalanish va bunday test topshiriqlarini baholash uchun mezonlar (rubrikalar) ishlab chiqish - bu xalqaro tajribadagi kommunikator modelini milliy tizimga integratsiya qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar

1. Cheng, L. and Curtis, A. (2004) Washback or Backwash: A Review of the Impact of Testing on Teaching and Learning. In: Cheng, L. and Watanabe, Y. (Eds) Washback in Language Testing. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
2. Green, A. (2025) Theories and Models of Washback. In: Allen, D. (Ed). Washback Research in Language Assessment: Fundamentals and Context. New York, NY: Routledge.
3. O'zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-il 12-oktyabrdagi 646-son qarori. Umumta'lim fanlarini bilish darajasini baholashning milliy test tizimini joriy etish to'g'risida. <https://lex.uz/docs/-5044726>
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining Qarori. 2024-yil 29-mayda Adliya vazirligida ro'yxatdan o'tgan, ro'yxat raqami 3515. Xorijiy tillar va umumta'lim fanlarini bilish darajasini belgilovchi milliy va xalqaro tan olingan sertifikatlar ro'yxatini tasdiqlash to'g'risida. <https://lex.uz/docs/-6943986>
5. Cambridge OCR. (2024) A-level English Literature. Exam Specification. <https://www.ocr.org.uk/qualifications/as-and-a-level/english-literature-h072-h472-from-2015/>
6. AQA. (2025) AS and A-level English Literature. Exam Specification. <https://www.aqa.org.uk/subjects/english/a-level/english-7712/specification>
7. Pearson Edexcel. (2025) A-level (Level 3 Advanced GCE) English Literature. Exam Specification. <https://qualifications.pearson.com/en/qualifications/edexcel-a-levels/english-literature-2015.html>
8. College Board. (2024) AP® English Literature and Composition Course and Exam Description. <https://apcentral.collegeboard.org/courses/ap-english-literature-and-composition/exam>
9. International Baccalaureate Organization. (2019) International Baccalaureate Diploma Programme Subject Brief. Language A: Literature. <https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/language-and-literature/language-a-literature/>
10. Bilim va malakalarni baholash agentligi. Ona tili va adabiyot fanidan namunaviy test topshiriqlari. https://uzbmb.uz/upload/file/pdf/milliytest/ona_tili.pdf
11. Beach, R. (1993). A Teacher's Introduction to Reader-Response Theories. Urbana, IL: National Council of Teachers of English.

ASSESSMENT OF LITERATURE KNOWLEDGE AND SKILLS OF SCHOOL GRADUATES: COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL AND INTERNATIONAL APPROACHES

K.Q. Jalilov

Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature, 103 Yusuf Xos Hojib street, Tashkent, Uzbekistan

Abstract. The washback effect of assessment, that is, its impact on the behavior of participants of the educational process, determining what and how they learn and teach, has long been documented in the scientific literature. In particular, it is known that high-stakes exams can bring either a positive or a negative washback effect. The article compares the content and constructs assessed in the National Certificate on Mother Tongue and Literature (literature section) of the Agency for the Assessment of Knowledge and Skills with those of international qualifications such as A-level (Great Britain), AP (USA) and the International Baccalaureate (IB Diploma Program), and puts forward proposals for improving the National Certificate system.

Keywords: national certificate, literature, high-takes exams, washback.

DOI /10.5281/zenodo.18933393

BADIY TASVIR VA IFODA VOSITALARI GRAMMATIK BILIMLARNI ANIQLASHDA QO'LLANILADIGAN YOPIQ TEST TOPSHIRIQLARINI SHAKLLANTIRISHDA AUTENTIK MISOLLARGA TAYANISH VOSITASI SIFATIDA

U.G'.Mamarasulov

*Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Bilim va malakalarni baholash agentligi, 10084, Toshkent sh., Bog'ishamol k.,12*

Qisqacha mazmuni. Mazkur ilmiy maqolada nemis tili grammatik bilimlarni, xususan, sifat turlanishi, artikllar, olmoshlar va gap qurilishi kabi konstruktarni baholashda autentik badiiy matnlardan foydalanish metodologiyasi o'rganilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — test topshiriqlarining obyektivligini ta'minlagan holda, ularning autentiklik va ekologik validligini oshirishdan iborat. An'anaviy sun'iy gaplar o'rniga adabiy ifoda vositalari (metafora, personifikatsiya, ironiya) ishlatilgan gaplar asosida yopiq turdagi test topshiriqlari namunalari ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: testologiya, grammatik test, badiiy tasvir va ifoda vositalari, autentiklik, validlik, konstrukt, sifat turlanishi, nemis tili, yopiq test topshiriqlari.

Nemis tili filologiyasida grammatik bilimlarni baholash jarayoni obyektivlik, ishonchlilik va validlik kabi asosiy testologik mezonlarga javob berishi lozim [5]. Ushbu talablarga erishish maqsadida amaliyotda eng keng tarqalgan baholash shakli yopiq turdagi test topshiriqlari bo'lib, ular ball berishning yuqori darajada obyektivligini ta'minlaydi. Biroq an'anaviy grammatik testlarda ko'pincha tilning haqiqiy va tabiiy qo'llanishidan uzilgan, sun'iy ravishda yaratilgan "laboratoriya" gaplaridan foydalaniladi. Ushbu yondashuv test topshiriqlarining leksik va sintaktik jihatdan soddaligini ta'minlasa-da,

tilning murakkab madaniy va ijtimoiy kontekstini e'tibordan chetda qoldiradi, bu esa testning autentiklik (haqiqiylik) darajasini sezilarli darajada pasaytiradi. Zamonaviy test nazariyasida, xususan, L.F.Bachman va A.S.Palmerning ishlari orqali ta'kidlanishicha, testing samaradorligi uning validligi bilan uzviy bog'liqdir. Validlik – testning o'lchashni maqsad qilgan konstruktini samarali o'lchay olishini isbotlash jarayoni [6] – test topshiriqlarining tilni maqsadli qo'llash vazifalarining xususiyatlariga mos kelishini talab etadi. Badiiy adabiyot, ayniqsa, *badiiy tasvir va ifoda vositalari* (masalan, metafora, personifikatsiya,

ironiya) bilan boyitilgan autentik misollar tilning eng yuqori va tabiiy qo'llanishi namunasidir. Bunday matnlar grammatik kompetensiyani faqat qoidalar yig'indisi sifatida emas, balki tilning boy kontekstida qo'llash qobiliyati sifatida baholash uchun zarur bo'lgan ekologik validlik mezoniga javob beradi [12]. Shu nuqtayi nazardan, nemis tili grammatik konstruktlarini (sifat turlanishi, artikllar, olmoshlar, gap tuzilishi) tekshirishda badiiy tasvir va ifoda vositalaridan foydalanish testlarning obyektivligini saqlagan holda, autentikligini va kontekstual mosligini oshirishning metodologik muammosini hal qilish uchun dolzarb hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi nemis tili grammatik bilimlarni baholashda badiiy tasvir va ifoda vositalari ishlatilgan autentik misollar orqali autentiklik va konstruktiv validlikni bir vaqtda ta'minlovchi metodologik yondashuvni ilmiy asoslash hamda amaliy jihatdan namoyish etishdan iborat.

Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yilgan:

- a) til testlarining nazariy asoslari (autentiklik va ekologik validlik) nuqtayi nazaridan badiiy tasvir va ifoda vositalarining pedagogik afzalliklarini nazariy jihatdan asoslash;
- b) adabiy matn korpusidan badiiy

tasvir va ifoda vositalari ishlatilgan gaplarni tanlab, ularni aniq grammatik konstruktarni tekshirish uchun zarur bo'lgan bo'shliqlar yaratishga moslashtirish;

- c) tanlangan grammatik mavzular bo'yicha yopiq test topshiriqlari namunalarni ishlab chiqish va ularning funksional vazifalarini tahlil qilish;
- d) topshiriqlarning stilistik tahlilni emas, balki faqat grammatik bilimlarni tekshirishini ta'minlash usullarini (konstruktini izolyatsiya qilish) muhokama qilish.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi badiiy tasvir va ifoda vositalarining o'zini (masalan, metafora yoki personifikatsiyani) tahlil qilishni o'lchash predmeti sifatida emas, balki grammatik bilimlarni baholashning autentik va kontekstual asosini ta'minlovchi vosita sifatida qo'llashda namoyon bo'ladi. Bu stilistik tahlil predmetini grammatik o'lchov vositasi bilan birlashtiradi. Tilning estetik qimmati (adabiy matn) pragmatik pedagogik o'lchov (grammatik test) bilan uyg'unlashtirilib, filologik ta'limda til kompetensiyalarini baholash sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv test topshiriqlarining mazmuniy validligini mustahkamlaydi, chunki ular tilning real va murakkab qo'llanishi sharoitlariga to'liq javob beradi. Tadqiqot nemis tili grammatik

materialini badiiy tasvir va ifoda vositalari asosida sinovdan o'tkazish uchun zarur bo'lgan uch bosqichli metodologiyaga tayanadi. Ushbu metodologiya pedagogik o'lchovlar nazariyasining asosiy talablari – validlik va autentiklikni bir vaqtda ta'minlashga qaratilgan. Pedagogik testning sifati, avvalambor, uning validligi bilan belgilanadi. Validlik tushunchasi testning u o'lchashni mo'ljallagan konstruktga mos kelishini anglatadi. Grammatik bilimlar bizning tadqiqotimizda asosiy konstrukt bo'lib xizmat qiladi. Konstrukt validligi test topshirig'i nazariy tushunchani qanchalik yaxshi aks ettirishini tekshiradi. Badiiy tasvir va ifoda vositalari ishlatilgan gaplardan foydalanishda konstruktiv validlikni saqlashning asosiy sharti *konstruktni izolyatsiya qilish* hisoblanadi. Ya'ni talabgorning javobi matnning stilistik qirralarini (masalan, *Metapherning* ma'nosini) tushunishga bog'liq bo'lmasligi, balki faqat aniq grammatik qoidani qo'llashni talab qilishi kerak. Agar matnning murakkabligi tufayli talaba stilistik tahlilga chalg'isa, bu konstruktga aloqador bo'lmagan o'zgaruvchanlik (construct-irrelevant variance) xavfini keltirib chiqaradi, bu esa o'lchov aniqligini pasaytiradi [7]. L.F.Bachman va A.S.Palmer autentiklikni test topshirig'i xususiyatlarining real til vazifalariga mos kelish darajasi sifatida ta'riflagan, badiiy tasvir va ifoda vositalari qo'llanilgan adabiy

matnlar korpusi tilning sintaktik, leksik va semantik jihatdan eng murakkab hamda boy ifodalanilishini namoyish etadi. Bunday materialdan foydalanish testlarning ekologik validligini oshiradi, chunki u tilni faqat sodda qoidalar yig'indisi emas, balki real diskurs doirasida tabiiy tizim sifatida o'rganish mezoniga to'liq mos keladi. Ekologik validlik – bu tilshunoslik tadqiqoti usullari yoki test topshiriqlari bilan real dunyodagi hodisalar (ya'ni tilning kundalik, haqiqiy foydalanishi) o'rtasidagi bog'liqlikni aks ettiradi [12]. Ekologik validlik tushunchasi dastlab kognitiv psixologiyada paydo bo'lib, u yerda olimlar sun'iy laboratoriya sharoitlarida o'tkazilgan qat'iy eksperimentlarga qarshi chiqqan [14]. Tadqiqot uchun material E.M.Remarkning "Der Weg zurück" romanidan tanlandi, unda turli badiiy tasvir va ifoda vositalari (Metafora, Personifikatsiya, Hyperbel, Ironiya) ishlatilgan gaplar mavjud. Tanlashda ushbu badiiy tasvir va ifoda vositalarining mavzu doirasini emas, balki faqat grammatik konstruktни tekshirish imkoniyatini ta'minlovchi kriteriyalar qo'llanildi:

1. **Grammatik bo'shliq yaratish imkoniyati:** Gapda bevosita grammatik qoidaga tegishli bo'lgan, ammo Stilfiguraning asosiy mohiyatini tashkil etmaydigan aniqlagich, artikl yoki olmoshni chiqarib tashlash imkoniyati bo'lishi zarur.
2. **Kontekstni minimal o'zgartirish:**

Autentiklikni ta'minlash uchun gapning asl tuzilishiga test tuzish maqsadidan kelib chiqqan minimal o'zgartirishlar kiritilgan. Gapning stilistik butunligiga zarar yetkazmaslikka harakat qilindi.

Yopiq test topshiriqlari nemis tili grammatikasining asosiy sinov mavzulari bo'yicha yaratildi. Bu mavzularga sifatlarning turlanishi, artikllarning qo'llanilishi, olmoshlar, sifadajalari va gap tuzilishi tartibi kiritildi. Yopiq test topshiriqlari standartlariga ko'ra, topshiriqlar aniq, qisqa va faqat bitta to'g'ri javobni tanlashni talab qiladi. Yuqori sifatli yopiq test topshiriqlarining muhim xususiyati ishonarli distraktorlarning (chalgituvchi variantlarning) mavjudligidir. Distraktorlar tasodifiy bo'lmas-

ligi [8], balki talabalar orasida keng tarqalgan tipik xatolarga asoslanishi kerak. Autentik matnlar murakkab bo'lgani sababli, grammatik xatolarning manbalari ko'p bo'ladi. Shuning uchun distraktorlar faqat tekshirilyotgan asosiy grammatik qoidaning (masalan, Genitiv kelishigidagi sifad qo'shimchasi) noto'g'ri shakllarini aks ettirishi, boshqa qoidalarni aralashtirib yubormasligi lozim. Masalan, sifad turlanishida kuchli va kuchsiz turlanishdagi xatolarni, yoki Dativ va Akkusativdagi aralashmalarni aks ettiruvchi distraktorlar samarali hisoblanadi.

Tadqiqotning amaliy natijasi sifatida, badiiy tasvir va ifoda vositalari asosida nemis tili grammatik konstruktlerini tekshirish uchun quyidagi matritsa shakllantirildi.

1-jadval

Badiiy tasvir va ifoda vositalari asosida grammatik topshiriqlar matritsasi

Grammatik mavzu	Badiiy tasvir va ifoda vositalari turi (manba)	Topshiriq formati	Tekshirish maqsadi (grammatik fokus)
Sifat turlanishi	Personificatio	Bir to'g'ri javobni tanlash	Aniqlovchi qo'shimchasining kelishik va jinsga mosligini tekshirish (Adiektivdeklinasion).
Artikllarning qo'llanishi	Metapher	Bo'shliqni to'ldirish	Artikllarning aniqligi va kelishikdagi (Dativ/Genitiv) shaklini tekshirish.
Olmoshlar	Symbolik	Bir to'g'ri javobni tanlash	Nisbiy olmoshlarning bosh gapdagi so'zga mosligini va kelishik shaklini tekshirish.

Gap tuzilishi	Hyperbel	To'g'ri ketma-ketlikni o'rnatish	Ergash gaplarda fe'ning oxirgi o'rinini va murakkab gaplarda so'z tartibi (Wortfolge) qoidalarini tekshirish.
---------------	----------	----------------------------------	---

Quyida autentik badiiy tasvir va ifoda vositalari ishlatilgan gaplarga asoslangan yopiq turdagi test topshiriqlari namunalari keltirilgan.

1-namuna: Sifat turlanishi (Adjektivdeklinatation)

- **Autentik gap (badiiy tasvir va ifoda vositasi):** *Personificatio* qo'llanilgan: «Der Wind miaut um die Reste der Brustwehren» (Shamol eski devorlar qoldiqlari atrofida miyovlaydi) [11].
- **Test savoli (Aufgabenstellung):** Quyidagi gapdagi sifatning to'g'ri qo'shimchasini tanlang. Der Wind miaut um die Reste der **alt**__ Brustwehren.
- **Variantlar:**
  1. -e
  2. -en (To'g'ri javob: Genitiv Plural/Kuchsiz turlanish der... Brustwehren)
  3. -em
  4. -er
- **Tahlil:** Topshiriq Genitiv Plural kelishigidagi sifatning kuchsiz turlanish qoidasini tekshiradi. Aniqlagich *der* bo'lgani uchun sifat -en qo'shimchasini oladi. Mazkur topshiriqda Stilfiguraning mazmunini tushunish shart emas; javobni

topish faqatgina grammatik qoidaga asoslanadi. Distraktorlar (1, 3, 4) ataylab noto'g'ri kelishikdagi yoki noto'g'ri turlanishdagi tipik xatolarni aks ettirish uchun ishlab chiqilgan.

2-namuna: Artikllar va kelishiklar (Artikelgebrauch)

- **Autentik gap (badiiy tasvir va ifoda vositasi):** *Metapher* qo'llanilgan: «Groß und rot schwimmt der Mond in der diesigen Luft» (Oy suvdagi narsadek suzayotgandek tasvirlangan) [11].
- **Test savoli (Aufgabenstellung):** Bo'shliqqa mos keluvchi artikl shaklini tanlang. Groß und rot schwimmt der Mond in ____ diesigen Luft.
- **Variantlar:**
  1. die (Akkusativ)
  2. dem (Dativ Maskulinum/Neutrum)
  3. der (To'g'ri javob: Dativ Feminimum)
  4. den (Akkusativ Plural/Dativ Maskulinum)
- **Tahlil:** Ushbu topshiriq ikki tomonlama predlog *in* ning Dativ

(holatni bildiruvchi) kelishigini aniqlashni talab qiladi (*Luft* soʻzi Feminimum jinsida). Distraktorlar Akkusativ shakllarini (1) va Dativdagi notoʻgʻri jinsdagi artikllarni (2, 4) aralashtirib yuborish ehtimolini hisobga olgan holda yaratilgan. Metoforaning stilistik qimmatini tahlil qilish grammatik tanlovga taʼsir koʻrsatmaydi.

3-namuna: Nisbiy olmoshlar (Relativpronomen)

- **Autentik gap (badiiy tasvir va ifoda vositasi):** *Symbolik* qoʻllanilgan: «Das Glas mit den Stichlingen, das er in der Manteltasche trug...» (Baliqlar bolalik xotirasi ramzi) [11].
- **Test savoli (Aufgabenstellung):** Nisbiy olmoshning toʻgʻri shaklini tanlang. Das Glas mit den Stichlingen, ___ er in der Manteltasche trug.
- **Variantlar:**
  1. den
  2. das (Toʻgʻri javob: Akkusativ Neutrum)
  3. dem
  4. die
- **Tahlil:** Bu topshiriq nisbiy olmoshning jinsga mosligi (*Das Glas* - Neutrum) va uning ergash gapdagi kelishik vazifasini tekshiradi (tragen feʼli Akkusativni talab qiladi). Nisbiy olmosh Akkusativ Neutrumda *das* shaklida boʻlishi kerak. Distraktorlar

oʻrganuvchilar Akkusativ va Dativni (3) yoki notoʻgʻri jinsni (1, 4) aralashtirib yuborish ehtimolini hisobga oladi.

4-namuna: Gap tuzilishi (Satzstellung)

- **Autentik gap (badiiy tasvir va ifoda vositasi):** *Hyperbel* qoʻllanilgan: «Wir sind nur noch Übriggebliebene, Reste!» (Hissiy kuchaytiruvchi ifoda) [11].
- **Test savoli (Aufgabenstellung):** Quyidagi soʻzlarni toʻgʻri tartibda joylashtirib, tugallangan ergash gap (Nebensatz) hosil qiling. (**waren / die / hoffnungslos / wir / Überlebende / weil**)
- **Toʻgʻri ketma-ketlik:** *weil wir die hoffnungslosen Überlebende waren.*
- **Tahlil:** Ushbu format grammatikani kontekstda tekshirishga imkon beradi va ergash gaplarning asosiy sintaktik qoidasini — bogʻlovchi soʻzdan keyin kelgan feʼning gap oxirida turishini tekshiradi. Autentik gap asosida murakkabroq sintaktik qoida yaratish maqsadida gapga bogʻlovchi soʻz qoʻshildi.

Grammatik testlarda badiiy tasvir va ifoda vositalaridan foydalanishning asosiy afzalligi autentiklikni oshirish boʻlsa, eng katta metodologik qiyinchilik grammatik konstruktini izolyatsiya qilishda yotadi. Agar topshiriq badiiy tasvir va ifoda

vositalarining stilistik ma'nosini tushunishni talab qilsa, bu construct-irrelevant variance xavfini tug'diradi [7]. Buni oldini olish uchun topshiriqlarni ishlab chiqishda *uchlamchi tahlil* darajasidagi filologik aniqlik talab qilinadi: testning to'g'ri javobi badiiy tasvir va ifoda vositalarining stilistik qimmatiga bog'liq bo'lmasligi, balki faqat qat'iy grammatik qoidaga (masalan, predlog boshqaruvi yoki sifat turlanish jadvali) asoslanishi kerak. Bunday yondashuv o'quvchining kognitiv resurslarini estetik tahlilga emas, balki bevosita grammatik qoidani qo'llashga yo'naltirishni ta'minlaydi. Shuningdek, topshiriqning savol qismi imkon qadar qisqa va aniq bo'lishi, qo'shimcha, keraksiz ma'lumotlarni o'z ichiga olmasligi kerak. Bu chora matn murakkabligi tufayli yuzaga kelishi mumkin bo'lgan noto'g'ri tushunish holatlarini minimallashtiradi. Test amaliyotlari ta'lim jarayoniga o'zining ijobiy yoki salbiy ta'sirini ko'rsatadi (washback effect) [10]. Agar testlarda faqat izolyatsiya qilingan sun'iy gaplar ishlatilsa, o'qituvchilar ko'pincha darsda tilni yomon amaliyotga aylantiruvchi faqat qoidalarni yodlashga qaratilgan yondashuvlarni qo'llashga majbur bo'ladi. Autentik adabiy misollarni (badiiy tasvir va ifoda vositalari) grammatik testga kiritish ijobiy *washback* effektini keltirib chiqaradi. Bu o'qituvchilarni dars jarayonida autentik, yuqori darajadagi

matnlardan foydalanishga undaydi, talabgorlarda esa tilni nafaqat funksional, balki madaniy-estetik nuqtayi nazardan ham idrok etishni rivojlantiradi. Grammatikaga oid bilimlarni badiiy tasvir va ifoda vositasi kontekstida tekshirish orqali, til bilimi bilan madaniy kompetensiya bilvosita bog'lanadi. Bu ta'lim tizimining natijaviy validligini oshirishga xizmat qiladi, chunki u nemis filologiyasi mutaxassislari uchun zarur bo'lgan keng qamrovli malakalarni rag'batlantiradi. Yopiq turdagi topshiriqlar yuqori darajada ishonchli ball berishda samarali [1], ammo ularning diskriminatsiya qobiliyati distraktorlarning to'g'ri tanlanishiga bevosita bog'liq. Distraktorlar mantiqsiz bo'lmasligi, balki o'rganuvchilarning real, keng tarqalgan grammatik xatolarini o'zida mujassam etishi kerak. Stilistik gaplar ko'pincha murakkab sintaktik tuzilishga ega bo'lgani sababli, grammatik xatolarning kelib chiqishi bir necha qoidalarga borib taqalishi mumkin. Distraktorlarni ishlab chiqishda, faqat test qilinayotgan aniq grammatik qoidaga (masalan, sifat qo'shimchasini tekshirish), boshqa qoidalarga aloqador bo'lmasligiga (masalan, fe'l zamoniga) e'tibor qaratilishi talab etiladi. Ushbu talab, badiiy tasvir va ifoda vositalari kabi yuqori kontekstual materiallardan foydalanilganda, test topshirig'ining barqaror va mustahkam ekanligini ta'minlash uchun zarurdir. Olib

borilgan tadqiqot nemis tili grammatik bilimlarni baholashda badiiy tasvir va ifoda vositalari ishlatilgan autentik badiiy matnlarga asoslangan yopiq test topshiriqlarini shakllantirishning ilmiy-metodologik asosi va amaliy mexanizmini yaratdi. An'anaviy sun'iy gaplardan voz kechish va badiiy tasvir va ifoda vositalari kabi tilning eng boy, ekologik valid materialidan foydalanish orqali testning autentiklik darajasi sezilarli darajada oshirildi. Yondashuvning markazida badiiy tasvir va ifoda vositalarining stilistik ma'nosini aniqlashni emas, balki faqat grammatik konstruktarni tekshirishni ta'minlash yotadi, bu esa konstruktiv validlikni saqlashga imkon beradi. Ushbu metodologiya yordamida sifat turlanishi, artikllar, olmoshlar va gap tuzilishi kabi asosiy grammatik konstruktarni baholash uchun amaliy yopiq turdagi test topshiriqlari namunalari ishlab chiqildi. Grammatikani adabiy kontekstda tekshirish pedagogik nuqtai nazardan ijobiy *washback* effektini keltirib chiqaradi, chunki u o'qituvchilarni ta'lim jarayonida yuqori sifatli, real matnlardan foydalanishga undaydi, shu bilan birga talabgorlarda tilga filologik va estetik munosabatni rivojlantiradi. Olib borilgan tadqiqotning natijalariga tayanib quyidagi amaliy tavsiyalarni sanab o'tishni maqsadga muvofiq deb

hisoblaymiz:

1. **Test banklarini autentik materiallar bilan boyitish:** Nemis tili grammatika test banklarini tuzishda badiiy tasvir va ifoda vositalari ishlatilgan autentik gaplarga asoslangan yopiq turdagi test topshiriqlarini muntazam ravishda kiritish tavsiya etiladi. Bu grammatik kompetensiyani baholashda tilning haqiqiy qo'llanilishi mezoniga o'tishni ta'minlaydi.
2. **O'qituvchilar malakasini oshirish:** Nemis tili o'qituvchilariga badiiy tasvir va ifoda vositalari materialidan foydalanishning metodologik prinsiplarini, ayniqsa, konstruktini izolyatsiya qilish va autentik xatolarga asoslangan yuqori sifatli distraktorlarni yaratish ko'nikmalarini o'rgatish zarur.
3. **Keyingi tadqiqotlar olib borish:** Ushbu yangi turdagi topshiriqlarning talabgorlar bilimni baholashdagi diskriminativ qobiliyatini chuqur o'rganish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, test natijalarining o'rganish jarayoniga ko'rsatadigan ijobiy ta'sirini empirik va statistik usullar yordamida (masalan, DIF – Differential Item Functioning tahlili orqali) chuqur o'rganish tavsiya etiladi [3].

Adabiyotlar

1. Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий. Центр тестирования. 2002. – 240.
  2. Михайлова Н.С., Минин М.Г., Муратова Е.А., Илюхин Б.В. Разработка тестовых материалов. Томск. 2008. –282.
  3. Abedi J. Language issues in item development. In S. M. Downing & T. M. Haladyna (Eds.), Handbook of test development. Lawrence Erlbaum Associates. 2006. – 778.
  4. Anglisticum Journal (IJLLIS). Authenticity in Language Testing. Volume: 6, Issue: 8. 2017.
  5. Bachman L. F. Fundamental Considerations in Language Testing. Oxford University Press. 1990. –408.
  6. Bachman L. F., & Palmer A. S. Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests. Oxford University Press. 1996. – 377.
  7. Cohen G. The psychology of cognition. Academic Press. 1977. –241.
  8. Haladyna T. M., & Downing S. M. A taxonomy of multiple-choice item-writing rules. Applied Measurement in Education, 2(1), 1989. –51-78.
  9. Haladyna T. M., & Rodriguez M. C. Developing and Validating Test Items (1st ed.). Routledge. 2013.– 454.
  10. Messick, S. Validity and washback in language testing. Language Testing, 13(3), 1996. – 249-266.
  11. Remark E. M. Der Weg zurück. – Berlin: Propyläen-Verlag, 1931. – 289 s.
  12. Schmuckler M. A. What is ecological validity? A dimensional analysis. Infancy, 2(4), 2001. – 419–436.
  13. Scribbr. Construct Validity.
<https://www.scribbr.com/methodology/construct-validity/>
  14. THEORIA ET HISTORIA SCIENTIARUM, VOL. XVII. (2020).
<https://apcz.umk.pl/THS/article/download/ths.2020.004/28034/75538>
- University of Texas CTL. Multiple-Choice Questions Guidelines.
<https://ctl.utexas.edu/sites/default/files/writing-good-multiple-choice-exams-fic-120116.pdf>

ARTISTIC IMAGERY AND MEANS OF EXPRESSION AS A TOOL FOR RELYING ON AUTHENTIC EXAMPLES IN FORMING CLOSED TEST TASKS USED TO DETERMINE GRAMMATICAL KNOWLEDGE

U.G'Mamarasulov

*Agency for Assessment of Knowledge and Competences under the Ministry of Higher
Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan,
100084, Tashkent., Bogishamol str., 12*

Abstract. This scientific article examines the methodology of utilizing authentic literary texts to assess German grammar knowledge, specifically constructs such as adjective declension, articles, pronouns, and sentence structure. The research's primary goal is to enhance the authenticity and ecological validity of test items while maintaining their objectivity. Closed Test Items samples were developed using sentences featuring figurative language (metaphor, personification, irony) instead of traditional artificial sentences.

Keywords: testology, grammar test, authenticity, validity, construct, adjective declension, german language, closed test items.

DOI /10.5281/zenodo.18933413

TEST NATIJALARINING INFIT VA OUTFIT STATISTIK TADQIQOTI

Q.A. Amonov¹, Y.Z. Karimov²

¹O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Bilim va malakalarni baholash agentligi huzuridagi Ilmiy – o'quv amaliy markazi, 100084, Toshkent sh., Bog'ishamol k., 12

²O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Bilim va malakalarni baholash agentligi, 100084, Toshkent sh., Bog'ishamol k., 12

Qisqacha mazmuni. Ushbu maqolada tarix fanidan o'tkazilgan test sinovlari natijalari asosida test savollarining javob namunalari sinaluvchilar qobiliyat darajasiga va aksincha qobiliyat darajasi javob namunasiga qanchalik sezgir ekanligi, shuningdek, test topshiriqlarining qiyinlik darajalari va sinaluvchilarning qobiliyat darajalari o'rtasidagi mutanosiblik o'rganildi. Tadqiqot natijalari ayrim test topshiriqlariga sinaluvchilar tomonidan berilgan javoblar mutanosib emasligi va topshiriqlariga berilgan javoblar ko'proq tasodifiy va ehtiyotsizlik tufayli bo'lganligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: tarix, infit va outfit statistikasi, Rash modeli, dispersiya, qiyinlik darajasi, qobiliyat darajasi.

1. Kirish

Ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, eng avvalo, zamonaviy bilim va kompetensiyalarni egallagan, fan hamda texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichiga mos yuqori malakali kadrlarni tayyorlash zaruratini belgilab bermoqda. Mazkur jarayonda ta'lim oluvchining individual xususiyatlarini inobatga oluvchi, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida kompetensiyaga asoslangan bilimlarni shakllantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, ta'lim oluvchilarda shakllangan bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni baholashning ilmiy asoslangan, ratsional, obyektiv hamda shaffof mexanizmlarini ishlab chiqish va ularni

ta'lim jarayoniga joriy etish ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu nuqtai nazardan, bilimlarni baholash jarayoni faqatgina ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash bilan cheklanmay, balki ularning intellektual salohiyati, kognitiv kompetensiyalari hamda mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini kompleks baholashning muhim pedagogik vositasi sifatida e'tirof etiladi [1-4].

An'anaviy baholash shakllari ko'pincha faqat bilimlarning reproduktiv jihatini, ya'ni yodlangan ma'lumotni qayta ifodalash qobiliyatini aniqlashga qaratilgan bo'ladi. Biroq zamonaviy ta'lim jarayoni shaxsning

ijodkorligini, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila olish qobiliyatini ham baholashni taqozo etadi [5]. Shunday ekan, ta'limda qo'llanilayotgan baholash mexanizmlarini global tajriba asosida yangilash, ularning obyektivligi, shaffofligi va haqqoniyligini ta'minlash zamonaviy islohotlarning eng dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Shuningdek, baholash jarayonining natijalari butun ta'lim tizimining rivojlanish yo'nalishlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Chunki o'lchov natijalariga asoslangan tahlillar ta'lim dasturlarini takomillashtirish, o'quv-uslubiy materiallarni boyitish va o'qitish metodikasini yangilash imkonini beradi [6-8].

Test sinovlarini samarali tashkil etishda sinaluvchilarning turli xil qobiliyat darajalarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois test topshiriqlari bir xil darajada emas, balki turli qiyinlik darajalarida tuzilishi maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini yanada aniqroq o'lchash, ularning individual tayyorgarlik darajasini to'liqroq baholash imkonini beradi [9].

Test topshiriqlari qiyinlik darajasining tabaqalashtirilishi sinaluvchilarning imkoniyatlarini to'liq ochib berishga, baholash natijalarining xolis va ishonchli bo'lishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, yuqori qobiliyatli o'quvchilar uchun murakkabroq savollar, pastroq tayyorgarlikka ega bo'lganlar uchun esa nisbatan sodda savollarni qo'llash

baholash tizimining samaradorligini oshiradi [10].

Ushbu maqolada tarix fanidan o'tkazilgan test sinovi natijalarining Rash modeli asosidagi tahlillari yoritilgan bo'lib test topshiriqlarining ichki (infit) va tashqi (outfit) moslik statistikasi o'rganilgan. Tadqiqotda qo'llanilgan test topshiriqlari to'plami jami 45 ta topshiriqdan iborat bo'lib, ulardan 10 tasi (36-45-topshiriqlar) ochiq turdagi test topshiriqlari bo'lib, har biri A va B qismlarga ajratilgan. Shu sababli, umumiy topshiriqlar soni 55 taga yetdi. Testni bajarish uchun ajratilgan vaqt javoblar varaqasini to'ldirish jarayoni bilan birgalikda 80 daqiqani tashkil etdi. Test sinovida jami 3483 nafar sinaluvchi ishtirok etdi.

Test topshiriqlari mazmun sohasi va qamrovi tarix fani bo'yicha Davlat ta'lim standarti asosida ishlab chiqilib, quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oldi:

Qadimgi dunyo tarixi – insoniyatning ilk davrlari, qadimgi davlatlar va ularning sivilizatsiyaga qo'shgan hissasi;

O'rta asrlar tarixi – Sharq va G'arb davlatlarining siyosiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyoti;

Yangi davr tarixi – Yevropa va Osiyodagi siyosiy jarayonlar, islohotlar va inqiloblar;

Eng yangi davr tarixi – XIX–XX asrlarning ijtimoiy-siyosiy voqealari, urushlar va xalqaro munosabatlar;

O'zbekiston tarixi - qadimgi davrdan mustaqillikkacha bo'lgan davrlar, milliy davlatchilik taraqqiyoti, mustaqillik yillarida amalga oshirilgan islohotlar. Mazkur topshiriqlar o'quvchilarning tarixiy bilimlarini baholash

bilan birga, ularning tahlil qilish, solishtirish va tarixiy voqealar orasidagi sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash qobiliyatlarini ham sinovdan o'tkazishga yo'naltirilgan.

2. Ichki (infit) va tashqi (outfit) moslik statistikasi

Test topshiriqlarining ichki (infit) moslik statistikasida javoblar namunasining qobiliyat darajasiga va, aksincha, qobiliyat darajalarining javoblar namunasiga qay darajada sezgir ekanligini ko'rsatadi. Ya'ni, u o'quvchi o'z darajasiga mos vazifalarda modeldan qanchalik chetlanishini aniqlaydi. Ichki (infit) moslik haddan tashqari qiyin yoki oson vazifalarga unchalik sezgir emas, chunki uning e'tibori mos darajadagi topshiriqlarga qaratiladi [11]. Test topshiriqlarining ichki mosligi aniqlangan mezonlardan katta bo'lsa, Gutman namunasi [12] bilan bog'liq bo'lgan, mezonlardan kichik bo'lsa, muqobil o'quv dasturi bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotlarni beradi.

Tashqi(outfit) moslik statistikasi an'anaviy χ^2 usuliga asoslangan bo'lib, u test topshiriqlarining qiyinlik darajalari va sinaluvchilarning qobiliyat darajalari o'rtasidagi mutanosiblikni ko'rsatadi. Test topshiriqlari uchun esa tashqi moslik uning uchun aniqlangan mezonlardan katta bo'lsa, maqsadga muvofiq bo'lmagan javoblarni, kichik bo'lsa, tasodifiy yoki

ehtiyotsizlik bilan berilgan javoblarni bildiradi. Tashqi va ichki moslik statistikasi quyidagi ifodalar bilan aniqlaniladi [13].

$$\text{outfit}_i = \frac{\sum_s (X_{si} - E(X_{si}))^2}{n_i}, \quad (1)$$

$$\text{infit}_i = \frac{\sum_s (X_{si} - E(X_{si}))^2}{\sum_s \text{Var}(X_{si})} \quad (2)$$

bu yerda $E(X_{si})$ - X_{si} ning matematik kutilishi, $\text{Var}(X_{si})$ - dispersiya, n_i - test topshiriqlari soni, n_s - sinaluvchilar soni.

Ko'plab ilmiy tadqiqotlarda tashqi va ichki moslik ko'rsatkichlarining pastki va yuqori chegaralari mos ravishda 0,7 va 1,7 oraliqda belgilangan. Ayrim tadqiqot natijalariga ko'ra ushbu chegaralarni 0,5 va 1,5 oralig'ida qabul qilish ham maqsadga muvofiqligi ta'kidlangan [14]. Bundan tashqari, ichki va tashqi moslik statistikalarning test topshiriqlari soni hamda ularning qiyinlik darajasi bilan bevosita bog'liq ekanligi aniqlangan [15].

1-jadvaldan test topshiriqlari ichki moslik 0,7-1,3 oralig'idan tashqariga chiqmaganligini, bu esa ushbu test topshiriqlarida Gutman

namunasi va o'quv dastur bilan bog'liq muammolar mavjud emasligini ko'rsatadi [12].

1-jadval

Rash modeli asosida aniqlangan test topshiriqlari qiyinlik darajalari (β) hamda (1)-ifoda yordamida hisoblangan ichki(infit) va tashqi(outfit) moslik statistikalarining qiymatlari berilgan.

No	ID	β	Infit	Outfit
1	X110216	-3,56	0,95	0,74
2	X110215	-3,52	0,92	0,59
3	X110200	-3,3	0,91	0,55
4	X110182	-2,9	0,91	0,65
5	X110218	-2,9	0,89	0,57
6	X110176	-2,6	0,99	0,89
7	X110198	-2,5	0,92	0,74
8	X111326	-2,5	0,1	0,98
9	X110192	-2,4	0,86	0,7
10	X110202	-2,38	0,86	0,6
11	X110194	-2,3	0,96	0,81
12	X110196	-2,3	0,9	0,66
13	X111656	-2,05	0,8	0,56
14	X110184	-1,93	1,02	1,04
15	X110190	-1,9	0,89	0,8
16	X11165635	-1,75	0,87	0,74
17	X110210	-1,58	0,93	0,85
18	X110229	-1,25	1,03	1
19	X110236	-1,13	0,95	0,84
20	X110231	-1,1	1,07	1,05
21	X110259	-1,08	0,95	0,87
22	X110222	-1,05	1,02	0,96
23	X1117382	-1,02	0,83	0,77
24	X1117282	-1,01	0,83	0,73

25	X110230	-1	0,9	0,82
26	X1102522	-0,97	0,85	0,79
27	X110238	-0,95	1,01	0,94
28	X110186	-0,92	1,12	1,11
29	X110208	-0,85	0,88	0,82
30	X110206	-0,8	1,06	1,08
31	X111738	-0,8	0,92	0,9
32	X110178	-0,8	0,87	0,8
33	X110188	-0,74	1,05	1,01
34	X110180	-0,74	0,84	0,77
35	X11165634	-0,6	1,08	1,09
36	X111718	-0,53	0,9	0,86
37	X110204	-0,48	0,94	0,9
38	X110233	-0,35	1,45	1,58
39	X1102532	-0,35	0,81	0,76
40	X110243	-0,17	0,85	0,79
41	X110252	-0,13	0,83	0,77
42	X110256	0,12	0,99	0,96
43	X1117182	0,35	0,92	0,87
44	X1102592	0,35	0,85	0,8
45	X 110212	0,37	0,86	0,84
46	X110263	0,42	0,92	0,88
47	X1102562	0,46	1,03	1,06
48	X110240	0,69	1,22	1,6
49	X1102632	0,9	0,96	0,95
50	X110253	1	0,92	0,85
51	X110221	1,44	1,11	1,43
52	X1102442	1,6	1	1,05
53	X110244	2,18	0,92	0,72
54	X111728	3,03	1,024	0,93
55	X1102432	3,05	0,95	0,75

Tashqi moslik (Outfit) statistikasida ID raqamlari X110215, X110200, X110202, X110196 va X111656 bo'lgan test topshiriqlarining tashqi mosligi 0,7 dan kichik, ammo X110233, X110240 va X110221 bo'lgan test topshirig'ining tashqi mosligi 1,3 dan katta ekanligini ko'rish mumkin. Tashqi(outfit) moslik darajasi 1,3 dan katta bo'lgan test topshiriqlariga sinaluvchilar tomonidan

berilgan javoblar mutanosib emasligi aniqlandi. Bu esa o'z navbatida test topshiriqlariga javoblar ko'proq tasodifiy va ehtiyotsizlik tufayli bo'lganligini anglatadi [16]. Test topshiriqlarining ichki va tashqi mosligiga o'xshash jarayonni amalga oshirib, qobiliyatlarning ichki va tashqi moslik statistikasini tahlil qilish mumkin.

Xulosa

Natijalar asosida shuni aytish mumkinki, aksariyat topshiriqlarda infit va outfit moslik darajasi maqbul bo'lib, ular ishonchli va barqaror baholash vositasi sifatida qo'llanilishi mumkin. Jadvaldagi tahlil natijalari mazkur test topshiriqlarining psixometrik xususiyatlari qoniqarli ekan-

ligini, ularni o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholashda samarali tarzda qo'llash mumkinligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim topshiriqlarda outfit qiymatlariga asoslanib, sifatni yanada oshirish bo'yicha kichik tuzatishlar kiritish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

1. Bloom, B. S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. New York, 1956, Longmans, Green and Co.
2. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. 2001, New York: Longman.
3. Compass O. O. L. 2030: A Series of Concept Notes. 2019.
4. Spencer L. M., Spencer S. M. Competence at Work: Models for Superior Performance. 1993, New York: John Wiley & Sons.
5. Andrich D. Rasch Models for Measurement. Sage Publications. 1988.
6. Bond T. G., Fox C. M., Applying the Rasch Model: Fundamental Measurement in the Human Sciences. Routledge. Psychology Press, 2015.
7. A.R. Sattiyev, M.Dj. Ermamatov. Rayt xaritasi, ichki va tashqi moslik statistikalari: kimyo fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovi natijalari. "Axborotnoma" ilmiyuslubiy jurnal. 2024-yil, 1-son, 18-96 betlar.
8. A.B. Normurodov, I.A. Boyxonov. Rayt xaritasi, ichki va tashqi moslik statistikalari: biologiya fanidan o'tkazilgan test sinovi natijalari. "Axborotnoma" ilmiyuslubiy jurnal. 2023-yil, 2-son, 56-83 betlar.
9. Kreiner, S., Christensen, K. B. Validity and objectivity in health-related scales: Analysis by graphical loglinear Rasch models. Statistical Methods in Medical Research, 2011, 20(1), pp. 25-44.
10. Wright, B. D., Masters, G. N. Rating Scale Analysis: Rasch Measurement. MESA Press. 1982.
11. M.Dj. Ermamatov, A.R. Sattiyev, A.B. Normurodov, Z.O. Olimbekov, A. A. Baratov. Fizika fanidan o'tkazilgan test sinovi natijalari: Rayt xaritasi, ichki va tashqi moslik statistikalari, Rash modeli bilan moslik. "Axborotnoma" ilmiyuslubiy jurnal. 2023-yil, 1-son, 4-62 betlar.
12. Guttman, L. The basis for scalogram analysis. In Stouffer et al. Measurement and Prediction. The American Soldier V. IV. New York: Wiley. 1950.
13. B.D. Wright and M.H. Stone. Best Test Design, MESA Press, Chicago, 1979.
14. Linacre, J. M. What do Infit and Outfit, Mean-square and Standardized mean? Rasch Measurement Transactions. 2002, 16(2), 878 p.
15. Smith, R. M. The distributional properties of Rasch item fit statistics. Educational and Psychological Measurement. 1991, 51(3), pp. 541-565.
16. A.R. Sattiyev, M.Dj. Ermamatov. Matematika fanidan milliy sertifikat uchun o'tkazilgan test sinovlari natijalari tahlili, "Axborotnoma" ilmiyuslubiy jurnal. 2023-yil, 2-son. 36-55-betlar.

INFIT AND OUTFIT STATISTICAL RESEARCH OF TEST RESULTS

K.A. Amonov¹, Y.Z. Karimov²

¹Scientific-Study Practical Center under the Agency for Assessment Knowledge and Competences, Tashkent 100084, Bogishamol 12

²Agency for Assessment Knowledge and Competences, Tashkent 100084, Bogishamol 12

Abstract. In this article, based on the results of history subject tests, the sensitivity of test item response patterns to the ability levels of test takers and conversely, the sensitivity of ability levels to response patterns was examined. In addition, the alignment between the difficulty levels of test items and the ability levels of test takers was analyzed. The findings of the study showed that for some test items, the responses given by test takers were not consistent, and that many of the responses appeared to be the result of randomness or carelessness.

Keywords: history, infit and outfit statistics, Rasch model, variance, difficulty level, ability level.

DOI /10.5281/zenodo.18933424

MULTIMODAL DISCOURSE ANALYSIS IN LANGUAGE ASSESSMENT: IMPLICATIONS FOR TEST DESIGN AND VALIDITY

K.O. Fayziyeva

Agency for Assessment of Knowledge and Competences under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, 100084, Tashkent, Bogishamol str., 12, kfayziyeva@bk.ru

Abstract. Language assessment is no longer confined to printed text as modern tests increasingly require learners to interpret maps, diagrams, and digital visuals alongside language. This shift raises a critical question: when test-takers engage with multimodal tasks, are assessments measuring language proficiency or additional skills such as visual literacy? This article explores the potential of multimodal discourse analysis (MDA) as a framework for examining how linguistic and visual modes interact in contemporary language tests. Drawing on examples from international assessments including IELTS, TOEFL iBT, and PISA, the paper argues that visual elements actively shape meaning-making rather than merely supporting text. The study highlights implications for validity and fairness and proposes principles for integrating multimodal design in ways that maintain a clear focus on language ability.

Keywords: Multimodal discourse analysis, language assessment, multimodal literacy, test validity, digital assessment, visual-text integration.

1. Introduction

Language assessment is undergoing significant change as testing practices increasingly move from paper-based formats to digitally mediated environments. Contemporary language tests now require candidates to interpret meaning not only through written text but also through images, graphs, diagrams, and interactive visual interfaces. This shift reflects a broader understanding of communication as inherently multi-

modal, where meaning is constructed through the interaction of linguistic and visual resources rather than language alone [1,2].

The growing importance of multimodal literacy is closely connected to the digitalization of educational assessment. International large-scale assessments such as the Programme for International Student Assessment (PISA) define reading literacy as the ability to understand

and evaluate texts across multiple formats and digital contexts [3]. Similarly, computer-delivered language tests, including IELTS and TOEFL iBT, increasingly integrate visual prompts and multimedia input to reflect authentic communicative situations. Research suggests that such environments require test-takers to coordinate linguistic comprehension with visual interpretation, thereby expanding traditional constructs of language ability [4,5].

Despite these developments, theoretical approaches in language assessment have not fully addressed how meaning operates across multiple modes within test tasks. Multimodal discourse analysis (MDA), widely used in education and communication research, provides analytical tools for examining interactions between semiotic modes [6]. However, its application to language assessment remains limited. This study therefore explores how multimodal discourse analysis can contribute to understanding task design and construct validity in contemporary language testing, offering a discourse-informed perspective on meaning-making in multimodal assessment contexts.

Research on multimodality has primarily developed within social semiotic traditions. Visual design operates through structured principles comparable to linguistic grammar, where layout, salience, and framing

shape interpretation [1]. Communication emerges through coordinated semiotic modes interacting dynamically [2]. Expanding this perspective reflects communication as the coordinated use of multiple semiotic modes, arguing that meaning emerges through interactions between textual, visual, and spatial resources. These frameworks provide analytical tools for examining how meaning is constructed across modes in communicative contexts.

Within educational research, multimodal literacy has been explored as an extension of traditional reading constructs demonstrates that contemporary literacy assessment increasingly involves interpreting relationships between linguistic and visual information [8]. Rather than focusing solely on textual comprehension, these studies highlight the role of multimodal integration in evaluating reading performance across educational settings.

International assessment frameworks reflect these theoretical developments. The OECD's PISA framework conceptualizes reading literacy as engagement with texts presented in multiple formats and digital environments [8]. The inclusion of interactive documents, charts, and simulated online materials illustrates how assessment design operationalizes multimodal literacy in practice.

Research on multimodal reading has highlighted the need to reconsider how comprehension is defined in second language contexts. Readers interpret meaning through the simultaneous processing of visual grammar and written language, suggesting that comprehension involves integrating multiple representational systems rather than decoding text alone [10]. From an assessment perspective, this view implies that evaluation frameworks should account for learners' ability to interpret relationships between visual and linguistic information, recognizing multimodal comprehension as part of reading performance.

While multimodal tasks increase authenticity, they also raise important validity concerns. Assessment design must ensure alignment between task features and the construct being measured. In multimodal testing, there is a risk of introducing construct-irrelevant variance, where per-

formance may be influenced by skills unrelated to language ability [5]. For example, difficulties interpreting graphs or visual layouts may negatively affect scores even when linguistic competence is sufficient. Such issues highlight the need for careful validation of multimodal task design.

Accessibility research further contributes to discussions of multimodal assessment design. The Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.2) developed by the World Wide Web Consortium [11] state that non-text content should be accessible to users unless it is essential to the construct being assessed. Applied to language testing, this principle suggests that visual elements should support language comprehension rather than replace linguistic processing. Ensuring accessibility therefore becomes central to maintaining fairness while integrating multimodal features into assessment tasks.

2. Real Practices in Current Language Tests

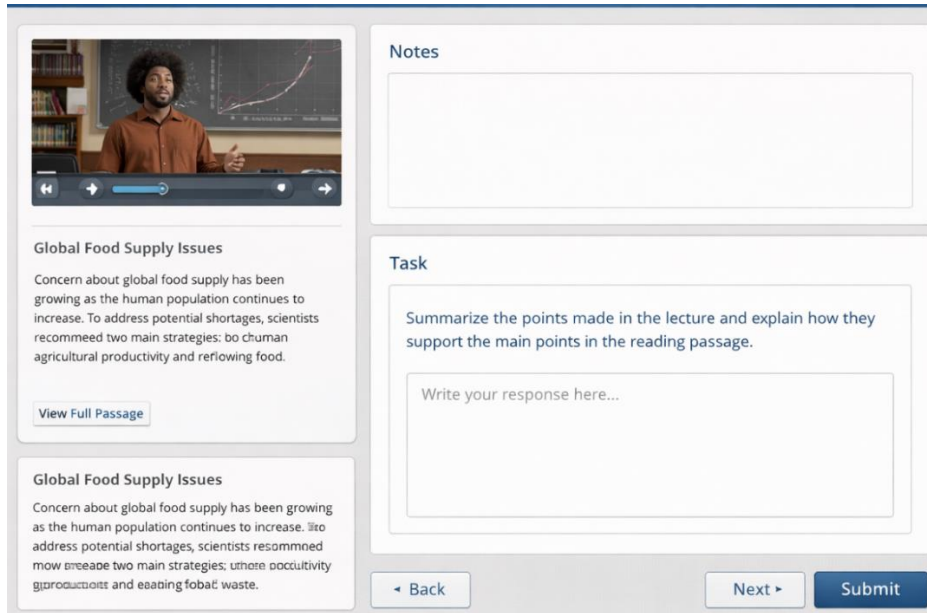
In the computer-delivered IELTS test, multimodal input is particularly visible in the Listening and Reading components. Listening Section 2 commonly includes map-labeling tasks, where candidates follow spoken directions while interpreting spatial layouts, requiring simultaneous processing of auditory and visual

information [12]. Reading passages also incorporate diagrams, tables, and flowcharts that must be interpreted alongside written explanations, demonstrating integrated visual-verbal comprehension.

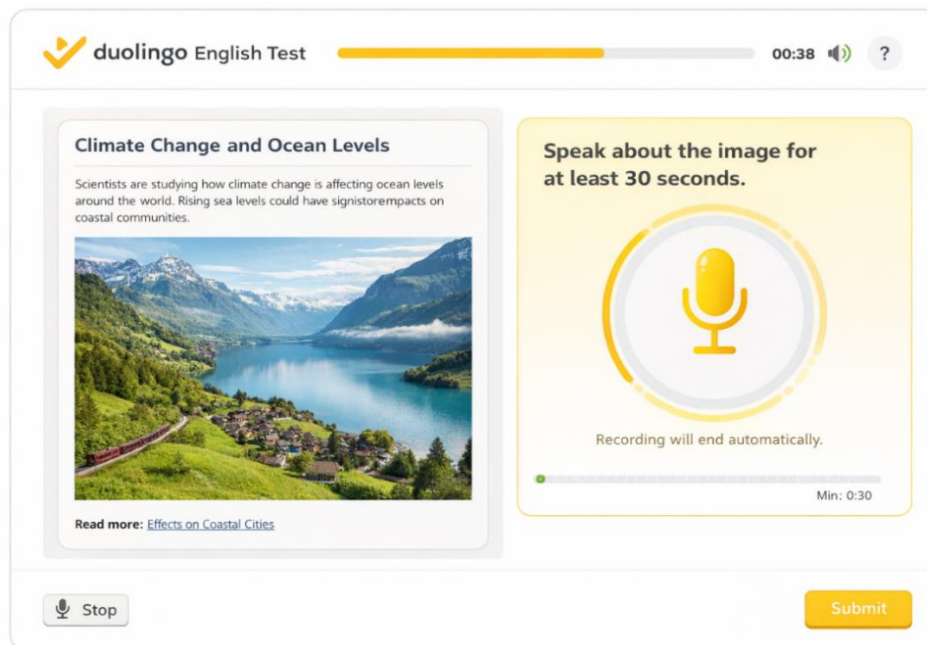
Similarly, the TOEFL iBT employs multimodal academic lecture tasks supported by visual materials such as

charts, images, or presentation slides. Test-takers listen to university-style lectures while viewing visual cues that structure information, reflecting authentic academic communication

practices. Integrated speaking and writing tasks further require synthesizing information from reading passages, lectures, and visual prompts [13].

Picture 1. Integrated Writing task interface. Adapted screenshot [18]

Picture 2. Example of Duolingo English Test format [19]

The Duolingo English Test extends multimodal assessment through adaptive digital tasks combining written prompts, images, and audio responses. For example, the “Describe the Image” task asks candidates to produce spoken or written language based on visual stimuli, assessing language production through multimodal input conditions [14].

Beyond language proficiency exams, the Programme for International Student Assessment (PISA) incorporates digital reading scenarios designed to simulate online environments. Tasks include navigating webpages, interpreting graphs, and evaluating information presented through hyperlinks and interactive documents, reflecting real-world digital literacy practices [9,18].

OECD PISA Digital Reading Assessment Time Remaining: 22:15

Climate Change and Ocean Levels

Scientists are studying how climate change is affecting ocean levels around the world. Rising sea levels could have significant impacts on coastal communities.

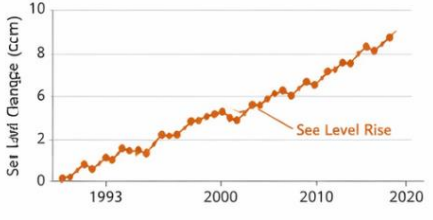

Rising Sea Levels: Key Factors

- Melting glaciers and ice caps
- Thermal expansion of seawater
- Land subsidence in coastal areas

Read more: [Effects on Coastal Cities](#)

Global Sea Level Rise (1993-2020)

View Data Table

Question 5

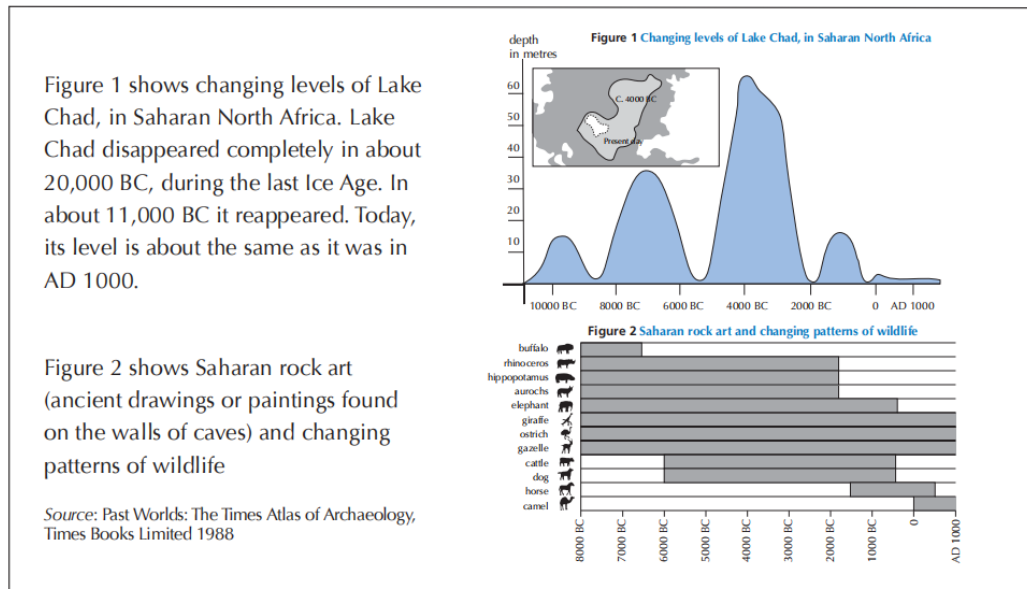
Based on the article and the graph, what are two main reasons for the increase in global sea levels?

Type your answer here...

< Back Next > Submit

Picture 3. Demonstration of a PISA computer-based assessment interface, [20]

READING UNIT 1: LAKE CHAD

Use the above information about Lake Chad to answer the questions below.

Picture 4. Example of visual and reading integrated task [21]

3. Validity, fairness, and persistent challenges in Multimodal Language Assessment

The integration of multimodal elements into language assessment raises important questions regarding validity and fairness. A central concern is construct relevance, which refers to the extent to which task features accurately measure the intended language ability rather than unrelated skills. Construct validity depends on alignment between assessment tasks and the theoretical construct being measured [15]. In multimodal testing environments, visual or interactive components should therefore support linguistic processing rather than introduce additional cognitive

demands unrelated to language proficiency. When multimodal features become cognitively dominant, the assessment risks measuring task-management abilities instead of language competence.

Closely related to construct relevance is the risk of construct-irrelevant variance, where performance is influenced by factors outside the target construct. Assessment tasks may unintentionally measure auxiliary abilities such as graphical interpretation or digital navigation skills [5]. This issue can be observed in visually complex

assessment formats. For example, IELTS Listening map tasks require candidates to interpret spatial layouts while processing spoken instructions; difficulties may arise not from listening comprehension but from unfamiliarity with map conventions. Similarly, some PISA digital reading tasks require navigation across multiple webpages and hyperlinks, raising concerns that performance may partially reflect digital navigation skills rather than reading ability alone [9].

Another challenge concerns cognitive overload, particularly when visuals are insufficiently integrated with linguistic input. Multimedia learning research shows that poorly designed visual materials can create extraneous cognitive load that distracts learners from language processing [17]. In such cases, multimodal enhancement may unintentionally reduce rather than support comprehension.

Accessibility represents an additional dimension of fairness in multimodal assessment. The Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.2) emphasize that non-text content should remain perceivable and accessible unless it is essential to the construct being assessed [11]. Within language testing, this implies that visuals should enhance meaning without disadvantaging candidates with differing perceptual abilities or technological access conditions.

Testing organizations increasingly address this issue through accommodation policies, yet balancing accessibility with construct integrity remains complex.

Multimodal assessment may also introduce test bias risks related to unequal digital familiarity. Candidates with greater exposure to digital interfaces or visual conventions may perform better independently of language proficiency. Validation must therefore consider how task characteristics affect different populations to ensure fair score interpretation [16]. Adaptive digital tests, such as the Duolingo English Test, illustrate both innovation and potential inequality, as rapid interaction with multimodal prompts may advantage digitally experienced users.

A broader limitation in the field is the absence of widely established analytical frameworks for evaluating multimodal assessment design. Although multimodal discourse analysis offers theoretical tools for examining interactions between semiotic modes [2], its systematic application within language testing validation remains limited.

Consequently, multimodal elements are sometimes introduced for authenticity or technological innovation without sufficient evidence demonstrating their contribution to construct validity.

Taken together, these challenges highlight an ongoing tension between authenticity and measurement precision. While multimodal assessment reflects contemporary communication practices, careful design

and validation are necessary to ensure that language ability — rather than visual literacy, technological familiarity, or cognitive load — remains the primary basis of score interpretation.

4. Conclusion

The transition toward digitally mediated language assessment has expanded testing beyond traditional text-based formats to include multimodal tasks combining linguistic, visual, and interactive elements. As illustrated through examples from IELTS, TOEFL iBT, and PISA, contemporary assessments increasingly require test-takers to construct meaning across multiple semiotic modes. While this shift enhances authenticity and reflects real-world communication practices, it also raises important concerns regarding validity and fairness.

This study has shown that multimodal discourse analysis (MDA) offers a useful framework for examining how linguistic and visual resources interact within assessment tasks. The analysis highlights that multimodal features can both support

comprehension and introduce risks such as construct-irrelevant variance, cognitive overload, and unequal digital familiarity. Ensuring construct relevance therefore requires careful integration of visuals that remain linguistically anchored and accessible to diverse test populations.

Overall, multimodal assessment presents both opportunities and challenges for language testing. Future research should focus on developing clearer validation frameworks and empirical evidence to ensure that multimodal designs measure language proficiency rather than auxiliary skills. Applying discourse-informed principles to test development can support more valid, fair, and contextually relevant language assessments in increasingly digital learning environments.

REFERENCES

1. Kress, G., & van Leeuwen, T. (2006). *Reading images: The grammar of visual design* (2nd ed.). Routledge.
2. Jewitt, C. (Ed.). (2013). *The Routledge handbook of multimodal analysis* (2nd ed.). Routledge.

3. OECD. (2019). PISA 2018 assessment and analytical framework. OECD Publishing.
4. Bax, S., Nakatsuhara, F., & Waller, D. (2019). Researching visual factors in speaking tests. Cambridge Assessment English.
5. O'Sullivan, B., & Weir, C. J. (2011). Language testing and validation: An evidence-based approach. Palgrave Macmillan.
6. Jewitt, C., Bezemer, J., & O'Halloran, K. (2016). Introducing multimodality. Routledge.
7. Unsworth, L. (2014). Multimodal literacy and assessment. In C. Jewitt (Ed.), *The Routledge handbook of multimodal analysis*. Routledge.
8. Unsworth, L. (2019). Multimodal literacy and large-scale literacy assessment. *Language and Education*, 33(2), 105–121.
9. OECD. (2021). 21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world. OECD Publishing.
10. Serafini, F. (2014). *Reading the visual*. Teachers College Press.
11. World Wide Web Consortium (W3C). (2023). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2*. <https://www.w3.org/TR/WCAG22/>
12. Cambridge Assessment English. (2022). *IELTS guide for teachers*. Cambridge University Press.
13. Educational Testing Service (ETS). (2023). *TOEFL iBT test and score data summary*. ETS.
14. Duolingo English Test. (2022). *Technical manual*. <https://englishtest.duolingo.com/resources>
15. Messick, S. (1995). Validity of psychological assessment. *American Psychologist*, 50(9), 741–749.
16. Kane, M. T. (2013). Validating interpretations and uses of test scores. *Journal of Educational Measurement*, 50(1), 1–73.
17. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning* (2nd ed.). Cambridge University Press.
18. Educational Testing Service. (2023). *TOEFL iBT Integrated Writing task interface*. Princeton, NJ: ETS. Adapted screenshot.
19. Duolingo. (2024). *Duolingo English Test format*. Retrieved from https://englishtest.duolingo.com/test_takers/about
20. <https://www.oecd.org/pisa/>
21. *Take the test: sample questions from OECD's pisa assessments* - ISBN 978-92-64-05080-8 - © OECD 200

TILNI BAHOLASHDA MULTIMODAL DISKURS TAHLILI: TEST DIZAYNI VA VALIDLIGI UCHUN AHAMIYATI

K.O'. Fayziyeva

*Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Bilim va malakalarni baholash agentligi, 10084, Toshkent sh., Bog'ishamol k.,12,
kfayziyeva@bk.ru*

Qisqacha mazmuni. Zamonaviy testlar o'quvchilardan matn bilan bir qatorda xarita, diagramma va raqamli vizual ma'lumotlarni talqin qilishni tobora ko'proq talab qilayotganligi sababli, tilni baholash jarayoni endilikda faqat bosma matn bilan cheklanib qolmayapti. Ushbu o'zgarish muhim bir savolni o'rtaga tashlamoqda: imtihon topshiruvchilar multimodal topshiriqlarni bajarayotganda, baholash tizimi ularning til bilish darajasini o'lchayaptimi yoki vizual savodxonlik kabi qo'shimcha ko'nikmalarinimi? Mazkur maqolada zamonaviy til testlarida lisoniy va vizual vositalarning o'zaro bog'liqligini o'rganishda multimodal diskurs tahlili (MDA) metodologiyasining imkoniyatlari tadqiq etiladi. IELTS, TOEFL iBT va PISA kabi xalqaro baholash tizimlari misollari asosida, vizual elementlar matnni shunchaki to'ldirib qolmay, balki ma'no hosil qilish jarayonida faol ishtirok etishi asoslab beriladi. Tadqiqotda ushbu holatning test validligi va adolatlilik tamoyillariga ta'siri yoritiladi hamda baholash jarayonida asosiy e'tiborni til ko'nikmalariga qaratgan holda, multimodal dizaynni integratsiya qilish tamoyillari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: multimodal diskurs tahlili, tilni baholash, multimodal savodxonlik, test validligi, raqamli baholash, vizual-matn integratsiyasi.

DOI /10.5281/zenodo.18933431

QORAQALPOQ TILIDA ESSE YOZISHDA O'QUVCHILAR DUCH KELADIGAN QIYINCHILIKLAR VA ULARNI BAHOLASHDAGI MUAMMOLAR

R.A. Niyetova

*Bilim va malakalarni baholash agentligi huzuridagi Ilmiy-o'quv amaliy markazi, 100084,
Toshkent sh., Bog'ishamol k., 12*

Qisqacha mazmuni. Mazkur maqolada qoraqalpoq tili mashg'ulotlarida esse yozish jarayonida o'quvchilar duch kelayotgan asosiy qiyinchiliklar chuqur tahlil qilinadi. Xususan, so'z boyligining yetishmasligi, imlo va grammatik xatolar, kompozitsion tartibsizlik, ijodkorlikning sustligi, vaqtni to'g'ri taqsimlay olmaslik hamda esse baholashdagi muammolar alohida yoritiladi. Shuningdek, maqolada o'quvchilar yozma nutqini rivojlantirishda samarali usullar, tekshiruvchilarning metodik yondashuvlari va baholash mezonlarini takomillashtirish yo'llari ham ko'rsatib o'tiladi. Muallif o'z tajribasi asosida esse yozishning didaktik ahamiyatini, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rnini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: esse, qoraqalpoq tili, yozma nutq, imlo xatolari, grammatik xatolar, ijodkorlik, baholash mezonlari, o'qitish metodikasi, kompozitsiya, o'quvchi fikrlashi.

Bugungi kunda ta'lim tizimi o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni o'z fikrini erkin va aniq ifoda eta olishga o'rgatish yo'nalishida jadal rivojlanmoqda. Shu bilan birga, o'quvchilarni milliy til, madaniyat va qadriyatlar asosida tarbiyalash ham zamonaviy ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Ayniqsa, qoraqalpoq tili mashg'ulotlarida yozma nutqni rivojlantirish, o'quvchilarni mantiqiy, izchil va badiiy yozuvga o'rgatish katta ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda ona tili fanini o'qitishda esse yozish mashqlari o'quvchilarning yozma nutqini rivoj-

lantirishda samarali vosita sifatida ko'rilmogda. Tadqiqotchi D.Avezova o'z maqolasida esse yozish jarayonidagi noto'g'ri tushunchalar va ularga to'g'ri yondashuvlarni tahlil qilib, o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda esse mashqlarining didaktik ahamiyatini alohida ta'kidlaydi [1]. Shuningdek, F.H.Islomova esse turlarini tizimlashtirib, har bir turining o'quvchilarning mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishdagi o'rnini ko'rsatadi [3].

Z.Erdanova va D.Ne'matullayeva ona tili mashg'ulotlarida matn ustida ishlash metodikasini takomillashtirish

zarurligini qayd etib, o'quvchilarning ijodiy fikrlash ko'nikmalarini oshirish uchun interfaol va integrativ metodlardan foydalanishni taklif etadilar [4]. N.Uluqov esa tilshunoslik nazariyasida yozma nutqni inson tafakkurining asosiy ko'rsatkichi sifatida talqin etadi. Shuning uchun esse yozish mashqlari faqat grammatik bilimni emas, balki nutq madaniyatini, uslubiy didni va ijtimoiy tafakkurni shakllantiruvchi omil sifatida qaraladi [5].

Demak, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, esse yozish o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahliliy yondashuv, ijodkorlik va nutq madaniyatini rivojlantiradi. Ammo amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ko'plab o'quvchilar qoraqalpoq tili darklarida esse yozishda qator qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Bu muammolar, asosan, so'z boyligining yetishmasligi, imlo va grammatik xatolar, kompozitsion izchillikning buzilishi, ijodkorlikning sustligi hamda baholash jarayonidagi subyektivlik bilan bog'liq.

Shu nuqtayi nazardan, ushbu maqolada qoraqalpoq tili fanidan esse yozishda o'quvchilarning duch keladigan asosiy muammolari, ularning sabablari va yechim yo'llari haqida so'z yuritiladi. Shu bilan birga, esse yozuvlarini baholashdagi qiyinchiliklar ham tahlil qilinadi.

Avvalo, o'quvchilar duch keladigan birinchi va eng muhim muammo — bu so'z boyligining cheklanganligidir. Har qanday esse yozish jarayoni

o'quvchining leksik imkoniyatiga bevosita bog'liq bo'ladi. Agar o'quvchi so'zlarni to'g'ri, o'rinli va mazmunli qo'llay olmasa, uning fikri to'liq ifodalanmaydi.

Masalan, ko'pchilik o'quvchilar o'z fikrlarini bildirayotganda "yaxshi", "chiroyli", "qiziqarli" kabi umumiy so'zlardan foydalanadilar. Biroq sinonim so'zlardan foydalanish, yangi iboralarni ishlatish yoki metaforik ifodalar bilan matnga jon kiritish ko'nikmasi hali to'liq shakllanmagan. Shu sababli esse mazmunan bir xillikka tushib qoladi [2, 87-92].

Bundan tashqari, ba'zi o'quvchilar mavzu doirasida zarur termin va tildagi uslubiy so'zlarni tanlay olmaydilar. Masalan, tabiatni asrash mavzusida esse yozganda, ular "daraxtlar", "o'simliklar", "tabiat chiroyli" degan oddiy fikrlar bilan cheklanib qoladilar. Aslida esa "ekologik muvozanat", "biologik xilma-xillik", "resurslarni tejash" kabi ilmiy terminlarni qo'llash matnni yanada boyitadi.

Shu o'rinda aytish joizki, o'quvchilarda so'z boyligini oshirish uchun ko'p mutolaa qilish, yangi so'zlarni yodlash, turli janrdagi matnlarni o'rganish zarur. Ayniqsa, badiiy asarlar, publitsistik maqolalar, xalq og'zaki ijodi namunalari bu borada juda katta ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, o'quvchilar ko'pincha esse yozishda imlo va grammatik xatolarga yo'l qo'yadilar. Bu esa matnning sifatini pasaytiradi,

tekshiruvchiga o'quvchi fikrini to'liq anglashda qiyinchilik tug'diradi.

Masalan, ayrim o'quvchilar harflarni to'g'ri yozmaydilar: "baliq" o'rniga "baliq", "o'quvchi" o'rniga "o'quwchi" deb yozadilar. Shuningdek, gapda so'z tartibi noto'g'ri qo'llanadi: "Men maktabga boryapman har kuni" o'rniga "Men har kuni maktabga boryapman" deb yozish kerak.

Yana bir keng tarqalgan muammo — ega va kesim orasidagi moslikning buzilishi. Masalan, "Men kitob o'qidi" yoki "Biz bordi" kabi gaplar grammatik jihatdan xato hisoblanadi. To'g'risi: "Men kitob o'qidim", "Biz bordik".

Bundan tashqari, ayrim o'quvchilar fe'l zamonlarini aralashtirib yuboradilar. Masalan, o'tmish voqeasini hozirgi zamonda ifodalaydilar yoki aksincha. Bu holatlar matnning vaqt izchilligini buzadi.

Shu sababli, o'quvchilarda imlo va grammatik savodxonlikni oshirish uchun muntazam diktantlar, yozma mashqlar va tahrir ishlari olib borish muhimdir. O'quvchilar o'z xatolarini aniqlab, tahrir qilishni o'rganishlari kerak.

Uchinchidan, esse yozish jarayonida kompozitsion tuzilmaga rioya qilmaslik eng ko'p uchraydigan muammolardan biridir. Chunki ko'pchilik o'quvchilar esse tuzilishini aniq bilmaydilar.

Esse odatda uch qismdan iborat: kirish, asosiy qism va xulosa. Ammo o'quvchilar fikrlarini tartibsiz

ifodalaydilar. Masalan, kirish qismida mavzu bilan bog'liq umumiy fikr o'rniga darhol xulosaga o'tadilar, yoki xulosa qismida yangi dalillar keltiradilar.

Bu holat o'quvchi fikrining izchilligini yo'qotadi. Shu bois esse yozishda o'quvchilar rejali ishlash zarur.

Masalan:

- kirish – mavzuga kirish, umumiy fikr bildirish, muammoni qo'yish;
- asosiy qism – dalillar, misollar, hayotiy kuzatuvlar keltirish;
- xulosa – umumlashtirish, shaxsiy fikr va yakuniy natijani ifodalash.

Bu tartibga amal qilish o'quvchiga mantiqiy fikrlashni, muammoni bosqichma-bosqich yoritishni o'rgatadi.

To'rtinchidan, o'quvchilarning ak-sariyati tayyor andozaviy iboralardan foydalanadi.

Masalan:

"Men ona tilimni yaxshi ko'raman. U bizning milliy faxrimizdir".

Bu gaplar to'g'ri bo'lsa-da, ijodiylikdan yiroq. O'quvchi o'z his-tuyg'usini, o'ziga xos fikrini qo'shmasa, esse jonlanmaydi.

Ijodkorlik esa o'quvchining mustaqil fikrlashi, atrofdagi voqealarga o'z nuqtayi nazaridan qaray bilishi orqali shakllanadi. Shuning uchun o'quvchilar "Nega bu fikrni aytyapsan?", "Bu senga qanday ta'sir qilgan?", "Bu mavzuga sening munosabating qanday?" kabi savollar berish orqali o'z tafakkurini faollashtirishi lozim.

Beshinchidan, esse yozish jarayonida o'quvchilarning vaqtni to'g'ri taqsimlay olmasligi ham muhim muammolardan biridir. Ular ko'pincha kirish qismiga ortiqcha vaqt sarflaydilar, asosiy qismni esa shoshilinch yozadilar, xulosaga esa vaqt yetmaydi.

Shuning uchun esse yozishdan avval vaqt rejasini tuzish foydalidir. Masalan, 40 daqiqalik esse yozuvda:

- 5 daqiqa — mavzuni tahlil qilish va reja tuzish,
- 25 daqiqa — asosiy mazmuni yozish,
- 10 daqiqa — xulosa va tahrir ishlari uchun ajratish tavsiya etiladi.

Bu usul o'quvchiga o'z fikrini tartib bilan bayon etish, shoshilmasdan yozish imkonini beradi.

Albatta, esse yozishdagi muammolardan tashqari, esse baholash jarayoni ham o'ziga xos murakkabliklarga ega. Tekshiruvchi baholashda nafaqat til me'yorlariga, balki o'quvchining fikrlash darajasi, ijodkorligi va mantiqiy izchilligiga ham e'tibor qaratishi lozim.

Shuning uchun tekshiruvchilar uchun esse baholash mezonlarini quyidagi kabi aniq belgilash maqsadga muvofiq:

1. Til boyligi va so'z qo'llash (20%)
2. Grammatik va imlo to'g'riligi (20%)
3. Kompozitsion izchillik (20%)

4. Ijodkorlik va shaxsiy fikr (25%)

5. Umumiy ta'sirchanlik va mazmun (15%).

Bunday baholash tizimi nafaqat adolatni ta'minlaydi, balki o'quvchini o'z ustida ishlashga ham rag'batlantiradi.

Yuqoridagi tahlillardan ko'rinib turibdiki, qoraqalpoq tilida esse yozish o'quvchilar uchun nafaqat yozma nutq mashqi, balki tafakkurni shakllantiruvchi ijodiy jarayondir. Ammo bu jarayonni to'g'ri yo'lga qo'yish uchun ko'plab omillarni hisobga olish zarur.

O'quvchilar duch kelayotgan asosiy muammolar — so'z boyligining cheklanganligi, imlo va grammatik xatolar, kompozitsion izchillikning buzilishi, ijodkorlikning sustligi hamda vaqtni to'g'ri taqsimlay olmaslikdir. Shu bilan birga, esse baholash jarayoni ham murakkab bo'lib, tekshiruvchilardan chuqur tahliliy yondashuvni talab qiladi.

Shunday ekan, bu muammolarni bartaraf etish uchun o'quvchilarga muntazam yozma mashqlar berish, ularni badiiy matnlar bilan ishlashga, yangi so'zlar o'rganishga, fikrni asoslashga va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga o'rgatish zarur. Tekshiruvchilar esa baholashda aniq mezonlarga amal qilishi, o'quvchilarga tahliliy teskari aloqa (feedback) berishi kerak.

Natijada, o'quvchilar nafaqat savodli yozishni, balki fikrni go'zal,

ifodali va mantiqiy tarzda ifodalashni qarashini bayon eta oladigan, ham o'rganadilar. Shu tariqa, esse madaniyatli shaxs sifatida yozish qoraqalpoq tili ta'limida shakllantirishning eng samarali o'quvchilarni mustaqil fikrlovchi, o'z usullaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar

1. Avezova, D. (2025, August). Misconceptions in essay writing and how to work on them. In *Conferences* (Vol. 1, No. 1).
2. Avezova, D. (2025, July). Esse yozishni o'rgatishga doir yondashuvlar. In *Conferences* (Vol. 1, No. 1, pp. 87-92).
3. Islomova, F. H. (2024). Esse turlari va ularni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(1), 611-617.
4. Olimovna, E. Z., & Durdona, N. M. (2025, January). Ona tilini o'qitishda matn ustida ishlash metodikasi mazmunini takomillashtirish. in *international conference on modern development of pedagogy and linguistics* (Vol. 2, No. 1, pp. 26-31).
5. Uluqov, N. (2016). Tilshunoslik nazariyasi. *O'quv qo'llanma. Toshkent-2016. b119.*

CHALLENGES FACED BY STUDENTS IN WRITING ESSAYS IN KARAKALPAK LANGUAGE AND ISSUES IN ASSESSMENT

R.A. Niyetova

Scientific-Study Practical Center under the Agency for Assessment Knowledge and Competences, Tashkent 100084, Bogishamol 12

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the main difficulties that students face in the process of writing essays in Karakalpak language lessons. In particular, the lack of vocabulary, spelling and grammatical errors, compositional disorder, weak creativity, inability to properly allocate time, and problems in essay evaluation are highlighted separately. The article also indicates effective methods for developing students' written speech, methodological approaches of teachers, and ways to improve assessment criteria. Based on her own experience, the author analyzes the didactic significance of essay writing, its place in the development of students' independent thinking and creative skills.

Keywords: essay, Karakalpak language, written speech, spelling errors, grammatical errors, creativity, assessment criteria, teaching methodology, composition, student thinking.

DOI /10.5281/zenodo.18933457

НАУЧНО-ОБОСНОВАННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЛАГОПРИЯТНОЙ И ПРИЕМЛЕМОЙ СРЕДЫ ПРИ КОНТРОЛЕ ЗНАНИЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ У ЛИЦ С НАРУШЕНИЯМИ ЗРЕНИЯ

Ж.А.Нурматов, Э.У.Ураева, А.А.Аббосов

Агентство по оценке знаний и квалификаций при Министерстве высшего образования, науки и инноваций, Управление по оценке знаний и уровня владения иностранными языками, 100084, г.Ташкент ул.Богишамол 12, Nurmatovjavlon@yahoo.com

Аннотация. В статье представлена информация об используемом впервые в Республике Узбекистан новом специальном формате тестовых заданий для оценки устных компетенций у инвалидов по зрению. Оптимизированный формат заданий и критерии оценивания позволяют структурированно оценивать два аспекта речи по иностранному языку (аудирование и говорение). На данном этапе применяется для английского языка, немецкого, французского, турецкого и арабского языкам. Впоследствии предполагается использование и по другим романо-германским и восточным языкам. Данный формат заданий претворяет в жизнь задачи, поставленные в Указе Президента Республики Узбекистан от 21 февраля 2024 года № УП-37 о создании благоприятной и приемлемой среды для незрячих лиц при изучении иностранных языков, в данном случае на этапе контроля знаний.

Ключевые слова: инклюзивное образование, благоприятные условия, приемлемая среда, компетенции, уровень знаний, сертификат, специальный формат заданий, социализация и интеграция, статистический анализ, корреляция.

1. Введение

В соответствии с Указом Президента Республики Узбекистан от 21 февраля 2024 года № УП-37 «О создании благоприятной и приемлемой среды для незрячих лиц при изучении иностранных языков» [1] обеспечение равных возможностей при контроле знаний иностранных языков является приоритетным направлением государственной образовательной политики. Данный нормативный акт развивает положения

Концепции развития системы народного образования Республики Узбекистан [2] и определяет необходимость внедрения научно-обоснованных механизмов оценки знаний лиц с ограниченными возможностями здоровья.

Проблематика инклюзивного образования широко представлена в зарубежных исследованиях, где подчеркивается необходимость адаптации образовательных и оценочных

процедур с учетом психофизиологических особенностей обучающихся [4–6]. Особое внимание уделяется разработке методических инструментов, обеспечивающих объективность, надежность и валидность контроля знаний в условиях инклюзии [7–10].

Анализ современных исследований свидетельствует о необходимости системного подхода к оценке результатов обучения [11].

Таким образом, проблема обеспечения научно-обоснованных, валидных и надёжных форм оценки знаний для лиц с нарушением зрения остаётся актуальной и требует системного решения.

Целью настоящей статьи является анализ разработки и апробации специального формата тестовых заданий для оценки устных компетенций по иностранному языку у лиц с нарушениями зрения.

Задачи исследования включали анализ нормативной базы и зарубежного опыта; выявление потребностей контингента; разработку специального формата теста; проведение апробации и статистической проверки надёжности и валидности разработанных тестовых материалов.

Научная новизна статьи заключается в разработке и внедрении впервые в Республике Узбекистан специализированного multilevel формата тестирования устных компетенций для незрячих претендентов.

Практическая значимость определяется возможностью масшта-

бирования формата на другие иностранные языки и дальнейшего совершенствования системы государственной сертификации.

Итак, идеология инклюзивного образования направлена на предоставление каждому ребенку, всем обособленным и уязвимым группам (контингент с особыми потребностями, с инвалидностью) возможностей для результативного обучения и контроля полученных знаний.

По определению Всемирной организации здравоохранения, здоровье – не только отсутствие болезней или физических дефектов, но и состояние полного физического, социального и душевного благополучия.

Сегодня в системе образования Узбекистана складывается особая культура психолого-педагогической поддержки, сопровождения и помощи обучающимся инвалидам и лицам с ОВЗ. Для них нужно создать дополнительные условия комфортности, мотивировать к обучению, сочетая использование образовательных и реабилитационных технологий. Задачи инклюзивного образования состоят в том, чтобы включить всех обучающихся во все этапы общеобразовательной системы, контроля знаний и обеспечить их равноправие.

Как известно Управление по оценке уровня знаний и владения иностранным языком было создано в 2012 году. Его основная задача разработка и внедрение в соответ-

ствии с требованиями международно-признанных стандартов Национальной тестовой системы оценки уровня знания иностранных языков с выдачей соответствующего квалификационного сертификата государственного образца. Всего прошли тестовые испытания по 16 иностранным языкам более 554767 кандидатов, 375810 из которых получили сертификаты государственного образца на знание иностранного языка.

За эти годы, в том числе, подавали заявления для прохождения тестовых испытаний и претенденты с ограниченными возможностями (инвалиды по зрению), которые имели большое желание получить сертификат по иностранному для разных целей (поступление в высшие образовательные учреждения, магистратуру, докторантуру, льгота при начислении заработной платы по основному месту работы и другие). Управление старалось оказать им посильную помощь. Это печать варианта на основе шрифта Брайль в

специальных типографиях, увеличенный формат шрифта в Книге вопросов. Однако данный контингент сдающих сталкивался с трудностями прочтения Книги вопросов, выполнения письменной части теста, включающей в себя написание письма и эссе, а также самой процедурой тестирования.

Концепция развития инклюзивного образования в системе народного образования в 2020 — 2025 годах [3] разработана в целях организации системы инклюзивного образования, гарантии и обеспечения права на получение образования детей с особыми образовательными потребностями.

Концепция определяет цели, задачи, основные направления, среднесрочные и долгосрочные перспективные этапы развития инклюзивного образования, а также является основой для разработки программ и комплексных мер, направленных на развитие инклюзивного образования в Республике Узбекистан.

2. Результаты и обсуждения

В целях углубления и расширения данной концепции Указом Президента Республики Узбекистан от 21 февраля 2024 года № УП-37 [1] поставлена задача создания благоприятной и приемлемой среды для незрячих лиц при изучении иностранных языков.

В целях обеспечения выполнения данного задания Управлением по оценке знаний иностранного языка

Агентства по оценке знаний и квалификаций (далее Агентство) был разработан и апробирован специальный формат тестовых заданий для лиц с ограниченными возможностями по зрению (инвалиды по зрению I и II групп), а также разработана специальная компьютерная программа, позволяющая осуществлять как процедуру тестовых

испытаний, так и проводить онлайн проверку устных компетенций и аудирование.

Предварительно совместно с Обществом слепых Республики Узбекистан было проведено анкетирование в разрезе всей республики, в котором были изучены потребности контингента при контроле знаний иностранного языка, приемлемые с точки зрения особенностей их здоровья, компетенции для контроля, предложения по процедуре тестовых испытаний.

В апробации приняли участие более 100 претендентов с инвалидностью по зрению I и II групп, проживающих в различных регионах республики.

Результаты апробации были проанализированы и тестовые задания были усовершенствованы специалистами Агентства по оценке знаний.

После проведения первых тестовых испытаний для данного контингента с последующим получением сертификата нами также было проведено анкетирование претендентов, мнение которых также было учтено нами в дальнейшей работе над специальным форматом тестовых заданий.

На первом этапе были составлены тестовые задания по английскому языку. В настоящее время подобные тестовые задания и используются также по немецкому, французскому, арабскому и турецкому языкам

Впоследствии предполагается использовать (по мере поступления заявок от данного контингента претендентов) подобные тестовые задания и по другим романогерманским и восточным языкам. С этой целью с новым форматом заданий были ознакомлены преподаватели ведущих кафедр восточных языков Ташкентского государственного университета востоковедения, а также Института Конфуция в Ташкенте. Было сделано ряд предложений с учетом специфики восточных языков, которые будут учтены при формировании вариантов на этих языках. Предполагается дальнейшее тесное сотрудничество с коллективами специалистов данных высших образовательных учреждений по вопросам составления, экспертизы, совершенствования специального формата тестов для претендентов с нарушениями зрения.

Начиная с 2025 года, тестовые испытания для инвалидов 1 и 2 групп по зрению стали проводиться по всей республике постоянно на основе отдельного формата.

Стоимость теста составляет 50% от стоимости экзамена для остального контингента.

Для процедуры тестовых испытаний была разработана специальная аудио инструкция на узбекском и русском языках, с которой претенденты знакомятся перед прохождением тестовых испытаний.

Для каждого из сдающих предусмотрен наблюдатель, который проводит кандидата в специально отведенную для теста аудиторию, консультирует по всем возникающим процедурным вопросам.

Учитывая ограниченные возможности кандидатов – инвалидов по зрению (I и II групп) - в тест были включены только разделы аудирование и говорение.

Тест является разновидностью multilevel- test, т.е. позволяет распределить претендентов по их уровням.

Раздел аудирование занимает около 30 минут, а раздел говорение - 15 минут.

Раздел аудирование состоит из 5 частей, в котором аудио тексты и вопросы звучат по два раза. После каждого вопроса дается 10 секунд для ответа.

Раздел говорение состоит из 3-х частей.

В 1-ой части задаются 6 вопросов на знакомые темы и на каждый вопрос дается 30 секунд для ответа.

Во 2-ой части звучит задание сделать презентацию на определенную тему, изложенную во 2-ой части. На подготовку дается 1 минута. Презентация должна длиться 2 минуты.

В 3-ей части дается 5 вопросов на абстрактную тему и на каждый вопрос отводится 30 секунд для ответа.

Вопросы и части экзамена автоматически сменяются на

следующий вопрос и следующую часть.

Если во время экзамена не будет работать микрофон или наушники, претенденту необходимо вызвать сотрудника Агентства.

По своему желанию претендент может начать свой ответ с любой части теста (аудирование – говорение, либо говорение – аудирование).

После завершения всех разделов приглашается сотрудник Агентства, который должен удостовериться в отсутствии вопросов у кандидата и завершении выполнения им всех частей теста в программе.

Эксперты на основе специальной компьютерной программы онлайн оценивают выполнение теста кандидатами.

Окончательное распределение претендентов по уровням проводится в соответствии со шкалой подсчета баллов multilevel-теста.

Результат теста объявляется в личном кабинете претендента на сайте tu.gov.uz. Здесь же имеется сертификат претендента на соответствующий уровень (B1, B2, C1).

Проведение статистического анализа – один из принципов работы Агентства, обеспечивающий надежность, валидность, объективность как самих тестовых материалов, так и непосредственно результатов тестовых испытаний. Подобный анализ был проведен и после тестовых

испытаний для контингента – инвалидов по зрению (Табл.1).

В таблице 1 представлены результаты статистического анализа тестовых испытаний. Анализ формы распределения показал в целом его

близость к нормальному, что подтверждает корректность структуры теста и адекватность дифференцирующей способности разработанного формата заданий.

Табл.1

Статистика

		L_Score	S_Score
N	Допустимо	57	57
	Пропущенные	0	0
Среднее значение		41.51	46.81
Стандартная ошибка среднего значения		1.910	1.606
Медиана		44.00	49.00
Мода		44	35 ^а
Стандартная отклонения		14.419	12.122
Дисперсия		207.897	146.944
Диапазон		57	55
Минимум		10	13
Максимум		67	68

а. Существует несколько модальных значений. Показано наименьшее значение

Анализ распределения баллов по разделу аудирования демонстрирует равномерную дифференциацию результатов, что указывает на достаточную различительную способность теста. Отсутствие выраженной асимметрии распределения подтверждает адекватность уровня сложности заданий аудирования и их соответствие заявленным уровням владения языком.

Аналогичная тенденция наблюдается в разделе говорения, где распределение баллов также близко к нормальному, что подтверждает сбалансированность критериев оценивания. Полученные данные

свидетельствуют о корректной градации оценочных критериев и обеспечивают объективность итогового распределения претендентов по уровням.

Коэффициент внутренней согласованности Кронбаха составил $\alpha=0,871$, что свидетельствует о высоком уровне надежности тестовых материалов. В психометрических исследованиях значение $\alpha \geq 0,8$ интерпретируется как высокий показатель внутренней согласованности шкалы, что позволяет говорить о статистической устойчивости разработанного инструментария оценки.

Табл. 2

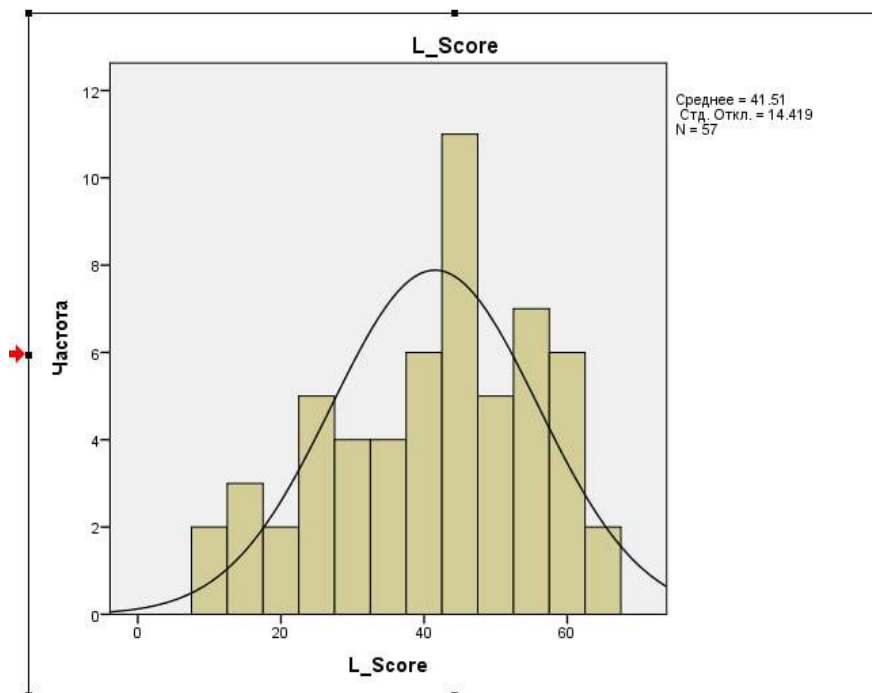
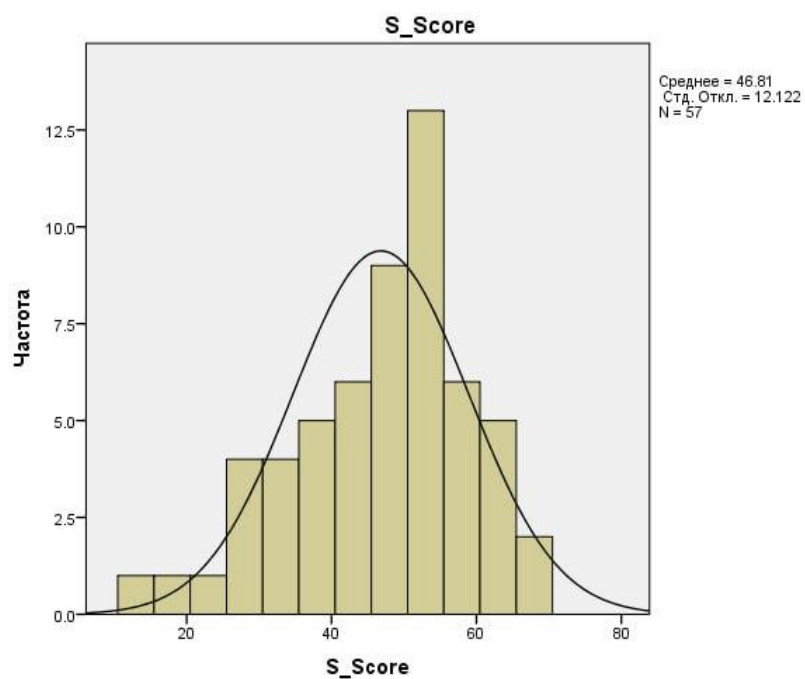

Табл. 3

Полученные результаты подтверждают надежность, объективность и валидность специального формата тестирования.

Данная работа по статистическому анализу результатов тестовых испытаний будет продолжена и в дальнейшем с целью

совершенствования самих тестовых материалов для данного контингента тестируемых.

Табл.4

Сводный отчет по наблюдениям

		N	%
Респонденты	Допустимо	57	100.0
	Исключено ^а	0	.0
Всего		57	100.0

а. Исключение целиком на основе всех переменных в процедуре.

Статистика надежности

Альфа Кронбаха	Альфа Кронбаха на основе стандартизованных элементов	N элементов
.871	.878	2

Сводная статистика элементов

	Среднее значение	Минимум	Максимум	Диапазон	Максимум / Минимум	Дисперсия	N элементов
Средние элементов	44.158	41.509	46.807	5.298	1.128	14.036	2
Дисперсии элементов	177.421	146.944	207.897	60.953	1.415	1857.635	2
Межэлементные корреляции	.783	.783	.783	.000	1.000	.000	2

Заключение

Разработка и внедрение специального формата тестирования устных компетенций для лиц с нарушениями зрения представляет собой научно-обоснованный и практически значимый этап развития системы инклюзивного образования Республики Узбекистан. Проведенная апробация и статистический анализ результатов подтверждают высокий уровень надежности тестовых материалов ($\alpha=0,871$) и их соответствие требованиям объективности и валидности.

Создание благоприятной и приемлемой среды при контроле знаний иностранных языков обеспечивает равные возможности для получения государственного сертификата и способствует дальнейшему совершенствованию национальной системы оценки знаний.

Полученные результаты могут служить основой для дальнейшего совершенствования адаптивных форм контроля знаний в условиях цифровизации системы образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Указ Президента Республики Узбекистан от 21 февраля 2024 года № УП-37 «О создании благоприятной и приемлемой среды для незрячих лиц при изучении иностранных языков». – Lex.
2. Указ Президента Республики Узбекистан от 29 апреля 2019 года № УП-5712 «Об утверждении Концепции развития системы народного образования Республики Узбекистан до 2030 года». – Lex.
3. Постановление Президента Республики Узбекистан № ПП-4860 от 13 октября 2020 года. – Lex.UZ.
4. Бонд Р., Кастагнера Э. Поддержка сверстников и инклюзивное образование: недостаточное использование ресурса // *Theory into Practice*. 2006. 45. № 3.
5. Брендон Т., Чарлтон Д. Опыт Англии в создании и развитии центра подготовки педагогов к инклюзивному образованию // *International Journal of Inclusive Education*. 2011. 15. № 1.
6. Де Боэр А., Пийл С. Дж., Миннаэрт А. Отношение к инклюзии учителей начальной общеобразовательной школы: обзор литературы // *International Journal of Inclusive Education*. 2011. 15. № 3.
7. Дикер В.Ю. Способы использования и подбора дидактических материалов у учителей инклюзивных классов // *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 2009. №1.
8. Ким Дж.Р. – Влияние программ профессиональной подготовки педагогов на готовность к инклюзии студентов-практикантов // *International Journal of Inclusive Education*. 2011. Вып. 15, № 3.
9. Льюсберг А. Л. Обучение учащихся в структурированных классных комнатах // *International Journal of Inclusive Education*. 2011. 15, № 2. С. 195–210.
10. Френч Н.К., Чопра Р.В. Учитель в роли менеджера // *Theory Into Practice*. 2006. Вып. 45. № 3.
11. Портал психологических изданий PsyJournals.ru — https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2011_n3/Liventseva [Обзор современных зарубежных исследований по проблемам инклюзивного образования // *Психологическая наука и образование* — 2011. Том 16. № 3]

SCIENTIFICALLY GROUNDED PROVISION OF FAVORABLE AND ACCESSIBLE CONDITIONS FOR FOREIGN LANGUAGE ASSESSMENT OF INDIVIDUALS WITH VISUAL IMPAIRMENTS

J.A. Nurmatov, E.U. Uraeva, A.A. Abbosov

Agency for Assessment of Knowledge and Qualifications under the Ministry of Higher Education, Science and Innovation, Office for Assessment of Knowledge and Proficiency in Foreign Languages, 12 Bogishamol St., Tashkent, 100084, Nurmatovjavlon@yahoo.com

Abstract. The article provides information on the new special test format used for the first time in the Republic of Uzbekistan to assess the oral competencies of visually impaired individuals. The optimized format of assignments and assessment criteria allow for structured assessment of two language skills (listening and speaking). At this stage, it is applied to the English, German, French, Turkish and Arabic. Subsequently, it is assumed to be used in other Romance-Germanic and Eastern languages. This format of tasks implements the tasks set in the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. UP-37 dated February 21, 2024, on creating a favorable and acceptable environment for visually impaired people when learning foreign languages, in this case the assessment of knowledge and skills.

Keywords: inclusive education, favorable conditions, acceptable environment, competencies, knowledge level, certificate, special format of assignments, socialization and integration, statistical analysis, correlation.

DOI /10.5281/zenodo.18933470

CHET TILIDA YOZMA NUTQ KO'NIKMASINI BAHOLASHDA KOGEZIYA VA KOGERENTLIKNING AHAMIYATI

L.N.Tangriyeva

*Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi
Bilim va malakalarni baholash agentligi, 10084, Toshkent sh., Bog'ishamol k.,12*

Qisqacha mazmuni. Mazkur maqolada kogeziya (bog'lanish) va kogerentlik (mantiqiylik, bir butun bo'lib turish) kategoriyalarining chet tilida yozma nutq ko'nikmalarini baholashdagi o'rni tahlil qilinadi. Kogeziya matnda grammatik va leksik bog'lanish vositalari orqali fikrlarni uzviy ravishda birlashtirishni ta'minlasa, kogerentlik yozuvning umumiy mazmun va mantiqiy tuzilishini anglatadi. Ushbu ikki omil baholovchining matni oson qabul qilishi va muallifning maqsadini to'g'ri tushunishga xizmat qiladi. Tadqiqotda chet tilida yozma nutq ko'nikmasini baholashda kogeziya va kogerentlikning o'zaro bog'liqligi, ularning baholash mezonlarida tutgan o'rni hamda samarali yozuv ko'nikmasini shakllantirishdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so'zlar: kogeziya, kogerentlik, yozma nutq, matn, baholash mezonlari.

Yozma nutq – til o'rganishda asosiy ko'nikmalardan biri bo'lib, undan foydalanish qobiliyati o'quvchining umumiy til darajasini belgilovchi muhim omildir. Chet tilini o'rganuvchilar yozma nutqni rivojlantirishda izchillik va mantiqiylikni namoyon eta olishlari zarur. Shuningdek, xalqaro til imtihonlari (DELF, DALF, TCF, CEFR, IELTS) da ham yozma nutq ko'nikmasiga oid baholash mezonlarida kogeziya va kogerentlik (cohesion and coherence) ko'rsatkichlari muhim o'rin tutadi. Ammo yozma ishlarni baholovchilar orasida kogeziya va kogerentlik tushunchalari qanday farqlanishi hamda yozish ko'nikmalarini baholashda ularning ta'siri haqida

tushuncha har doim ham aniq emas. Shuning uchun maqolamizda kogeziya va kogerentlik fenomenlarini tahlil qilib, ularning chet tilida yozma nutqni baholashdagi ahamiyatini aniqlashga harakat qildik.

“Kogeziya” atamasi (lotincha *cohaesum* – bog'lanish) matnda so'zlar va gaplar o'rtasida lisoniy jihatidan izchillik va bir-biriga bog'lanishni anglatadi. Kogeziya tilshunoslikda kichik birliklarni, masalan, gap va uning qismlarini lingvistik vositalar bilan bir-biriga bog'laydigan grammatik va leksik aloqalar to'plami sifatida tushuniladi. G. Galperin kogeziya nima ekanini quyidagicha ta'riflaydi: “Kogeziya – bu matn parchalarini uzluksiz bog'lovchi,

ularning mazmuni va voqealar zanjirini mantiqan uzviyligini ta'minlaydigan alohida bog'lovchi aloqalar turi". Uning fikricha, yozma matn o'ziga xos grammatik kategoriyalarga bo'linib, biror manzil nuqtasi yo'qligi sababli aynan mazkur kogeziya vositalariga tayanadi. M.Halliday esa kogeziyani "har qanday matnda uchraydigan, matnni matn bo'lishidan ajratib turuvchi va yirik mazmun bo'laklari o'rtasida o'zaro bog'liqlikni aniqlash vositasi bo'lgan izchilik" deb tushuntiradi [1]. Hallidayga ko'ra, kogeziya matn mazmunining qanday ekanini emas, balki "matn semantik jihatdan bir butunlik tashkil etganini" ko'rsatadi [3].

"Kogerentlik" – matnning semantik yoki mantiqiy jihatdan bog'liq, mazmunan muvofiq bo'lishini anglatuvchi atama. Kogerent matn – o'quvchi/tinglovchi nuqtayi nazarida izchil fikrlar zanjiri, hech qanday mantiqiy qarama-qarshiliklarsiz tushunarli bo'lib keladigan axborot ketma-ketligidir. Fransuz tilida M.Charolles kogerentlikni "qarama-qarshiliksiz o'zaro mos tushuvchi g'oyalar aloqasi" deb belgilaydi, uning fikricha kogerentlik matnning global semantik mazmuniga tegishli bo'lib, matn umumiy mazmunini tashkil etuvchi elementlarning bir-biri bilan mantiqan bog'langanligini ta'kidlaydi. Kogeziya til jihatlariga ko'proq taalluqli bo'lsa, kogerentlik matn kontenti va uning real dunyo bilan muloqotiga bog'liqdir. Masalan, L.Charolles kogerent matn yaratish

uchun to'rtta qoidaga rioya qilish kerakligini ko'rsatadi: takrorlash orqali mavzuni davom ettirish, mavzuni rivojlantirish (progressiya), qarama-qarshilikdan saqlanish va mantiqiy aloqalarni ta'minlash. Jumladan, kogerent matnda voqealar va g'oyalar orasida uyg'unlik bo'lishi shart; agar biror fikr boshqa ma'lumot bilan ziddiyatga kelsa yoki kontekstga to'g'ri kelmasa, matn kogerent bo'lmaydi [4].

Matnning bog'liqligi (connectivity) kategoriyasi bo'yicha ko'plab olimlar kogeziya va kogerentlikni birgalikda ko'rib chiqishadi. F.U. Jabbarova fikricha, matnning asosiy kategoriyasiga "bog'liqlik" kirib, uning tarkibida kogeziya va kogerentlik tushunchalari farqlanadi [2]. Boshqacha aytganda, kogeziya matn elementlarini lingvistik jihatdan bog'lab, til darajasidagi uzviylikni ta'minlasa, kogerentlik esa mazmunan butun va mantiqan izchil bo'lishni ifodalaydi. Shunday ekan, kogeziya va kogerentlik bir-birini to'ldiruvchi tushunchalar bo'lib, matnni yaxlit, izchil idrok etish uchun har ikkala jihat muhim hisoblanadi.

Yozma nutqni baholash jarayonida kogeziya va kogerentlik ko'pincha mustaqil mezonlar sifatida baholanadi. Jumladan, tillar bo'yicha umumiy Yevropa baholash tizimi (CEFR) va xalqaro tilda imtihon tizimlari (masalan, IELTS, DELF, DALF, TCF) o'z baholash mezonlarida aynan **cohesion and coherence** (kogeziya va kogerentlik) ni alohida ta'kidlaydi.

Masalan, CEFR baland darajalar (C1–C2) uchun matnni *“mantiqan uzviy va bog‘liq”* yaratish, turli bog‘lovchi vositalardan keng foydalanish qobiliyatiga alohida urg‘u beradi. C2 darajasida quyidagi talab mavjud: *“U (imtihon topshiruvchi) turli tuzilma va bog‘lanish vositalaridan samarali foydalanib, ko‘p bosqichli, mantiqan bog‘liq hamda izchil matn yarata oladi”*. Bu shuni anglatadiki, til o‘rganuvchi murakkab matn tuzishda ham asosiy fikrlarni izchil davom ettirishi, kerakli bog‘lovchi so‘zlar va aloqalarni to‘g‘ri ishlatishi lozim.

Chet tilida yozma nutqni baholashda kogeziya va kogerentlikning ahamiyatini tasdiqlovchi yana bir dalil — bu fransuz tilini baholovchi xalqaro imtihonlar (DELF, DALF va TCF) mezonlarida ushbu kategoriyalarning alohida ko‘rinishidir. DELF imtihonining barcha darajalarida *“Cohérence et cohésion”* mezon mavjud bo‘lib, matnning umumiy mantiqiyligi, paragraflararo bog‘lanish va bog‘lovchi vositalarning o‘rinli qo‘llanilishi baholanadi. Masalan, DELF B2 mezonida matndan *“texte fluide et cohérent”*, ya‘ni izchil va mantiqiy bo‘lishi talab qilinadi. DALF C1–C2 darajalarida esa bu ko‘rsatkich yanada qat‘iylashib, nomzodning murakkab sintaktik tuzilmalar va turli konnektorlar yordamida yuqori darajadagi bog‘lanish yaratishi talab qilinadi [5]. TCF imtihonining yozma baholash qismida esa *“cohérence et cohésion, développement thématique”* kabi mezonlar bevosita keltirilgan

bo‘lib, matnning mazmuniy yaxlitligi hamda grammatik-leksik bog‘lanishlar asosiy baholovchi komponent sifatida belgilanadi [6]. Bu esa kogeziya va kogerentlikni xalqaro miqyosda ham markaziy baholash mezon sifatida qabul qilinishini ko‘rsatadi.

Tilshunoslikka oid adabiyotlarda ko‘pchilik tadqiqotchilar kogeziya va kogerentlikni tegishli, ammo muhim farqi bor ikki tushuncha deb qarashadi. Qisqacha qilib aytganda, **kogeziya** asosan tilshunoslik nuqtayi nazaridan qaralganda lokal strukturani, grammatik va leksik vositalarni o‘z ichiga oladi. U gap ichida va gaplar orasida so‘zlar o‘rtasidagi grammatik mosliklarni ta‘minlaydi. Masalan, olmoshlar yoki artikllarning shaxs va narsa-buyumga mos tushishi yoki bog‘lovchi so‘zlar yordamida gaplar izchilligini ta‘minlash kogeziya uchun xos xususiyatdir. **Kogerentlik** esa matn mazmunining mantiqiy butunligini ifodalaydi. Agar til jihatdan to‘g‘ri yaratilgan matn o‘z mazmuni bo‘yicha ma‘lum bir asosiy fikrga xizmat qilmasa, u holda kogerentlik haqida gap bo‘lishi mumkin emas. Shuning uchun, kogeziya matnni to‘g‘ri tuzishda yordam beruvchi vosita bo‘lsa, kogerentlik esa matnning tushunarlilik va o‘quvchiga yetkazilayotgan xabar mantiqiyligi mezonidir.

Misol uchun, matnda *“Otabek otning boshini masjid tomonga burdi”* degan gapni olaylik. Agar ushbu gapdagi eganing o‘rniga undan keyingi gapda *“U”* kishilik olmoshi o‘rniga *“Ular”* olmoshini ishlatdik, bu kogeziya

buzilishi hisoblanadi. Agar matnning keyingi qismi birinchi qismda gapirilgan mavzudan qochsa yoki boshqa mavzu haqida bo'lib qolsa, u holda matn kogerentlikdan mahrum bo'ladi. Ammo agar baholovchi tuzilgan matnga faqat grammatik xatolarga qarab baho bersa va uning mantiqan izchil ham ekanini e'tiborga olmasa, yozma ko'nikma bahosining haqiqiy qiymatini bermay qolishi mumkin. Shuning uchun, matn lingvistikasi doirada kogeziya va kogerentlik birgalikda tahlil qilinadi. Tadqiqotchilar ko'pincha ikkilasini birgalikda — **“bog'liqlik”** sarlavhasi ostida

ko'rib, ularni ichki va tashqi (formaviy va mazmuniy) ifodalar sifatida qaraydi. Bu nuqtayi nazardan qaraganda, matn yaxlitligi, ya'ni kogerentlik yuqori bo'lishi uchun, albatta, kogeziya vositalari (bog'lovchilar, referentli takrorlar va h.k.) maqsadga muvofiq ishlatilishi lozim. Shu bilan birga, kogeziya vositalari mavjud bo'lsa-da, agar fikrlar mantig'i chalkash bo'lsa, kogerentlik shakllanmaydi. Shunday qilib, kogeziya va kogerentlik o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish, ularni hamkorlikda rivojlantirish orqali yozma nutq ishonchli va oqilona baholanishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., 1981.
2. Жаббарова Ф.У. (2011). Категории текста. *Вестник Башкирского университета*, Том 16, № 3, 2011.
3. Halliday M. A. K., Hasan R. *Cohesion in English*. London, 1976.
4. Charolles M. *Introduction aux problèmes de la cohérence des textes : Approche théorique et étude des pratiques pédagogiques*. Langue française, № 38, 1978.
5. CEFR. Common European Framework of Reference for Languages. [6] French-Exam.com. *How to Prepare for the DELF B2 Production Écrite: A Step-by-Step Guide*. (“Coherence means ... Cohesion is ...”), 2025.
6. Wu, KJ. *An Evidence-based Review of Test de Connaissance du Français ...* International Journal of Language Testing, 13(2). (“the performance of ... is assessed ... coherence and cohesion ...”), 2023.

THE IMPORTANCE OF COHESION AND COHERENCE IN ASSESSING WRITING SKILLS IN A FOREIGN LANGUAGE

L.N. Tangriyeva

Ish joyingiz ingliz tilida [elektron pochta@uzbmb.uz](mailto:elektron.pochta@uzbmb.uz)

Abstract. This article analyzes the role of the categories of cohesion (linking) and coherence (logical organization and overall unity) in assessing writing skills in a foreign language. Cohesion ensures the smooth connection of ideas within a text through grammatical and lexical linking devices, while coherence refers to the overall meaning and logical structure of the written discourse. These two factors help evaluators comprehend the text more easily and accurately interpret the author's intention. The study highlights the interrelation between cohesion and coherence, their place within assessment criteria for foreign-language writing, and their significance in the development of effective writing skills.

Keywords: cohesion, coherence, writing skills, text, assessment criteria.

DOI /10.5281/zenodo.18933483

TEST TOPSHIRIQLARINI ISHLAB CHIQUISH VA EKSPERTIZADAN O‘TKAZISHGA QO‘YILGAN TALABLAR: METODIK TAVSIYALAR

Z.Olimbekov¹, A.Sulaymonov²

¹Bilim va malakalarni baholash agentligi huzuridagi Ilmiy-o‘quv amaliy markazi, 100084, Toshkent sh., Bog‘ishamol k., 12.

²Bilim va malakalarni baholash agentligi, 100084, Toshkent sh., Bog‘ishamol k., 12., zolibekov@mail.ru

Qisqacha mazmuni. Ushbu maqolada ta’lim tashkilotlariga qabul jarayonida qo‘llaniladigan pedagogik o‘lchov vositalari, xususan test topshiriqlarini ishlab chiqish va ekspertizadan o‘tkazishga qo‘yiladigan talablar, test topshiriqlarini yaratish amaliyotini yaxshilash uchun metodik tavsiyalar taqdim etiladi. Shuningdek, test topshiriqlarining sifatini oshirishga, fan ekspertlari ishini samarali tashkil etish maqsadida ta’lim dasturlariga, kognitiv darajalar, topshiriq matni va javob variantlarini ishlab chiqish, ekspertiza jarayoni, shaxsiy malaka va xolislik kabi muhim masalalarga e’tibor qaratildi.

Kalit so‘zlar: pedagogik o‘lchov, test topshiriqlari, test varianti spetsifikatsiyasi ekspertiza, Bloom taksonomiyasi, validlik, ishonchlilik.

1. Kirish

Zamonaviy ta’lim tizimida bilim va ko‘nikmalarni ishonchli, adolatli va aniq baholash muhim ahamiyat kasb etadi. Ta’lim sifatini aniqlashda va sinaluvchilar bilimni o‘lchashda qo‘llaniladigan test topshiriqlari baholash jarayonining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sanaladi. Shu bois, test natijalarining validligi va ishonchliligini ta’minlovchi test topshiriqlarini ishlab chiqish hamda ekspertizadan o‘tkazish jarayonlari yuqori ilmiy-metodik yondashuvni talab qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha

chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4884-son qarori asosida oliy ta’lim tashkilotlariga kirish test sinovi topshiriqlarini tuzish va ekspertizadan o‘tkazishning yangi tartibi joriy qilinishi belgilangan, unga muvofiq test sinovi topshiriqlari davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturlari asosida tuziladi, test sinovi materiallarining ma’no-mazmuni umumiy o‘rta ta’lim tizimidagi fanlarning o‘quv dasturlariga moslashtiriladi, abituriyentlarning nazariy bilimlarni o‘zlashtirish darajasi bilan birga mantiqiy fikrlashi, masala va misollarni bajara olish qobiliyati va ta’limning keyingi bosqichiga tayyorgarligini baho-

laydigan, kompetensiyaga asoslangan test topshiriqlari ishlab chiqiladi [1].

Xalqaro amaliyotda PISA, TIMSS, PIRLS kabi tadqiqotlar orqali ta'lim sifatini baholashda aniq psixometrik parametrlarga ega o'lchov vositalari

qo'llaniladi. O'zbekiston ta'lim tizimida ham bugungi kunda baholash vositalarini ilmiy asosda yaratish, natijalarning ishonchliligi va validligini ta'minlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

2. Tadqiqot usullari

Pedagogik o'lchov vositalari — bu o'quvchilarning bilimi, ko'nikmalari va kompetensiyalarini aniqlash, tahlil qilish va baholashga qaratilgan, tizimli ravishda shakllantirilgan topshiriqlar, savollar va testlar yig'indisidir.

Ushbu vositalar nafaqat natijani qayd etadi, balki quyidagi uchta:

mazmuniy komponent (stimul): o'quvchi bajarishi kerak bo'lgan aniq topshiriqlar (savollar, amaliy ishlar, keyslar, loyihalar);

me'yoriy komponent (mezon va deskriptorlar): topshiriqning qay darajada bajarilganini o'lchovchi aniq deskriptorlar va baholash shkalasi;

texnologik komponent (validlik va ishonchlilik): o'lchov natijalarining aniqligi, ishonchliligi va ta'lim maqsadlariga muvofiqligini ta'minlovchi metodik asoslarni o'z ichiga oladi.

Pedagogik o'lchov vositalarining asosiy vazifalari ta'lim natijalarini xolis baholash, o'quv jarayonidagi muvaffaqiyat va kamchiliklarni aniqlash, tarkibiy va formatlashtirilgan ma'lumotlar asosida tahlillar o'tkazishdan iborat [2]. Pedagogik o'lchov vositalarini ishlab chiqish va ularni qo'llash jarayonida xalqaro tajribalarni

inobatga olish bilan bir qatorda, ularning chegaralarini ham tan olish zarur. Bu esa o'z navbatida test topshiriqlarining samaradorligini oshirish uchun turli baholash usullarini uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Test topshiriqlari ta'lim sifatini nazorat qilishning ilmiy asoslangan shakli bo'lib, ular o'quv dasturlariga muvofiq holda tuzilishi zarur [3]. Validlik tushunchasi faqat statistik ko'rsatkichlar bilan belgilanmaydi; u test topshiriqlari ishlab chiqish jarayonida qaysi bilim va ko'nikmalarni o'lchash maqsad qilinganiga ham bog'liq [4].

Test topshiriqlarini ishlab chiqish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilishi lozim. Bu bosqichlar har bir o'lchov vositasining sifat va samaradorligini ta'minlash uchun xizmat qiladi:

Diagnostik maqsadlarni aniqlash — ishlab chiqilayotgan vosita qaysi bilim va ko'nikmalarni o'lchashga qaratilganligi belgilab olinadi. Bu bosqichda fan bo'yicha davlat ta'lim standartlari, kompetensiyalar ro'yxati, milliy o'quv dasturlari inobatga olinadi. Baholash vositalari faqat natija olish uchun emas, balki sinaluvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga

yordam beradigan diagnostik ahamiyatga ham ega bo'lishi kerak [5].

Har bir test topshirig'i biror-bir yagona maqsadni ko'zda tutgan holda test sinovi o'tkazilayotgan fan bo'yicha minimal talablarni belgilovchi quyidagi hujjatlarga mos bo'lishi lozim:

- tegishli ta'lim turi bo'yicha davlat ta'lim standartlariga;
- tegishli ta'lim turi bo'yicha o'quv rejadagi fan dasturlariga;
- ta'lim sohasidagi vakolatli davlat organlari tomonidan tavsiya etilgan va amalda qo'llanilayotgan darsliklar hamda o'quv qo'llanmalarida yoritilgan mavzular mazmuniga [6].

O'lchov matritsasini shakllantirish — bu fan bo'limlari va baholash maqsadlari kesishmasida tuziladigan jadval bo'lib, u orqali har bir topshiriq qaysi ko'nikmani tekshirayotgani aniqlanadi.

Pedagogik o'lchov vositalari fanlar bo'yicha test topshiriqlari tafsiloti (spetsifikatsiyasi) va fan strukturasi asosan ehtiyojga ko'ra tuziladi.

Pedagogik o'lchov vositalarini ishlab chiqish — topshiriqlar bir nechta formatda (yopiq, ochiq, ijodiy yoki tadqiqot, amaliy modellastirishga asoslangan va h.k.) bo'lishi mumkin.

O'tkazilayotgan tadbirning maqsadidan kelib chiqib, test topshiriqlarining turi va shakli haqidagi ma'lumotlar test topshiriqlari tafsilotida yoritilishi lozim.

Pedagogik o'lchov vositalari Blum taksonomiyasi asosida sinaluvchi-

larning kognitiv (*bilish, tushunish, qo'llash, tahlil, sintez, baholash*) darajasini aniqlashga xizmat qilishi lozim. Yopiq turdagi test topshiriqlari *o'ta (qat'iy) strukturalangan*, ochiq turdagi test topshiriqlari *strukturalangan* test topshiriqlari hisoblanadi [6].

Yopiq turdagi (muqobil javobli, dixatom (to'g'ri-noto'g'ri yoki ha-yo'q), moslashtiruvchi, ketma-ketlikni topishni talab etuvchi) test topshiriqlari, shuningdek, qisqa javobni talab etuvchi test topshiriqlari orqali Blum taksonomiyasining quyi – bilish, tushunish va qo'llash kognitiv darajalari qamrab olinadi. Yopiq turdagi test topshiriqlari qamrovi bir-biridan mustaqil bo'lishi lozim, ya'ni sinaluvchi bitta test topshirig'iga javob berishi uchun ikkinchi test topshirig'ini bilishi talab etilmasligi lozim.

Kengaytirilgan javobni talab etuvchi yoki amaliy ko'nikmani baholovchi ochiq turdagi test topshiriqlari orqali Blum taksonomiyasining yuqori – tahlil, sintez va baholash kognitiv darajalari qamrab olinadi. Kengaytirilgan javobni talab etuvchi yoki amaliy ko'nikmani baholovchi ochiq turdagi har bir pedagogik o'lchov vositasi uchun alohida baholash mezonini ishlab chiqilishi shart. Unda sinaluvchi har bosqichda bajarishi lozim bo'lgan vazifani amalga oshirish metodikasi aniq ko'rsatilishi lozim. Kengaytirilgan javobni talab etuvchi ochiq turdagi

pedagogik o'lchov vositasining (esse, diktant, yozma ish) matniga sinaluvchi natijani baholash mezonida ko'zda tutilmagan metodlar yordamida yondashmasligi uchun aniq ko'rsatmalar yoki cheklovlar kiritilishi lozim.

Psixometrik tahlil — topshiriqlarning murakkablik darajasi, ajratish (differenziatsiya) qobiliyati va ishonchligiga ko'ra tahlil etiladi. Buning uchun statistik tahlil usullari (Kronbax alfasi, test topshiriqlarining qiyinlik darajasi va ajratish darajasi) qo'llaniladi.

Aprobatsiya (sinovdan o'tkazish) — tayyorlangan vosita tanlangan guruhlarda sinovdan o'tkaziladi va natijalar tahlil qilinadi. Aprobatsiya jarayoni respublikaning barcha hududlarida bir paytda o'tkaziladi.

Ayni bir fan bo'yicha test topshiriqlarini aprobatsiyadan o'tkazish uchun obyekt sifatida - umumiy o'rta ta'lim muassasalari, ayrim fanlarga ixtisoslashtirilgan umumiy o'rta ta'lim maktab-internatlari, akademik litseylar va o'quv markazlari (avvalgi yillarda ta'lim muassasalarini tamonlaganlar uchun) tanlanadi. Aprobatsiya jarayonidagi me'yorlar (test topshiriqlarining soni, vaqt me'yori va h.k.) o'tkazilishi rejalashtirilayotgan test sinovi tartibini belgilovchi huquqiy-me'yoriy hujjatlardan kelib chiqib belgilanadi. Aprobatsiya natijalarining ilmiy tahliliga ko'ra test topshiriqlariga qo'yiladigan talablarga mos kelmagan yoki og'ish kuzatilgan test topshiriqlari

mualliflar tomonidan qayta ishlanadi hamda aprobatsiya jarayonining keyingi bosqichida takroran sinovdan o'tkaziladi [7].

Test topshirig'ining qiyinlik darajasi aprobatsiya natijasining statistik tahlil nazariyasi asosida hisoblab chiqiladi. Unga qadar fan ekspertlari Blum taksonomiyasidagi kognitiv darajalarni inobatga olgan holda shartli ravishda test topshirig'ining xomaki qiyinlik darajasini quyidagi tartibda belgilaydilar:

- ishlab chiqilgan pedagogik o'lchov vositasining javobini $0 \div 25$ foiz oralig'ida sinaluvchining to'g'ri topishi taxmin qilinganda "qiyin" daraja;

- ishlab chiqilgan pedagogik o'lchov vositasining javobini $25 \div 75$ foiz oralig'ida sinaluvchining to'g'ri topishi taxmin qilinganda "o'rta" daraja;

- ishlab chiqilgan pedagogik o'lchov vositasining javobini $75 \div 100$ foiz oralig'ida sinaluvchining to'g'ri topishi taxmin qilinganda "oson" daraja.

Pedagogik o'lchov vositasini yaratishda bir nechta talablar bajarilishi lozim:

Mazmuniy talablar — topshiriq matnida keltirilgan ma'lumotlar ilmiy asoslangan bo'lishi, rasman qabul qilingan o'quv dasturi va o'quv adabiyotlarida qo'llangan atamalar keltirilishi lozim. Har bir savol taxmin qilishga emas, real bilim va tushunishga asoslanishi, aniq bir bilim,

ko'nikma yoki kompetensiyani o'lchashi lozim. Topshiriqning matni o'quv adabiyotlaridan aynan ko'chirib yozilishi mumkin emas. Ijtimoiy gumanitar fanlar bo'yicha sinaluvchi bilimni tekshirish maqsadida o'quv adabiyotlarida keltirilmagan badiiy asar parchalaridan foydalanish mumkin, bunda badiiy asar parchasi test topshirig'i matnida aks ettirilishi yoki qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati avvaldan keng jamoatchilik e'tiboriga havola qilinishi shart. O'quv dasturidagi bilimni tekshirish uchun test topshirig'idagi ma'lumotlar keys ko'rinishida berilishi mumkin. Misol tariqasida keltirilayotgan, sinaluvchi boshidan o'tkazgan bo'lishi mumkin bo'lgan avtohalokat yoki biror tabiat hodisasi sinaluvchining ruhiy holatiga ta'sir etmasligi kerak.

Til va metodik talablar — matn aniq, lo'nda, maqsadni anglash darajasida qisqa ifodalanishi, adabiy til qoidalari asosida yozilishi, unda kam ishlatiladigan, eskirgan va shevada qo'llaniladigan so'zlar, iboralar, belgilar bo'lmasligi shart. Matnda keltirilayotgan ma'lumotlar mantiqan izchil bo'lishi, sinaluvchini chalg'itishga xizmat qiluvchi ortiqcha (keraksiz) ma'lumotlarning ishlatilmasligi, mavzu jihatidan sinaluvchilarning ijtimoiy kelib chiqishiga, faqat qizlarga yoki o'g'il bolalargagina ma'lum o'yin qoidalari yoki biror millatga tegishli urf-odatlar, milliy qadriyatlar kabi jinsiga, madaniyatiga nisbatan noqulay bo'lmasligi, shuningdek, savol ikki xil ma'noni anglatmasligi kerak.

“Ko'pincha”, “ehtimol”, “ba'zida” kabi noaniq iboralardan foydalanish mumkin emas.

Texnik va vizual talablar — format va dizayn jihatidan har bir savol tartib raqami bilan berilishi, javob variantlari aniq ajratilishi, qisqa javobni talab etuvchi ochiq topshiriqlarda javob yozish uchun yetarli joy ajratilishi, rasmlar, jadvallar, diagrammalar qo'llanilganda ular aniq va sifatli bo'lishi, savol mazmuniga mos kelishi, matn oson o'qiladigan shrift va o'lchamda bo'lishi kerak. Topshiriqlar oddiydan murakkabgacha tartibda joylashtirilishi maqsadga muvofiq. Matnda sinaluvchi topshiriqda bajarishi lozim bo'lgan *hisoblang, aniqlang, saralang, moslashtiring, toping, ko'rsating ...* kabi vazifani aniq ko'rsatuvchi buyruq so'zlar bo'lishi shart.

Psixometrik talablar — savol, haqiqatan, o'lchamoqchi bo'lgan bilim yoki ko'nikmaga mos kelishi, bir xil bilim darajadagi o'quvchilar bir xil javob beradigan darajada aniqlikda bo'lishi, bilim darajasi kuchli va kuchsiz o'quvchilarni ajratib bera olishi kerak.

Test turlari uchun qo'shimcha dizayn talablar — topshiriqni yechish uchun kerak bo'luvchi kattaliklar va o'lchov birliklari jadval, diagramma, grafik, sxema, xarita, rasm ko'rinishida berilishi mumkin. Quyidagi jadvalda ko'p qo'llaniladigan topshiriq turlari va ularga qo'yiladigan qo'shimcha dizayn talablari ifodalangan:

Topshiriq turi	Dizayn talablari
Tanlovli yopiq test	Javob variantlari bir xil formatda, mazmunan bir-biriga yaqin, bitta to'g'ri javobli (kalit), muqobil javob variantlari (distraktorlar) aniq noto'g'ri bo'lishi kerak. Kalit distraktorlardan ajralib turmasligi kerak. Javob variantlari orasida "javoblarning barchasi to'g'ri", "javoblarning barchasi noto'g'ri", "to'g'ri javob yo'q", "to'g'ri javob A", "to'g'ri javob A va B" kabi va shunga o'xshah iboralar ishlatilmasligi lozim.
Moslashtirish testlari	Ikkita ustunga ajratilgan, javoblar chalkashmaydigan tarzda joylashtirilishi lozim.
Tartiblash yoki guruhlash	Elementlar oson ajratiladigan tarzda berilishi, belgilar yoki raqamlar bilan ko'rsatilishi lozim.
To'ldirish testlari	So'z yoki ibora uchun yetarli bo'sh joy ajratilishi kerak. Yozuv uchun joy aniq belgilangan, savolning aniq javob qamrovi bo'lishi kerak.
Ochiq turdagi testlar	Matn bir necha qismga ajratilishi mumkin, bunda har bir qismda sinaluvchi bajarishi lozim bo'lgan vazifa aniq belgilanishi shart.

3. Natijalar va muhokamalar

Ekspertizadan o'tkazish jarayoni va mezonlari — test topshiriqlarining ekspertizasi bu o'lchov vositalarining sifatini mustaqil baholash jarayoni bo'lib, maxfiylikni ta'minlash maqsadida maxsus xonalarda, videokuzatuv nazoratida tegishli oliy ma'lumotga ega, amaldagi davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari hamda ta'lim muassasalarida qo'llanilayotgan darsliklar bilan mukammal tanish bo'lgan malakali ekspertlar tomonidan amalga oshiriladi.

Ekspertiza turlari quyidagilardan iborat:

Mazmuniy ekspertiza — fanning ta'lim standarti va o'quv dasturlariga mosligi, topshiriqning mazmuniy to'g'riligi.

Metodik ekspertiza — savol ifodasining aniqligi, ta'lim psixologiyasiga muvofiqligi.

Lug'aviy ekspertiza — til normalariga rioya etilganligi, til qiyinchiligi darajasi.

Psixometrik ekspertiza — topshiriqlarni yechish orqali to'planadigan natijaning ishonchiligi, validligi, ajrajish qobiliyati.

Texnik ekspertiza — test formati, rasmlar, jadvallar, formulalar belgilarning to'g'ri joylashishi.

Ekspertiza mezonlari

- Har bir topshiriqning baholash mezoni aniq belgilab qo'yilgan bo'lishi (savolga to'liq, qisman yoki noto'g'ri javob berilgan holatlarda qancha ball qo'yilishi aniq ko'rsatilgan bo'lishi, mezonlar baholovchi va sinaluvchilar uchun tushunarli bo'lishi lozim. Ayniqsa, subyektivlik xavfi ortmasligi uchun kengaytirilgan javobni talab etuvchi topshiriqlarda baholash mezoni aniq bo'lishi lozim.);

- Test variantida fanning asosiy mavzulari qamrab olingan bo'lishi (test varianti fan dasturidagi asosiy va muhim mavzularni to'liq yoki yetarli darajada o'z ichiga olishi kerak. Test varianti faqat oson yoki biror bir mavzuga urg'u bergan holda tuzilmasligi, test varianti sifatini pasaytirmaslik uchun mavzular tarqoq yoki ortiqcha takrorlanmasligi lozim. Asosiy mavzular to'liq baholanishi test sinovi yakuniy natijalarining ishonchligini oshiradi.);

- Savollar turli kognitiv bosqichlarni qamrab olgan bo'lishi (test savollari faqat eslab qolishga emas, balki tushunish, qo'llash, tahlil qilish, baholash va yangi yechim yaratish bosqichlarini ham o'lchashi kerak. Test variantida har xil bosqichdagi savollar bo'lishi kerak, ayniqsa Blum taksonomiyasi asosida tuzilmani ajratish, bog'liqlikni aniqlash, fikr bildirish, qaror qabul qilish bosqichlari yuqori darajadagi fikrlash ko'nikmalarini baholaydi.);

- Bir xil mazmundagi savollar takrorlanmasligi (test variantida bir-biriga mazmun jihatidan juda yaqin yoki ayni takrorlanuvchi savollar bo'lmasligi kerak. Sinaluvchining xotirasiga tayanib to'g'ri topgan javobi, uning asl bilimini aks ettirmasligi mumkin. Natijaning ishonchli bo'lishi uchun har bir savol sinaluvchining yangi bilimini baholashi kerak.);

- Natijalarning obyektivligiga kafolat beruvchi struktura mavjudligi (topshiriqning tuzilishi shunday bo'lishi kerakki, natijalar sina-

luvchining fikriga, holatiga yoki taxminiga emas, balki real bilimga asoslangan holda hisoblanishi kerak. Test natijasi baholovchining shaxsiy fikriga bog'liq bo'lmasligi kerak, ayniqsa avtomatlashtirilgan testlar uchun muhim).

Metodik tavsiyalar:

Pedagogik o'lchov vositalarini ishlab chiqish va ekspertizadan o'tkazishda quyidagi metodik tavsiyalarga amal qilish zarur:

Ta'lim maqsadlariga moslik — vositalar o'quv natijalari bilan uyg'un bo'lishi lozim.

Kognitiv muvozanat — testlar turli qobiliyat darajalarini qamrab olishi zarur (tushunish, qo'llash, tahlil, sintez).

Inklyuzivlik — sinaluvchilarning imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak (vizual, eshitish yoki aqliy nogironligi bo'lgan sinaluvchilar uchun savollarni moslashtirish, matn hajmi, shrift o'lchami, tildagi soddalik, grafik yoki audio vositalar — barchasini hisobga olish talab qilinadi, audio savol, brayl format, kengaytirilgan vaqt (muqobil shakllar) taklif qilinishi mumkin).

Ishonchli va valid — vosita har doim bir xil natija berishi va aynan o'lchanmoqchi bo'lgan kompetensiyani (bilim, ko'nikma, malaka) o'lchashi shart. Bunday vositalar orqali: sinaluvchining haqiqiy bilim va ko'nikmalari aniqlanadi, baholash natijalari adolatli va ishonchli bo'ladi, ta'lim jarayoni ishtirokchilari va ota-onalar uchun aniq fikr shakllanadi,

ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun foydali ma'lumotlar olinadi.

Yangilanuvchanlik — fan bo'yicha o'quv dasturlari yangilanganda, test topshiriqlari ham o'zgartirilishi lozim. O'quv dasturining yangilanishi — bu faqatgina yangi mavzular qo'shilishi emas, balki butun ta'lim jarayonining, shu jumladan baholash tizimining ham zamon talablariga mos ravishda o'zgartirilishini taqozo etadi. Shunday ekan, test topshiriqlarining muntazam ravishda takomillashtirib borilishi — sifatli ta'limni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Ochiqlik va tushunarliklik — vosita sinaluvchi anglashi uchun aniq, oddiy tilda bo'lishi shart. Pedagogik o'lchov vositalari (testlar, yozma ishlar, baholash mezonlari, savollar, topshiriqlar va h.k.) nafaqat ilmiy jihatdan asoslangan, balki sinaluvchilar tomonidan to'g'ri tushunilishi uchun ochiq va ravshan bo'lishi zarur. Agar baholash topshirig'i murakkab, noaniq yoki ikki ma'noli tilda tuzilgan bo'lsa, hatto bilim darajasi yuqori bo'lsa ham bu holatda sinaluvchilar o'z bilim va ko'nikmalarini to'liq namoyon eta olmasligi mumkin. Bu esa baholashning adolatliligiga va ishonchliligiga putur yetkazadi.

Xulosa

Tadqiqotlar natijasida shakllantirilgan metodik tavsiyalar va nazorat varaqasi pedagogik o'lchov vositalarini yangi sifat bosqichiga olib chiqish imkonini beradi. Xulosa o'rnida quyidagi muhim jihatlarni ta'kidlash lozim:

Tizimli yondashuv: Har bir test topshirig'i mazmuniy (stimul), me'yoriy (mezon) va texnologik (validlik) xususiyatga ega o'lchov vositasidir. Spetsifikatsiya talablariga qat'iy rioya qilish natijalarning obyektivligini ta'minlaydi.

Ekspert malakasiga doir: Ekspertiza jarayoni faqat fan bilimni emas, balki psixometrik va metodik ko'nikmalarni ham talab qiladi. Shu bois ekspertlar uchun maxsus nazorat varaqasini (Checklist) qo'llash inson

omili (subyektivlik)ni kamaytirishning eng samarali yo'lidir.

Aprobatsiyaning ahamiyati: Har qanday test topshirig'i amaliyotga joriy etilishidan oldin statistik sinovdan o'tishi shart. Aprobatsiya natijalari asosida qayta ishlangan savollargina haqiqiy bilim darajasini ko'rsata oladi.

Kompetensiyaviy burilish: Ta'lim islohotlari doirasida test topshiriqlarini oddiy nazariyadan — mantiqiy fikrlash, tahlil qilish va hayotiy vaziyatlarga tatbiq etish (keysar) darajasiga o'tkazish strategik vazifadir.

Taqdim etilgan "Nazorat varaqasi" fan ekspertlari ishini standartlashtirishga va o'tkazilayotgan test sinovlarining xalqaro (PISA, TIMSS kabi) talablarga yaqinlashishiga xizmat

qiladi. Bu esa o'z navbatida, ta'lim tashkilotlariga qabul jarayonida adolat va shaffoflikni kafolatlaydi.

**Test topshirig'ini ekspertizadan o'tkazish bo'yicha nazorat varaqasi
(nazorat varaqasida barcha savollarga "HA" deb javob berish maqsad qilingan)**

Savol ID _____	Sana _____		Ekspert ID _____ Imzo _____
Nazorat savolari	HA	YO'Q	Izoh: ("YO'Q" deb javob berilgan bandlar uchun)
Test topshirig'ining matni bo'yicha			
Topshiriq amaldagi davlat ta'lim standartiga va o'quv dasturiga mos			
Topshiriq davlat ta'lim standarti bo'yicha bitta bilimni aniqlayapti			
Topshiriq belgilangan bilimni baholash uchun (maqsad sari) aniq yo'naltirilgan			
Topshiriq mavzu jihatidan sinaluvchining ijtimoiy kelib chiqishiga, jinsiga, madaniyatiga nisbatan noqulay emas			
Topshiriqda uslubiy va imloviy xatolar mavjud emas			
Topshiriqda kam ishlatiladigan va shevada qo'llaniladigan so'zlar, iboralar, belgilar, atamalar mavjud emas			
Topshiriq matni qisqa va maqsadni tushunish darjasida aniq bayon qilingan			
Topshiriqda chalg'ituvchi va ortiqcha ma'lumotlar keltirilmagan			
Topshiriqda sinaluvchi bajarishi lozim bo'lgan vazifani aniq ko'rsatuvchi buyruq so'zlar mavjud			
Topshiriqda to'g'ri javobni topishga yordam beruvchi so'z va iboralar ishlatilmagan			
Test topshirig'ining javoblari bo'yicha			
Topshiriqda faqat bitta to'g'ri javob (kalit) mavjud			
Javoblar bir mavzu doirasida, shakliy jihatdan ham bir-biriga yaqin, kalit distraktorlardan ajralib turmaydi			
Distraktorlar asosli ravishda tanlangan, sinaluvchi yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan xatoliklar ehtimoli inobatga olingan			
Kalit maqbul (echim uchun to'g'ri tanlangan) yo'l bilan topiladi			
Test topshirig'ining ko'rinishi (dizayni) bo'yicha			
Topshiriqda o'zak, kerakli ma'lumotlar, bajarilishi lozim bo'lgan vazifa bir-biridan bo'sh satrlar bilan ajratilgan			
Bajarilishi lozim bo'lgan vazifa, shuningdek, vazifada qo'llanilgan inkor			

so'zlar qoraytirilgan yoki kursiv harflar bilan yozilgan			
Topshiriq matnida jadval, diagramma, grafik, sxema, xarita, rasmlar bajarilishi lozim bo'lgan vazifadan oldin qo'yilgan			

ADABIYOTLAR

1. "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4884-son qarori, (06.11.2020-yil)
2. "Reliability and validity of international large-scale assessment: understanding IEA's comparative studies of student achievement" (Wagemaker, Hans; International Association for the Evaluation of Educational Achievement)
3. В.С.Аванесов Основы научной организации педагогического контроля. – Москва: Центр тестирования, 2002.
4. S.Messick, Validity of Psychological Assessment: Validation of Inferences from Persons' Responses and Performances as Scientific Inquiry into Score Meaning. – American Psychologist, 1995. – Vol. 50(9). – P. 741–749.
5. A.J.Nitko Educational Assessment of Students. – Merrill Prentice Hall, 2001.
6. "Pedagogik o'lchov vositalarini ishlab chiquvchi fan ekspertlariga, o'lchov vositalarini ishlab chiqishga va ekspertizadan o'tkazishga qo'yilgan talablar". Bilim va malakalarni baholash agentligi Ilmiy-metodik kengashining 2024-yil 29-fevraldagi 3-son yig'ilishi bayoni bilan ma'qullangan me'yoriy hujjat.
7. "Test topshiriqlari aprotatsiyasini o'tkazish bo'yicha YO'RIQNOMA". Davlat test markazi Ilmiy-metodik kengashining 2021-yil 30-dekabrdagi 10-son yig'ilishi bayoni bilan ma'qullangan me'yoriy hujjat.

REQUIREMENTS FOR THE DEVELOPMENT AND EXPERT REVIEW OF PEDAGOGICAL MEASUREMENT TOOLS: METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS

Z. Olimbekov¹, A. Sulaymonov²

¹Scientific and Educational Practice Center under the Agency for the Assessment of Knowledge and Skills, 12 Bog'ishamol Street, Tashkent 100084

²Agency for the Assessment of Knowledge and Skills, 12 Bog'ishamol Street, Tashkent 100084
zolimbekov@mail.ru

Abstract. This article presents methodological recommendations for improving the development and expert review of pedagogical measurement tools, particularly test items used during the admission process in educational institutions. It outlines the requirements for designing and evaluating test items and offers practical guidance for enhancing the overall quality of these tools. In addition, the article focuses on key issues such as aligning with educational curricula, determining cognitive levels, constructing item content and answer options, managing the expert review process, and ensuring personal competence and objectivity—all aimed at improving the quality of test items and organizing the work of subject experts more effectively.

Keywords: pedagogical measurement, test items, test specification, expert review, Bloom's taxonomy, validity, reliability.